

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Katedra historie

Historiografické a biografické prameny
piaristických kolejí Čech, Moravy a Slezska
v 17. a 18. století

Bakalářská práce

Školitel: Mgr. Jana Oppeltová, Ph.D.

Olomouc 2017

Josef Faltičko

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně a všechny použité prameny a literaturu jsem uvedl v seznamu pramenů a literatury.

Olomouc 3. května 2017

podpis

OBSAH

Úvod.....	4
Řád zbožných škol	9
Piaristé a české země.....	11
Čeští piaristé jako historikové a historiografové od příchodu řádu do počátku 19. století.....	14
Předpoklady pro vznik řádové historiografie	14
Bernardus Bartlicius a S. Philippo Nerio	15
Česká piaristická historiografie první poloviny 18. století.....	17
Gelasius Dobner a S. Catharina	18
Adauctus Josephus Calasanctius Voigt a S. Germano	24
Adolphus Pilař a S. Floro a Franciscus Moravec a S. Antonio	26
Jaroslaus Schaller a S. Josepho	27
Historiografické a biografické prameny Řádu zbožných škol	29
Anály	31
Kroniky a knihy historie.....	35
Pamětní knihy.....	37
Deníky	39
Historiografie piaristických provincií působících na území českých zemí.....	40
Medailony jednotlivých piaristických kolejí a jejich historiografie	42
Benešov (Collegium Beneschoviensis)	42
Beroun (Residentia Berouniensis).....	44
Bílá Voda (Collegium Alboaquensis)	46
Brandýs nad Labem (Residentia Brandysiensis).....	49
Bruntál (Collegium Freudenthalensis)	50
České Budějovice (Collegium Boheme Budiciensis)	52
Doupov (Collegium Duppauensis).....	54
Hustopeče (Residentia Auspitiensis).....	56
Kosmonosy (Collegium Cosmonosensis)	58
Kroměříž (Collegium Cremsiriensis)	61
Kyjov (Collegium Gaiensis).....	63
Lipník nad Bečvou (Collegium Lipniciensis)	65
Litomyšl (Collegium Litomisliensis)	67
Mikulov (Collegium Nicolspurgensis).....	70

Moravská Třebová (Collegium Moravo Triboviensis)	72
Most (Collegium Pontensis)	73
Nový Bor (Collegium Haidensis)	75
Ostrov nad Ohří (Collegium Slacoverdensis)	76
Praha–Nové Město (Collegium Neo-Pragensis)	79
Příbor (Collegium Priboriensis / Freibergensis)	81
Rychnov nad Kněžnou (Collegium Richnoviensis)	85
Slaný (Collegium Slanensis)	88
Stará Voda u Města Libavá (Collegium Altoaquensis)	89
Strážnice (Collegium Strasniciensis)	92
Závěr	97
Použitá literatura	103
Internetové zdroje	107
Seznam použitých zkratk	112
Anotace	113

Úvod

Mezi historickými díly vzniklými v českých zemích raného novověku zaujímají díla řeholníků významné místo. Většinou jsou však předmětem zasloužené pozornosti díla jezuity Bohuslava Balbína, v případě piaristů pak především díla Gelasia Dobnera a S. Cathatina. Pozornost byla věnována jejich dílům, která byla určena už v době svého vzniku pro veřejnost. Do současné doby však chybí přehled prací, které si psali jednotlivé řeholní řády pro svou vnitřní potřebu, aby zachytili současné dění či minulost svých řádových domů nebo celé provincie. Toto se snaží napravit grant „Zdroje, formy a funkce monastické historiografie raného novověku v českých zemích (2014-2016, GA0/GA)“.¹ V rámci něj je napsána i tato bakalářská práce věnovaná historiografickým a biografickým pramenům piaristických kolejí Čech, Moravy a Slezska v 17. a 18. století. Práce tak postihuje období od příchodu řádu na území současné České republiky v roce 1632 až po reformy císaře Josefa II.

První dvě kapitoly se ve stručnosti snaží seznámit čtenáře s dějinami Řádu chudých řeholních kleriků Matky Boží zbožných škol.² Pro lepší přehlednost se užívají i jeho zkrácené názvy Řád zbožných škol nebo piaristé.³ Kapitola o jeho dějinách se řádu věnuje od jeho vzniku na konci 16. století až do současné doby. V tomto oddíle nebudou chybět ani informace o charakteristických symbolech řádu i jeho světcích, z nichž nejvíce se budeme věnovat zakladateli komunity sv. Josefovi Kalasanskému.⁴

Na tyto údaje navazují informace o činnosti Řádu zbožných škol v českých zemích od příchodu řeholních kleriků až po současnost. Kapitola se věnuje problematice vývoje členění provincie řádu, která zahrnovala území současné České republiky od existence první záalpské provincie Germánie až do 80. let 18. století. V chronologické posloupnosti budou klasifikovány jednotlivé řádové domy na území Čech, Moravy a Slezska.

Navazující kapitola pojednává o vztahu piaristů ke studiu historie, jak obecné, tak i řádové, od předpokladů pro vznik zájmu o historii u tohoto řádu až po významné

¹ ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY: *GA14-05167 S – Zdroje, formy a funkce monastické historiografie raného novověku v českých zemích (2014-2016, GA0/GA)*. In: <https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=GA14-05167S> [cit. 1. 2. 2017].

² Lat. Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum.

³ SVÁTEK, Josef: *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy: Zvláštní příloha k Sborníku archivních prací XX, 1970, číslo 2*. Praha 1970, s. 572.

⁴ Tamtéž.

osobnosti českých historiků druhé poloviny 18. století a počátku 19. století, kteří byli členy Řádu zbožných škol. Ty nejvýznamnější postavy budou popsány v samostatných biografických medailonech, v nichž bude kladen důraz především na jejich odbornou činnost. Zde se seznámíme s oficiální badatelskou prací českých piaristických historiografů a historiků. Samotné označení „čeští piaristé“ je třeba chápat v tom smyslu, že se jedná o příslušníky tohoto společenství, kteří působili na území českých zemí.

O typologii historiografických a biografických pramenů Řádu zbožných škol na území Čech, Moravy a Slezska bude práce pojednávat v navazující kapitole, jež se věnuje pramenům určeným ryze pro potřeby řádu, přesněji řečeno pro potřebu jednotlivých kolejí, rezidencí a provincialátu. Pro ulehčení badatelské činnosti všem, kteří budou v budoucnu psát práce o piaristech budou tyto rukopisy klasifikovány do jednotlivých kategorií podle žánrových charakteristik historiografických a biografických pramenů.⁵ Toto rozčlenění bude vytvořeno na základě archivního výzkumu a provedení soupisu rukopisů, kde bude brán zřetel na formální odlišnosti jednotlivých typů pramenů. Podle typologických charakteristik se vytvoří schéma pro popis historiografických a biografických pramenů piaristických kolejí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Vzhledem k této činnosti bude práce pojednávat i o obsahové a formální struktuře historiografických a biografických pramenů jednotlivých řádových domů. Tuto problematiku bude podrobněji postihovat samostatná kapitola.

Následující kapitola se bude věnovat postižení piaristických kolejí Čech, Moravy a Slezska v 17. a 18. století. Zde budeme seznámeni s vývojem jednotlivých řeholních domů Řádu zbožných škol, které existovaly před nástupem císaře Josefa II. na trůn. Pouze piaristická rezidence v Moravském Krumlově byly vynechána, protože existovala velice krátce a nezanechala po sobě žádné historiografické prameny.⁶ V této kapitole budou čtenáři seznámeni s i popisem jejich historiografického materiálu, který se váže k jednotlivým řádovým domům nebo provincii. Po představení jednotlivých rukopisů daného řeholního domu bude následovat popis struktury jednotlivých knih. Ten bude periodicky rozčleněn podle jednotlivých analistů, pokud

⁵ KUCHAROVÁ, Hedvika – OPPELTOVÁ, Jana – BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, Kateřina: *Historiografické a bibliografické prameny v prostředí českých, moravských a slezských řeholních domů raného novověku: K formám zpřístupňování rukopisů a metodám jejich formálního a obsahového popisu*. Folia historica Bohemica, 30/1, s. 208–209.

⁶ SVÁTEK, *Organizace*, s. 574.

je budeme znát jménem. V případě pamětních knih budou jednotlivé knihy rozčleněny podle samostatných oddílů knih.

Produkce odborné literatury o piaristech byla ve 20. století značně omezená. Jedním z důvodů této skutečnosti byla skutečnost, že řád vstupoval do nově vzniklého Československa v roce 1918 s velmi nízkým počtem členů. Z toho důvodu byl jeho vliv na společnost nepatrný kvůli tomu byl nízký i zájem veřejnosti o historii této řeholní komunity. V roce 1933 vyšla první česká souhrnná publikace o působení piaristů na našem území od augustiniána P. Augustina Aloise Neumanna. Kniha je členěna podle jednotlivých aspektů činností piaristů, mezi nimi nechybí kapitola o řádové historiografii.⁷

Historické bádání se po likvidaci řádu komunistickým režimem v roce 1950 věnovalo především významným piaristům, kteří se zapojili do národního obrození, a proto je nebylo možné z české historie vyloučit. Do této kategorie přináležejí především přehledové publikace o českém dějepisectví a knihy, jejichž předmětem zájmu byl P. Gelasius Dobner a S. Catharina, případně P. Adauctus Josephus Calasactius Voigtovi a S. Germano.⁸ Autoři těchto knih se však musely vypořádat s komunistickým režimem, který v té době v Československu vládl, a jeho negativním vztahem ke katolické církvi. Z tohoto hlediska se jeví práce Josefa Haubelta nejvíce tendenční. Jejím opakem je kniha Františka Kutnara, které Haubelt vytýkal zpátečnictví.⁹

Mimo hlavní proud československého dějepisectví po roce 1948 se řadí přehledová publikace o významných českých katolických kněžích od Josefa Beneše.¹⁰ Podle svého názvu se může jevit ideologicky tendenční, ale její obsah tomu neodpovídá. Toto dílo mělo za funkci povzbudit demoralizované věřící v době komunistických represí a vyzdvihnout význam katolické církve pro české dějiny.

⁷ NEUMANN, Augustin Alois: *Piaristé a český barok*. Přerov 1933, 166 s.

⁸ HAUBELT, Josef: *Dějepisectví Gelasia Dobnera*. Praha 1979, 151 s; KUDĚLKA, Milan: *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*. Praha 1964, 78 s; KUTNAR, František: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: Od počátků národní kultury až po vyznění obrodného úkolu dějepisectví v druhé polovině 19. století*. Praha 1973, 274 s; SEJBAL, Jiří (ed.): *Mikuláš Adaukt Voigt zakladatel české vědecké numizmatiky: Sborník prací ze symposia ke 250. výročí narození M. A. Voigta*. Brno 1988, 163 s.

⁹ HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 111.

¹⁰ BENEŠ, Josef: *Ač zemřeli ještě mluví: Medailony katolických vlasteneckých kněží*. Praha 1964, 449. s.

Autor v ní především kompiluje ze starší literatury, z důvodu absence odborných prací k církevním dějinám v období komunismu ji zde zmiňuji.

Možnost publikovat ve větší míře odborné stati o historii Řádu zbožných škol nastala až po roce 1989. O tři roky později byla vydána nejvýznamnější monografie o dějinách této řeholní komunity, na níž se podílel autorský kolektiv Metoděj Zemek, Jan Bombera a Aleš Filip.¹¹ Kniha se snaží postihnout všechny charaktery činnosti řádu na našem území i jeho historii. V knize nalezneme zásadní informace o okolnostech vzniku společenství, informace o jednotlivých řádových provinciích, které zahrnovaly území českých zemí, přehledy provinciálů či informace o řádovém školství a jeho vyučovacích postupech. Pro tuto práci je však zásadní kapitola o vztahu řádu k zaznamenávání historie i významných piaristických historických.

V díle Jana Bombery nalezneme i jiné důležité práce ať již o dějinách jednotlivých řádových kolejí či jeho historických. Bohužel se dílo se nachází především v podobě strojopisů, protože to bylo sepsáno ještě za vlády totalitní moci a nemohlo být prezentováno širší veřejnosti.¹² Z toho, co prezentoval v odborné literatuře mohu zmínit stěžejní článek o nejvýznamnějším řádovém historiografovi přelomu 17. a 18. století, kterým byl P. Bernardus Bartlicius a S. Philippo Nerio.¹³

V současné době se historii řádu piaristů nejsoustavněji věnuje Václav Bartůšek. Napsal několik desítek článků o různých zajímavých postavách řádu. Nevynechal přitom ani osobnost P. Gelasia Dobnera a S. Catharina.¹⁴ Rovněž napsal i dvě monografie o dějinách kolejí v Benešově a Rychnově nad Kněžnou.¹⁵ Problémem Bartůškova díla je však skutečnost, že jeho odborné články jsou roztrženy v nejrůznějších odborných periodikách a sbornících. Z toho důvodu jsou špatně dohledatelné.

¹¹ ZEMEK, Metoděj – BOMBERA, Jan – FILIP, Aleš: *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631–1950*. Prievidza 1992, 328 s.

¹² BOMBERA, Jan: *Dějiny piaristické koleje v Lipníku 1634–1884*. Lipník nad Bečvou 1950 (nepublikovaná monografie).

¹³ BOMBERA, Jan: *Bernard Bartlicius (1646–1716): Příspěvek k barokní analistice*. Jižní Morava, 21, 1985, č. 24, s. 65–74.

¹⁴ BARTŮŠEK, Václav: *Gelasius Dobner a jeho vztah k piaristické knihovně v Kronice pražské piaristické koleje*. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: paměti – způsob zobrazení skutečností*, sv. 10, (Praha) 2001, s. 117–125.

¹⁵ BARTŮŠEK, Václav: *Piaristické školství, jeho vývoj a tradice vzdělání*. Benešov 1995, 115 s.; BARTŮŠEK, Václav: *Osmý div světa: Fenomén gymnázia v Rychnově nad Kněžnou od založení do reformy Marie Terezie na začátek 19. století*. Ústí nad Orlicí 2014, 206 s.

Dalšími zásadními zdroji poznání dějin Řádu zbožných školy jsou přehledové encyklopedie věnované českým, moravským a slezským klášterům, kde mají i piaristické domy své medailony.¹⁶ Z tohoto typu publikací nesmíme opomenout Encyklopedii řádů a kongregací v českých zemích od Milana M. Bubna. Jeden její svazek pojednává i o piaristech.¹⁷ V publikaci opět nalezneme údaje o historii řádu a jeho působistích na našem území, přehledy provinciálů a medailony jednotlivých kolejí. Pro svoji přehledovost se tato kniha řadí k nevýznamnějším knihám, jež byly o řádě v nedávné době napsány.

Okrajově se dějinám Řádu zbožných škol věnovali i další historici mezi, nimiž můžeme zmínit Ivanu Čornejovou či Miroslava Novotného.¹⁸ Zahraniční literatura poskytuje pouze celkové informace o Řádu zbožných škol, nikoliv však o jeho situaci v českých zemích a už vůbec ne o historiografických pramenech řádových kolejí na našem území, proto zní bylo čerpáno omezeně.

Informace obsažené v této bakalářské práci by měly být v budoucnu součástí odborné publikace, která má mapovat jak řádové historiografické a bibliografické prameny v 17. a 18. století, tak i detailně přiblížit veřejnosti Řád zbožných škol a jeho přínos pro české země.¹⁹

¹⁶ FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, 878 s; VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, 782 s.

¹⁷ BUBEN, Milan M.: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích III. díl, III. svazek: Řeholní klerikové*. Praha 2008, 183 s.

¹⁸ Viz ČORNEJOVÁ, Ivana: *Pedagogické systémy jezuitů a piaristů: Zpátečnictví a pokrok?* In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, sv. 43, (Benešov) 2005, s. 25-35; ČORNEJOVÁ, Ivana: *Náboženská situace v Čechách v době příchodu piaristů. Světský klérus a církevní řády*. In: PŘIBYLOVÁ, Dana – PŘIBYL, Pavel: *Piaristé: historie, osobnosti, literatura, umění: Slánské rozhovory 2008*. Slaný 2009, s. 7-11; NOVOTNÝ, Miroslav: *Českobudějovické piaristické gymnázium a utváření vrstvy moderní inteligence na jihu Čech (1762-1848)*. In: KOLEKTIV AUTORŮ: *Město a intelektuálové: od středověku do roku 1848*. Praha 2008, s. 935-958.

¹⁹ ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY: *GA14-05167 S – Zdroje, formy a funkce monastické historiografie raného novověku v českých zemích (2014-2016, GA0/GA)*. In: <https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=GA14-05167S> [cit. 1. 2. 2017].

Řád zbožných škol

Řád zbožných škol vznikl na základě činnosti sv. Josefa Kalasanského, který v Římě vytvořil společenství poskytující vzdělání chlapcům z chudých rodin. Společenství započalo svou činnost v roce 1597 a již o dvacet let později se mu dostalo od papeže Pavla V. potvrzení kongregace s jednoduchými sliby. V roce 1621 povýšil piaristy papež Řehoře XV. na řád se slavnými sliby. Už tehdy se jednalo o sdružení řeholních kleriků. Za života zakladatele se kongregace rozšířila dál do Evropy a dne 25. srpna 1634 vznikla první zaalpská provincie „provincia Germaniae“ a jejím sídlem se stal jihomoravský Mikulov.²⁰

Na sklonku života sv. Josefa Kalasanského prošel řád hlubokou krizí. Ctížádostivý a neposlušný řádový kněz Marius Sozzi a S. Francesco šířil o svém stárnoucím představeném pomluvy a nařkl jej z neschopnosti. Krize řádu vyvrcholila dne 15. března 1646, kdy papež Inocenc X. pro úpadek kázně odňal řádu jeho výsady, takže se piaristé octli na úrovni sdružení bez trvalých slibů. Až papež Klement IX. znovu povýšil v roce 1669 kongregaci na úroveň řádu. Od tohoto roku probíhal opětovný rozvoj řádového školství. Kněží vyučovali na všech typech tehdejších škol, od triviálních až po univerzity.²¹

Další krize řádu nastala v průběhu 19. století, kdy byla činnost tohoto řádu jednotlivými evropskými státy omezována, proto řád přesunul těžiště svého působení do zámoří, především do Ameriky. V roce 2006 měli piaristé 1 404 členů ve 213 domech. Řád zbožných škol působí ve 33 státech a z řádu se během času vyčlenilo osm mužských i ženských institutů a kongregací.²²

Řádovým heslem je „Ad majus pietatis incrementum“ (tzn. „K většímu rozmnožení zbožnosti“). Znakem Řádu zbožných škol je v modrém poli korunovaný monogram MARIA s prostupujícím křížem a provázený třemi hvězdami (2, 1). Pod monogramem se nacházejí řecké litery Météρ Theú (Matka Boží). Všechna vyobrazení na erbu jsou vyvedena ve zlaté barvě. Znak je obtočen plamennou aureolou. Členové

²⁰ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 54–63.

²¹ BARTŮŠEK, Václav: *Piaristé a jejich šíření ve slovanských zemích*. In: BARTŮŠEK, Václav a kol.: *Piaristé: Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov 1995, s. 27–31.

²² BUBEN, *Encyklopedie*, s. 58–59.

řádu nosí černý talár s cingulem a kolárkem. V dřívějších dobách řeholníci nosili též bílý šátek a krátký pláštík.²³

Mezi řádové světce patří kromě zakladatele řádu, sv. Josefa Kalasanského i bl. Pietro Casani, který působil i na Moravě při zakládání prvních kolejí. Spolu s bl. Pietrem bylo v roce 1995 blahoslaveno i 13 piaristických mučedníků z doby španělské občanské války. V řádu se rovněž těší úctě ct. Glycerius Landriani, který pomáhal řádu v době jeho vzniku. Oproti jiným řeholím piaristé skládají kromě tradičních tří slibů navíc slib bezplatné výuky chudé mládeže. Členové společenství dříve užívali rozšířené řeholní jméno o jméno spolupatrona (např. Gelasius od sv. Kateřiny, lat. Gelasius a S. Catharina). V čele řádu stojí generál, sídlící v Římě. Pro vyšší představené piaristů se užívá titul probošt (např. generální nebo provinční). Představeným jednotlivých kolejí je rektor. V čele menších domů (rezidencí) stojí superior.²⁴

²³ Tamtéž, s. 52–53; FOLTÝN, Dušan a kol.: *Piaristi – Řád zbožných škol*. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 106. VLČEK, Pavel: *Piaristé*. In: VLČEK, Pavel – Petr SOMMER – Dušan Foltýn: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 150–151.

²⁴ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 61–62; FOLTÝN, *Piaristi – Řád zbožných škol*, s. 106.

Piaristé a české země

První řádový dům mimo území současné Itálie byl založen na Moravě v Mikulově v roce 1632. To bylo zapříčiněno snahou olomouckého biskupa kardinála Františka z Dietrichsteina o prosazení katolické reformy na území jeho diecéze a zvýšení vzdělanosti diecézního kléru. Olomoučtí biskupové byli největšími mecenáši řádu na Moravě. Byli fundátory jeho šesti kolejí, jež sloužily k šíření barokní vzdělanosti po skončení třicetileté války.²⁵ Dva roky po založení mikulovské koleje byla ustanovena provincie Germánie, jejímž centrem bylo právě toto město. Území této provincie zahrnovalo tehdejší území habsburské monarchie, polského království a jih dnešního Německa. První kolej na území Čech byla založena v roce 1640 v Litomyšli.²⁶ Z provincie Germánie se postupně vyčlenila polská (1662) a uherská provincie (1722). V roce 1751 se torzo bývalé provincie rozdělilo na provincie rakousko-rýnsko-švábskou a českou. Ta se v roce 1825 přejmenovala na česko-moravsko-slezskou. Po zániku kolejí ve Slezsku se název změnil na českomoravskou provincii. Sídlo této provincie bylo pět let po jejím založení přeneseno do Prahy.²⁷

Značná část piaristických škol v českých zemích zanikla v rámci reformy školství v 70. letech 19. století. Tato skutečnost byla vyvrcholením krize řádu v habsburské monarchii, již započaly josefínské reformy spojené se státním dohledem nad činností řádu v poslední čtvrtině 18. století.²⁸

V meziválečném Československu již piaristé Českomoravské provincie neprovozovali žádnou školu. Věnovali se především pastoraci v inkorporovaných farnostech či výuce náboženství na školách. Výchovné činnosti se pak věnovali pouze v chlapeckých seminářích. Do nově vzniklého státu vstoupila Českomoravská provincie piaristů s pouhými pěti kolejemi. V roce 1923 řád dokonce prodal objekt pražské koleje a své sídlo přesunul do Brandýsa nad Labem. Po zvolení rektora

²⁵ ZEMEK– BOMBERA – FILIP: *Piaristé*, s. 8; ZUBER, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století II. díl*. Olomouc 2003, s. 22.

²⁶ SKŘIVÁNEK, Milan: *K osvícenskému pojetí a výuce dějepisu ve světle rukopisů piaristické koleje v Litomyšli*. Pardubice 2008, s. 15; ZEMEK– BOMBERA– FILIP, *Piaristé*, s. 29.

²⁷ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 64–65; FOLTÝN, Dušan a kol., *Piaristi – Řád zbožných škol*, s. 106; SVÁTEK, *Organizace*, s. 573.

²⁸ BARTUŠEK, Václav: *Piaristické školství, jeho vývoj a tradice vzdělání*. In: BARTUŠEK, Václav a kol.: *Piaristé: Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov 1995, s. 80–81; SVÁTEK, *Organizace*, s. 573–574.

mladoboleslavské koleje P. Cyrila Karla Žampacha provinciálem se v roce 1938 sídlo provincialátu přestěhovalo právě do Mladé Boleslavi.²⁹

Činnost piaristů zanikla v rámci likvidace mužských řeholních řádů komunistickým režimem v roce 1950. Nejtvrdší trest ze členů řádu obdržel v rámci vykonstruovaného monstrprocesu se studenty litomyšlského gymnázia P. František Ambrož Stříteský.³⁰ Dne 24. února 1969, byl generálem řádu piaristů jmenován posledním provinciálem českomoravské provincie. V roce 1991 umřel poslední člen naší řádové provincie.³¹

Po pádu totalitního režimu byla obnovena pouze piaristická kolej ve Strážnici, která byla obnovena na žádost olomouckého arcibiskupa Jana Graubnera v roce 1994. V této komunitě se však nenacházejí piaristé českého původu. Střídají se zde řeholníci původem ze Slovenska nebo Polska. Českomoravská provincie řádu však nebyla nikdy úředně zrušena, proto představený strážnické komunity má titul „Statutární zástupce Českomoravské provincie Řádu zbožných škol se sídlem ve Strážnici“. Představeným této komunity je v současné době P. Lukasz Karpinski.³²

Celkem piaristé provozovali 32 řeholních domů, které byly spjaty s českými zeměmi.³³ Období jejich vzniku můžeme rozdělit do čtyř kategorií:

- a) Koleje, které vznikly v období od příchodu řádu do českých zemí po velkou řádovou krizi v roce 1646, jež se v Záalpi projevila, oproti Itálii se zpožděním: Mikulov (1632–1950), Strážnice (1633–1950; od 1994), Lipník nad Bečvou (1634–1884), Litomyšl (1640/43–1950) a Moravský Krumlov (1644–1647/58)

²⁹ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 67.

³⁰ P. Stříteský byl v říjnu 1950 odsouzen ve 24členné skupině za velezradu a odsouzen k 25 letům vězení. Pobýval v několika věznicích na území Československa. Než byl v květnu roku 1960 propuštěn z mírovské věznice. Ve vězeních strávil 10 let a 2 měsíce, z toho rok a půl v naprosté izolaci. Po propuštění se vrátil do Litomyšle a začal pracovat v zahradnictví. Pak až do odchodu do penze pracoval jako dokumentační pracovník Výzkumného a vývojového ústavu technického skla v Praze.

³¹ BOŠTÍK, Martin: *Monstrproces „Stříteský a spol.“: Historická studie o síle a slabost poválečného člověka*. Litomyšl 2004, s. 62–65.

³² BUBEN, *Encyklopedie*, s. 70; PETŘÍK, Maxmilián a kol.: *Zasvěcení: Piaristé*.

In: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10213629490-zasveceni/210562213000001-piariste/>

[cit. 1. 2. 2017]; ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST PANNY MARIE STRÁŽNICE – ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST SVATÉHO MARTINA STRÁŽNICE: *Kontakty*.

In: <http://straznice.farnost.cz/kontakty.html> [cit. 1. 2. 2017].

³³ SVÁTEK, *Organizace*, s. 574–576; BUBEN, *Encyklopedie*, s. 70–161.

- b) Koleje vzniklé v době krize řádu po udělení českého inkolátu piaristům v roce 1657: Slaný (1658–1888) a Ostrov nad Ohří (1666–1876/77)
- c) Koleje vzniklé po opětovném povýšení piaristů papežem na řád v roce 1669: Kroměříž (1687–1879), Kosmonosy (1688–1784), Stará Voda u Libavé (1690–1922), Příbor (1694–1875), Benešov (1703/04–1892) Rychnov nad Kněžnou (1714–1907), Bílá Voda (1724–1872) a Bruntál (1731–1904)
- d) Koleje vzniklé po vytvoření česko-moravsko-slezské provincie v roce 1751. Oproti předešlým obdobím jde převážně o koleje fundované bohatými měšťany než šlechtické fundace. Do této kategorie přináležejí zbývající piaristické domy: Praha (1752–1950), Hustopeče u Brna (1757–1866), Brandýs nad Labem (1759–1950), Kyjov (1759/60–1888), České Budějovice (1762–1871), Nový Bor (1763–1870), Moravská Třebová (1765–1901/05), Most (1768–1874/88), Beroun (1773–1869/70), Doupov (1775–1855/56), Mladá Boleslav (1784/85–1950), Kadaň (1803–1823), Brno (1807–1821), Rakovník (1830–1849), Liberec (1837–1843/44), Nepomuk (1867–1950) a komunita při Tereziánské akademii ve Vídni, kterou řídili piaristé česko-moravsko-slezské provincie (1804–1857)

Mnoho členů Řádu zbožných škol bylo aktivních ve vědecké činnosti. Patřil mezi ně otec českého kritického dějepisce P. Gelasius Dobner a S. Catharina (1719–1790), zakladatele české numismatiky P. Adauctus Josephus Calasanctius Voigta a S. Germano (1733–1787), moravské historiky P. Adolphus Pilař a S. Floro (1742–1795) a P. Franciscus Moravec a S. Antonio (1734–1814) či fyzik P. Franciscus Ignatius Cassianus Hallaschka (1780–1847). Nejvýznamnějším duchovním z řad českých piaristů byl 13. generální představený řádu P. Adolphus Groll a S. Georgio (ve funkci v letech 1724–1730).³⁴

³⁴ BARTŮŠEK, Václav: *Osmý div světa*, s. 206; FOLTÝN, Dušan a kol.: *Piaristi – Řád zbožných škol*, s. 106.

Čeští piaristé jako historikové a historiografové od příchodu řádu do počátku 19. století

Předpoklady pro vznik řádové historiografie

Historická vědecká práce se mohla v Řádu zbožných škol plně rozvinout až po skončení krize ve společenství a opětovném povýšení piaristů na řád v roce 1669. V době baroka měla katolická historiografie především apologetický charakter vůči protestantismu, proto vyzdvihovala přínos a význam katolické církve pro jednotlivé evropské země na základě kritického přístupu k archivním pramenům. V tomto směru bylo průkopnickým dílo oratoriána ct. Caesara kardinála Baroniho, který až do své smrti v roce 1607 psal anály svého řádu. Baroniho prací se posléze inspirovaly i další církevní řády či jednotlivé diecéze.³⁵

Již zakladatel řádu piaristů sv. Josef Kalasanský měl přátelské vztahy s oratoriány a jejich zakladatelem sv. Filipem Nerim, který byl často dáván za patrona některým členům Řádu zbožných škol v jejich rozšířeném řeholním jméně, proto se nelze divit, že generální kapitula piaristů v roce 1637 rozhodla založit a vést anály při každé řádové koleji.³⁶ Krize řádu ve 40. letech 17. století zapříčinila pokles morálky řeholníků a jejím nejkřiklavějším aspektem vzhledem k řádové historiografii bylo to, že psaní kolejních kronik záviselo na jejím rektorovi a nikdo z jeho provinciálních představených nevymáhal po něm její vedení. Jako příklad se dá uvést kolej v Litomyšli, jež vznikla v roce 1640, ale kolejní anály zde začal soustavně vést až rektor P. Ambrosius Prachovský a S. Ludmila od roku 1696 s retrospektivou do předchozích let. Sám rektor udal jako důvod pro vedení záznamů o historii koleje rozkaz generála řádu P. Iohannese Francisca Fociho a S. Petro, který v letech 1695/6 vizitoval provincii Germánie.³⁷

Tento schopný generál 21. listopadu 1693 oznámil svůj úmysl o založení řádových análů a požádal rektory jednotlivých kolejí, aby do Říma zaslali opisy všech významných materiálů týkajících se kolejí i jednotlivých řeholníků. Situace ta vedla k uspořádání kolejních archivů. Ve výsledku se tak zvýšila úroveň obsahu análů kolejí a dějiny svého domi musely vést i koleje, jež je do té doby nevedly. Přehledné řádové

³⁵ BOMBERA, *Bernard Bartlicus*, s. 65; ZEMEK–BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 242–243.

³⁶ Tamtéž, s. 7.

³⁷ BOMBERA, *Bernard Bartlicus*, s. 66.

archivy tak umožnily sepsat kritickým způsobem dějiny řádu nebo samotných provincií.³⁸

P. Georgius Kuntz a Nativitate B. M. V. (rodným jménem Jiří) se měl jako první pokusit o sepsání análů provincie Germánie „Annales provinciae“. Kuntz se narodil v Mikulově kolem roku 1622, o šestnáct let později vstoupil k piaristům a zemřel v řádové koleji v rakouském Hornu v roce 1688. Tam by se měl rukopis jeho díla nacházet, protože podle řádových nařízení měla pozůstalost zemřelého řeholníka zůstat koleji, v níž skončil.³⁹

Bernardus Bartlicius a S. Philippo Nerio⁴⁰

Nejvýznamnějším řádovým historikem prvního století působení piaristů v českých zemích byl P. Bernardus Bartlicius a S. Philippo Nerio (rodné jméno Matěj). Jeho příjmení se objevuje v různých variantách (Bartl, Bartlík, Partlík či Bartelsman). Bartlicius z pozice rektora zapisoval záznamy do kolejních análů a stejně tak při založení nového řádového domu ve Staré Vodě dohlédl na to, aby byly anály vedeny již od příchodu piaristů do obce.⁴¹ Během svého pobytu v Římě se ve volném čase věnoval Bernardu bádání v ústředním řádovém archivu.⁴² Výsledkem této činnosti byl rukopis „Annalium religionis Clericorum Regularium pauperum Matris Dei scholarum piarum ... collectore P. Bernardo a S. Philippo Nerio assistente generali et proviciae Germaniae professo“ o dějinách řádu piaristů od jeho počátku v roce 1597 až po

³⁸ Tamtéž, s. 66

³⁹ Tamtéž; ZEMEK – BOMBERA – FILIP, Piaristé, s. 243.

⁴⁰ P. Bernardus Bartlicius a S. Philippo Nerio (13. února 1646 Strážnice – 20. července 1716 Lipník nad Bečvou); Jako datum jeho narození se tradičně udává Strážnice 13. února 1646, ale dle Bomberova zjištění se ve strážnické matrice v dané době nikdo s takovým příjmením nenarodil, proto přišel s teorií o příbuznosti Bartlicia s Matějem Pelhrzimovským, jenž se právě 13. února 1646 narodil.

⁴¹ Bartlicius získal řádové jméno při obláčce 5. listopadu 1664 v noviciátní koleji v Lipníku nad Bečvou a řádové sliby složil v Hornu o dva roky později a v roce 1671 obdržel kněžské svěcení. Učitelskou praxi absolvoval na různých řádových školách. V roce 1683 byl vicerektorem litomyšlské koleje. O tři roky později se stal jejím rektorem. Tuto kolej spravoval až do roku 1689, kdy odchází do Kroměříže zakládat novou kolej. Zde se dostal do blízkého kontaktu s olomouckým biskupem Karlem II. z Liechtenstein-Castelcornu, stal se jeho rádcem a pomáhal biskupovi se zakládáním piaristických domů ve Staré Vodě u Libavé (1690) a Příboře (1694).

⁴² Bernardův význam pro provincii neustále rostl, a tak byl řádovou kapitulou spolu s provinciálem zvolen, aby zastupovali provincii Germanii na generální kapitule řádu v Římě. Generální kapitula zvolila Bartlicia v květnu roku 1700 jako jednoho ze čtyř asistentů nového generála řádu. Kvůli zásahům papeže do chodu řádu se vrátil o šest let později zpět na Moravu a automaticky se stal podle řádových pravidel provinciálem. Tuto funkci zastával mezi léty 1706–1709, kvůli zdravotním potížím však byl funkce zbaven. Zbytek života prožil P. Bernardus Bartlicius a S. Philippo Nerio jako rektor lipnické koleje, kde dne 20. července 1716 zemřel.

obnovení řádu papežem v roce 1669. Po úvodu a životopise sv. Josefa Kalasanského je dílo členěno do šesti kapitol podle vývoje řádu. První kapitola zaznamenává vývoj společenství od jeho vzniku až po rok 1613. Druhá kapitola líčí období mezi léty 1614–1616, kdy byli piaristé spojeni s kongregací z Luccy. Třetí kapitola popisuje dějiny od ustanovení společenství na kongregaci papežem Pavlem V. až do roku 1621, kdy byli piaristé povýšeni papežem Řehořem XV. na řeholní řád. Na ní navazuje čtvrtá kapitola o historii Řádu zbožných škol do jeho krize a degradace společenství na sdružení bez trvalých slibů v roce 1646. Pátá část zachycuje dějiny piaristů v době úpadku v letech 1646–1655. Závěrečnou kapitolu věnoval Bartlicius období obnovy společenství a jeho opětovnému povýšení na řeholní řád papežem Klementem IX. v roce 1669. V závěru Bernardus píše, že práci na análech dokončil na svátek Mlad'átek 28. prosince 1703.⁴³

Po svém návratu na Moravu přivezl provinciál řádu svůj rukopis s sebou a kvůli tomu, že dílo obsahovalo mnoho důležitých informací o příchodu i působení piaristů v provincii Germanie, tak byl provinciál Bartlicius zahrnut žádostmi jednotlivých rektorů o dodání opisu své kroniky. Z tohoto důvodu se opisy jeho kroniky nacházejí převážně části archivních fondů piaristických kolejí.⁴⁴ Většina jejich opisů vznikla během Bernardova lipnického období, kdy byli opisovačskou prací zaměstnání novicové.⁴⁵

Lipnický rektor si myslel, že v jeho díle bude pokračovat novicmistr P. Viktorinus Jezvina a S. Cruce (křtěný Vojtěch), ale ten byl po Bartliciově smrti přeložen do Litomyšle, kde dostal za úkol přeložit do latiny Kroniku českou Václava Hájka z Libočan.⁴⁶ Právě Jezvinův překlad později doplnil o kritické poznámky další piaristický historik P. Gelasius Dobner a S. Catharina, kterému se budeme věnovat později.⁴⁷ Mezi další Jezvinova díla patří i česky psaný životopis sv. Jana Nepomuckého (vydán roku 1722) a rukopisný soubor věnovaný českým světcům.⁴⁸

⁴³ ZEMEK – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 243–244.

⁴⁴ Například: NA, ŘPi, kn. č. 1-6, *Annales ordinis nostris*; MZA, E 22 Františkáni Kroměříž, Dodatky, kart. č. 14, *Annales ordinis nostris*; SOKA Sy-Li, Gymnázium Litomyšl I, kn. č. 507, *Annales ordinis nostris*.

⁴⁵ BOMBERA, *Bernard Bartlicus*, s. 70.

⁴⁶ P. Viktorinus Jezvina a S. Cruce (15. duben 1672 Roudnice – 4. srpen 1730 Litomyšl).

⁴⁷ BOMBERA, *Bernard Bartlicus*, s. 73.

⁴⁸ *Annales Bohemorum Hegacii, latine redditi, I. – VI.* (rukopis) viz ZEMEK – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 245.

Česká piaristická historiografie první poloviny 18. století

Česká piaristická historiografie první poloviny 18. století se soustřeďuje na produkci knih o církevních dějinách, publikací o piaristickém řádu, jeho zakladateli i českým dějinám, kde se otcové snaží různými způsoby vyrovnat s nedostatky Hájkovy kroniky.⁴⁹

Pozdější provinciál řádu P. Georgius Michael Nikl (Nikhl) a Jesu Maria vydal v roce 1688 publikaci věnovanou zakladateli společenství sv. Josefovi Kalasanskému „Relatio brevis de vita et gestis venerabilis viri Josephi Calasantii a Matre Dei CC. RR. scholarum piarum fundatoris.“⁵⁰ V Mikulově rovněž působil i pěvecký seminář, který určitou dobu vedl řádový historik a hudebník P. Amadeus Schuster a S. Josepho (křtěný Josef Ignác). Ten vydal v roce 1724 učebnici latiny, v níž autor uplatňuje postupy výuky gramatiky jesuity Emanuela Alvaréze. Alvaréze ve výuce latiny využívá texty příběhů z dějin, aby vyučování oživil. Gramatika byla později přeložena i do němčiny a češtiny. Schuster napsal obdobnou učebnici, v níž použil příklady z dějin piaristického řádu.⁵¹

Pětidílnou učebnici světové historie vydal ve Vídni roku 1755 P. Silverius Seyer a S. Theresia (křestním jménem Martin Leopold). O šest let dříve vydal v Mikulově další ze životopisů sv. Josefa Kalasanského. Tento muž byl rektorem koleje v Hornu, později provinciálem a v 50. letech 18. století vykonával funkci asistenta generála řádu.⁵² V hornské koleji též působil rétorik P. Marianus Klar a S. Anna (křestním jménem Tomáš František), který vydal v Augsburgu v roce 1738 poeticko-rétoricko-historický slovník.⁵³ Oproti předešlým osobnostem se P. Alexius Gavalovský a S. Josepho (křtěný Karel) věnoval i pomocným vědám historickým.

⁴⁹ ZEMEK – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 245.

⁵⁰ P. Georgius Michael Nikl (Nikhl) a Jesu Maria (kolem 1647 Poysdorf v Rakousku – 20. června 1697 Mikulov).

⁵¹ P. Amadeus Schuster a S. Josepho (20. prosince 1690 Břeclav – 21. červenec 1727 Litomyšl): *Institutio syntactica Emanuelis Alvari novis sententiis, proverbii et exemplis ex historia tam sacra, quam profana*. Litomissli 1724; *Institutiones grammaticae exemplis historicis ordine chrinologico dispositis instructae*, rok ani místo vydání neuvedeno; ZEMEK – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 244–245.

⁵² P. Silverius Seyer a S. Theresia (10. listopad 1687 Vídeň – 6. únor 1764 Vídeň): *Historia sacra et profana in usum scholarum, I. – V*. Vienna 1755; *Lebensgeschichte des seeligen Joseph von Kalasanz, Nicolasburg* 1749.

⁵³ P. Marianus Klar a S. Anna (12. leden 1691 Brtnice – 17. červenec Mikulov): *Lexicon poetico-rhetorico-historicum ex probatis authoribus congestum*. Augsburg 1738.

Napsal učebnici o vztahu historie a geografie s heraldikou. Později napsal i knihu o sporných místech evangelií a církevních dějin,⁵⁴

Gelasius Dobner a S. Catharina ⁵⁵

Dne 17. října 1736 složil řeholní sliby jeden z nejpozoruhodnějších piaristů, který od svých vědeckých pokračovatelů získal přízvisko „otec českého kritického dějepisectví (dějezpytu)“. Tento muž se jmenoval P. Gelasius Dobner a S. Catharina. Ve své činnosti spojil tradici řádového dějepisectví s kritickým dějepisem vlámských Bollandistů a prací Jeana Mabillona.⁵⁶

Dobnerovou povinností ve funkci pražského rektora vést bylo kolejní anály.⁵⁷ V této kapitole nás však zajímá jeho vědecká činnost.⁵⁸ Svoji vědeckou kariéru započal Gelasius Dobner a S. Catharina tvorbou Všeobecného slovníku českých dějin,

⁵⁴ P. Alexius Gavalovský a S. Josepho (28. října 1720 Litomyšl – 19. listopad 1775 Benešov): *Compendium historiae tam sacrae quam profanae, geographiae et heraldicae pro gymnasiis Scholarum piarum*, Pragae 1757; *Controversiae ex quibusdam Sanctorum Evangelistarum necnon historiae ecclesiae locis universim centum et viginti*. Pragae 1779.

⁵⁵ P. Gelasius Dobner a S. Catharina (30. květen 1736 Praha – 24. květen 1790 Praha) se narodil v Praze na Malé Straně do rodiny truhlářského mistra Josefa Dobnera. Křestním jménem se jmenoval Job Felix. Život Gelasia Dobnera a S. Catharina značně ovlivnil jeho švagr Jan Antonín Scrinici, který působil jako lékař ve Slaném a později se stal profesorem medicíny na pražské univerzitě. Právě ve Slaném působili piaristé, jejichž školy doporučil Scrinici svému mladému švagrovi ke studiu. Dobner tak již nepokračoval ve studiích v Praze, ale odešel na piaristické gymnázium v Kosmonosech u Mladé Boleslavi. Tvrdí se, že právě až zde se měl naučit česky. Kosmonoští piaristé nadchli mladíka do té míry, že Dobner vstoupil již v roce 1736 do Řádu zbožných škol, v němž získal řádové jméno Gelasius a S. Catharina. Jeho noviciát trval dva roky, prožíval jej v řádových kolejích v Lipníku nad Bečvou a Staré Vodě u Libavé.

Během svého pedagogického působení ve Vídni v letech 1747 a 1749 se věnoval v místní piaristické koleji studiu kanonického práva, které však kvůli pozdějšímu vývoji v řádu nemohl dokončit. Během Dobnerova působení v hlavním městě monarchie vrcholily spory mezi českými a německými piaristy. Právě v této pútece poprvé P. Gelasius a S. Catharina poprvé veřejně vystoupil. Díky žádosti u císařského dvora a možná i zákroku generála piaristického řádu se mu podařilo vytyčit hranice nově vznikající české provincie, tak že odpovídaly hranicím současné České republiky. Dělení se pozastavilo a v inkriminovaném roce byla ustanovena rakouská viceprovincie, složená jen z kolejí na území Rakouska. Ta byla až o tři roky později povýšena na samostatnou provincii. Ze zbytku provincie Germánie byla v roce 1751 ustanovena právě česká provincie.

⁵⁶ KUDĚLKA, Milan: *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*. Praha 1964, s. 3.

⁵⁷ BARTŮŠEK, *Gelasius Dobner*, s. 119; Anály pražské koleje viz medailon pražské koleje.

⁵⁸ Z kvůli sporům s rakouskými piaristy nemohl Dobner již déle pobývat ve Vídni, a proto odešel po dělení provincie do koleje v Mikulově. Nejspíš při svém působení v Benešově byl Dobner seznámen s plánem založit řádovou kolej v Praze. O to se Řád zbožných škol marně pokoušel téměř 130 let. Při uskutečnění naplnění tohoto plánu využil opět Gelasius opět všech svých konexí.

Výsledek se dostavil v roce 1752, kdy byl otevřen nový piaristický dům v prostoru Manhartovského domu v Celetné ulici na Starém Městě. Dobner se též podílel na založení „seminaria politica“ v Praze, určeného ke vzdělávání měšťanských synů. Vrcholem Dobnerovy řádové kariéry bylo jeho jmenování rektorem pražské koleje v roce 1763. V této funkci pak setrval až do roku 1778. Jako rektor se staral o prospěch koleje i jejích zařízení, zejména knihovny založené již spolu s kolejí.

zeměpisu a učenců. Chtěl ve svém díle encyklopedicky shrnout údaje o českých dějinách. Vycházel přitom z děl všech významných osobností, které se předtím tomuto tématu věnovali. Začal se zásadním zdrojem českého barokního dějepisce Václava Hájka z Libočan. Posléze přešel i k dílům další katolických i nekatolických autorů. Mezi nimi můžeme například zmínit spisy Prokopa Lupáče z Hlavačova, Pavla Stránského či Bohuslava Balbína. Kvůli ideologické rozdílnosti orientace autorů pramenů, ale též i faktografickým odlišnostem v textech Dobner brzy narazil ve výkladu českých dějin na vážné rozpory. Ke všemu o díle Václava Hájka z Libočan bylo mezi tehdejšími učenici známo, že je velmi nespolehlivé.⁵⁹ Například Gelasiův spolubratr a předchůdce P. Florius Richter a S. Julia (křtěný Adolf) se snažil opravovat fakta v Hájkově, leč svou práci nedokončil.⁶⁰

Dobner se snažil, aby byl jeho encyklopedický slovník přesný, proto musel rozpory a nesrovnalosti v informacích odstraňovat. Kvůli tomu věnoval stále větší pozornost pramenům. Díky jejich studiu si vytvářel stále větší odstup od Václava Hájka, až nakonec dospěl k tomu, že připravovaný slovník bude možno dokončit jenom se značnými obtížemi. Na práci mladého autora měl značný vliv pražský světící biskup Antonín Václav rytíř Vokoun, jenž jej nabádal ke kritickému postoji k českým dějinám, aby byly jeho informace věrohodné.⁶¹

Tvorbou slovníku se piarista připravoval jako samouk na kariéru dějepisce. Jakmile tato příprava skončila, tak nedokončený rukopis odložil. První plně odbornou prací Gelasia Dobnera a S. Catharina, jíž dokončil, byl rozbor latinské legendy „Život a utrpení svatého Václava a báby jeho svaté Ludmily“.⁶² Autorem textu měl být benediktinský mnich Kristián, žijící v 10. století. Dobner však ve své práci dokazoval, že se jedná o mnohem pozdější práci z doby vlády Přemysla Otakara I. Autorství pak připisoval královi kancléři Kristiánovi ze Skály.⁶³

Navzdory odporu české veřejnosti vůči Dobnerově práci o Kristiánově legendě dostal z provincialátu za úkol připravit k vydání latinský překlad Hájkovy kroniky od

⁵⁹ HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 14–15.

⁶⁰ ZEMEK – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 245.

⁶¹ BENEŠ, *Ač zemřeli ještě mluví*, s. 99.

⁶² *Latinsky Vita et passio sancti Venceslai et sanctae Ludmilae aviae eis.*

⁶³ HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 15–16; KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisce: Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha 1997, s. 148.

P. Viktorina Jezviny a S. Cruce. Gelasius věděl, že vydání překladu bez opravy vážných nedostatků by poškodilo společenskou autoritu piaristů, ale nemohl představeným odmítnout.

Na vydání Hájkovy kroniky dal peníze mecenáš umění, hrabě Antonín Berka z Dubé a Lipé. Chtěl tak tento spis zpřístupnit evropským vzdělavcům bez jakýchkoliv úprav.⁶⁴ Tuto skutečnost musel Dobner musel respektovat. Původně si svou práci představoval tak, že jen opraví některé nepřesnosti a výmysly. Původně chtěl v duchu této knihy autorsky pokračovat až do současnosti. Od tohoto záměru rychle upustil, protože dospěl k tomu, že Hájkova kronika nemá takový význam pro českou historiografii, jaký jí připsali jeho předchůdci. Dobner považoval Kroniku českou za překonanou a bral toto dílo za informačně přínosné pro 16. století, ale nikoliv pro 18. století, „*kdy už byly vydávány tiskem prameny k dějinám zemí habsburské monarchie i okolních států, kdežto v Hájkově době nic takového neexistovalo.*“⁶⁵

„*Všechny takto přístupné prameny Dobner prostudoval a bylo mu jasné, že koncept českých dějin postavený na Hájkovi byl neudržitelný. Z nastalé situace bylo jasné, že v českých zemích bude nutno vydávat edici historických pramenů. Původně se pokoušel pro svůj záměr získat probošta rajhradského kláštera P. Josefa Bonaventuru Pitera, ale nakonec se Dobner musel sám ujmout role editora.*“⁶⁶ V roce 1764 začal vydávat ediční řadu „*Monumenta historica*“.⁶⁷ Takovýmto způsobem začalo v českých zemích vydávání historických pramenů. „*Během dalších dvaceti let vyšlo šest svazků Monument (neboli Památek). Edice obsahovala všechny hlavní prameny českých dějin kromě těch, které již byly publikovány. Díky tomu vyšly u nás poprvé tiskem třeba kroniky Jarlocha, Marignoly, Neplacha, Františka Pražského, Přibíka z Pulkavy či Beneše Krabice z Veitmile.*“⁶⁸ Dobner zařadil do památek i nejrůznější soubory listinného materiálu. Na začátku 60. let 18. století měl k dispozici *opisy asi tisíce listin, za deset let nato vzrostl počet těchto opisů na šest tisíc.*“⁶⁹

⁶⁴ HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 17.

⁶⁵ KUTNAR – MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 149–150.

⁶⁶ Tamtéž, s. 151; HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 17–18.

⁶⁷ *Monumenta historica Bohemiae nusquam antehac edita V–VI*. Pragae 1764–1785.

⁶⁸ HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 18.

⁶⁹ Tamtéž.

Právě v rámci Monumentů byla publikována kritická vydání českých kronik a kvůli této činnosti se Dobner vrátil k Hájkovi.⁷⁰ První díl rozboru Hájkovy Kroniky české nazval Gelasius Prodrumus.⁷¹ Zde odmítl Hájkovu představu o původu českého národa. Podle Václava Hájka z Libočan byl praotec Čech v příbuzenském stavu s prvním Řekem, jenž se jmenoval Javán a údajně sídlil se svým lidem na okraji území antického řeckého kulturního prostoru, v Chorvatsku. Pro Hájka je typické, že první Čech nebyl obyčejným praotcem, ale knížetem a jeho lid feudální družinou. Jiný způsob rozdělení společnost si Libočanský ani nedokázal, kvůli světu v němž on sám žil, představit. Pro Dobnera však byl praotec Čech pouze bájnou postavou. Čechům podle něj nedal jméno žádný praotec, ale sarmatský kmen „Zechové“ či „Zichové“, který měl v době stěhování národů přijít od Černého moře do Čech. Tato teze je dnes překonaná a dle všeho Dobnerem jmenovaní Sarmaté byli nejpravděpodobněji předky Čerkesů.⁷²

Tato teorie o původu národa se však vyvolala mnoho kontroverzí a krajně se nelíbila české rodové šlechtě, protože tím byli její předkové doslova vyloučeni z počátků dějin, a též tak „přišli“ o pokrevní spřízněnost se vznešeným praotcem Čechem a antickými Řeky, jež Gelasius nahradil barbarským kmenem. V čele Dobnerových kritiků stál jezuita P. Václav Prokop Duchovský, autor pamfletu Světloňoš. Piarista v něm byl zahrnut přívalem nadávek a výtek, tak hrubých, že tento spis zakázal pražský arcibiskup, protože kompromitoval nikoli Dobnera, ale duchovenstvo.⁷³ „*Za zmínku stojí i pamflet proti Dobnerovi, sepsaný Eliášem Sandrichem. V něm autor dokonce vytvořil teorii, že jméno Čechů a název Čech vznikly*

⁷⁰ Současně s kariérou však Dobnerovi narůstaly jeho vědecké povinnosti a závazky, a tak již nebyl schopen současně vykonávat funkci rektora a vědeckou historickou činnost, proto byl na vlastní žádost rektorské funkce zproštěn a jmenován konsultantem piaristického řádu. Historické vědecké činnosti se věnoval až do konce svého života. Od sedmdesátých let byl již považován jako známý historik za jednu z nejpřednějších osobností české kultury. Byl zakládajícím členem soukromé učené společnosti. Stýkal se zde s nejpřednějšími osobami našeho osvícenství, z nichž byl nejvýznamnějším Ignác Alois Born. Později přešel do Královské české společnosti. P. Gelasius Dobner a S. Catharina zemřel po dlouhé nemoci v rodné Praze 24. května 1790.

⁷¹ To se dá do češtiny přeložit z latiny jako „posel“, popřípadě „úvod“; *Wenceslai Hagek a Liboczan Annales Bohemorum e bohemia editione latinae reddit et quibusdam notis illustrati a P. Victorino a S. Cruce e scholis Pii nunc plurimis animadversionibus historico-chronologico-criticis, nec non diplomatibus, re genealogica, numaria, variisque generis antiquis aeri incisus monumentis aucti, a P. Gelasio a s. Catharina ejusdem institutio sacerdote: Tomus I-VI, Pragae 1761-1782.*

⁷² BENEŠ, *Ač zemřeli ještě mluví*, s. 100–101; PETŘÍK, Maxmilián: *72 jmen české historie*. Praha 2010, s. 87.

⁷³ HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 21; KUDĚLKA, *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*, s. 50–52.

*až za vlády německého císaře Fridricha I. Barbarossy, na jehož dvoře se stal český panovník císařovým dědičným arcibiskupem a označení pro národ mělo být odvozeno od slova číše.*⁷⁴

Dalším, s kým měl Dobner spory kvůli Hájkovi, byl historiograf české jezuitské provincie P. František Pubička. Jejich spor trval několik let. Na Gelasiovu obranu se však postavily Pražské učené zprávy, na nichž se podíleli jeho příznivci, přírodovědec Ignác Born, piarista P. Adauctus Josephus Calasancius Voigt a S. Germano, který je považován za zakladatele české numizmatiky, a historik František Martin Pelcl. Spor vyvrcholil zákazem novin, ale od roku 1774 převzala roli „obránce Dobnerových názorů“ Učená společnost, jejímž členem byl i sám Dobner.⁷⁵

Dobnerův kritický komentář ke Kronice české nakonec svým rozsahem přesáhl samotný Hájkův text.⁷⁶ První díl nedokončené Dobnerovy práce o Hájkově kronice vyšel v roce 1761 a dalších pět dílů následovalo do 15 let. Autor tak podrobil kritice nejstarší české dějiny do nástupu Přemysla Otakara I.⁷⁷ Toto dílo je třeba chápat jako útok na zastaralý způsob českého dějepisectví, nikoliv za útok na dílo Václava Hájka z Libočan, protože to mělo v době svého vzniku za úkol opodstatnit existenci, vyzdvihnout přínos katolické církve v Čechách a poučit čtenáře historickými příběhy.⁷⁸

Gelasius Dobner během své práce na kritice Hájkovy Kroniky české zformuloval osm pravidel kritického dějepisectví. První Pravidlo: „*Pověst ustupuje před rozmyslem, bádáním a pravdou.*“ Druhé pravidlo: „*Při pochybách a nejistotách se má následovat to, co je nejpravděpodobnější.*“ Ve třetím pravidle: „*Při protimluvech soudobých spisovatelů se dává přednost tomu, kdo byl blíže místu, osobě a ději a jehož pověst u potomků je nejvíce bezúhonná.*“ Čtvrté pravidlo pojednává například o smlouvách: „*Podezřelé je z víry, cokoli v lidských záležitostech je na*

⁷⁴ HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 22–23.

⁷⁵ HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 23–26; KUDĚLKA, *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*, s. 40.

⁷⁶ Toto dílo by nikdy nevzniklo, kdyby neměl vedle sebe také pár mecenášů. Nejvýznamnějším z nich byl litoměřický biskup Emanuel Arnošt hrabě z Valdštejna. Dobner mu za podporu opatroval biskupovi mince do jeho sbírky. Pro změnu písaři v biskupově knihovně opisovali pro piaristu rukopisy i listiny. Právě Valdštejnovi věnoval autor svůj spis.

⁷⁷ KUTNAR – MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 148–150.

⁷⁸ Tamtéž, s. 75–79.

lidskou důvěru.“ Páté pravidlo praví: „*Dějiny se nejsprávněji polepšují z původních listin a z veřejných památek.*“ Šesté pravidlo se věnuje posloupnosti: „*Rozmysl se má především řídit chronologií a jejími hlavními zásadami.*“ Sedmé pravidlo říká: „*Svědectví jediného soudného nebo málo pozdějšího dějepisce má více jistoty než setniny pozdějších.*“ Na závěr osmé pravidlo: „*Nedbá se toho, cokoli se později hlásá bez starších svědectví.*“⁷⁹

Dobnerovo dílo mělo i jazykovědný přínos ve zjištění autorství hlaholského písma. Do té doby se myslelo, že je sestavil sv. Jeronýma, ale pražský piarista dokázal připisat její autorství sv. Cyrilovi (Konstantin Filozof).⁸⁰

⁷⁹ HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 61.

⁸⁰ ČERNÝ, Jiří: *Dobner, Gelasius (Job Felix)*. In: ČERNÝ, Jiří – HOLEŠ, Jan a kol.: *Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky*. Praha 2008, s. 122.

Adauctus Josephus Calasanctius Voigt a S. Germano ⁸¹

Tři roky před Dobnerem zemřel v zapomnění v Mikulově jeho žák a spolubratr P. Adauctus Josephus Calasanctius Voigt a S. Germano (křtěný František Mikuláš) ve spolupráci s Ignátem Bornem a Františkem Martinem Pelclem vydal mezi léty 1773-1774 (v latině a němčině) „*Effigies virorum eruditorum*“.⁸² Jedná se o dvou svazkovou publikaci životopisů významných českých vědců a umělců od doby Karla IV. Dílo začíná Voigtovým úvodem a hlavním smyslem publikace bylo podat důkazy o vysoké úrovni české kultury a vzdělanosti v minulosti, rovněž také pomoci získat zemskou šlechtu pro české obrodné snažení.⁸³

Obdobně byl koncipován i latinsky psaný soubor příspěvků z oblasti kulturní historie „*Acta litteraria Bohemiae et Moraviae*“.⁸⁴ Toto Voigtovo dílo obsahuje bohatý materiál k české i latinsky psané literatuře 14. až 17. století. V dané společenské situaci byl tento počín nejen významný z hlediska vědeckého, ale také politicky, protože dílo popisuje literaturu psanou na území českých zemích jako samostatný literární okruh. Publikace rovněž slouží jako jistá obrana proti nebezpečí jazykové unifikace, již zapříčinil vídeňský centralismus. Současně tak vyzdvihl i význam vědy a umění pro národní existenci.⁸⁵

Osobnost P. Adaucta Josepha Calasanctia Voigta a S. Germano je především známa hlavně kvůli tomu, že položil základy české numizmatiky.⁸⁶ Jeho první dílo

⁸¹ P. Adauctus Josephus Calasanctius Voigt a S. Germano (14. ledna 1733 Horní Litvínov - 18. října 1787 Mikulov) se narodil do německé rodiny chudého soukenického dělníka v Horním Litvínově. Dětství prožil v německy mluvícím prostředí, ale díky jeho zájmu o zemskou historii se z něj stal český vlastenec. V 18. století se ještě v českých zemích nevyskytoval národnostní nacionalismus, nýbrž zemský patriotismus. Mikuláš prvně studoval na jezuitské koleji v Chomutově, ale pak přešel na piaristické gymnázium ve Slaném, kde byl jeho učitelem již zmíněný Gelasius Dobner a S. Catharina, který svůj vztah k českým dějinám předával i svým studentům. Ti si tak osvojovali jeho kritický přístup k historii. Kvůli tomu se později Adauctus zapojil spolu se svými přáteli do sporu o věrohodnost Hájkovy kroniky a obhajoval Dobnerovy postupy.

Do piaristického řádu vstoupil Voigt v roce 1747 a na kněze byl pak vysvěcen o devět let později. Po ukončení noviciátu odešel jako učitel na řádové školy. Nějakou dobu působil jako mladý profesor i v jižním Německu v kirchbergské koleji řádu, kde se blíže seznámil s myšlenkami osvícenství. V roce 1771 byl jmenován vicerektorem pražské piaristické koleje, a hned se zapojil do českého kulturního dění.

⁸² *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae I-II*, Pragae 1773–1775, vydáno též německé vydáním: *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler I – IV*, 1773–1782.

⁸³ KUTNAR – MAREK, Přehledné dějiny, s. 152–153.

⁸⁴ *Acta litteraria Bohemiae et Moraviae I – II*. Pragae 1774–1783.

⁸⁵ KUTNAR – MAREK, Přehledné dějiny, s. 153.

⁸⁶ Adauctovým představeným nebyl nikdo jiný než jeho bývalý učitel Gelasius Dobner. Ten jej seznámil, představil svému mecenáši litoměřickému biskupovi Valdštejnovi, který Voigta zaměstnal

věnované této tématice je studie o nálezu tzv. Podmokelského pokladu.⁸⁷ Právě tento objev zlatých keltských mincí piarista detailně popsal. Bohužel se nám z celého nálezu dochovalo jen něco kolem 30 mincí, které se dnes nacházejí v Národním muzeu. Zbytek mincí nechal roztavit majitel tamního panství kníže Fürstenberk pro ražbu svých denárů. Autor publikace mince správně připisal Keltům, přesněji jejich kmeni Bójů.⁸⁸

Voigtův nejvýznamnější numizmatický počin byl „Beschreibung der bisher bekannten böhmischen“⁸⁹, na němž pracoval mezi léty 1771–1787. Tato edice čítá čtyři svazky. V díle autor popsal vývoj českého mincovnictví od jeho počátků až do 18. století. Genezi české mince tu začlenil do širšího historického rámce a pokusil se sesbíraný materiál utřídit a klasifikovat. Navíc spojoval dějiny české mince s rozvojem hornictví, a tak byl vlastně prvním, kdo si všiml i kontextu hospodářských dějin.⁹⁰

Poslední léta svého života strávil Voigt v nuceném ústraní mikulovské koleje.⁹¹ Kde sepsal svou poslední práci „Über den Geist der Böhmischen Gesetz“ z roku 1787.⁹² V knize obhájí české právo a jazyk proti centralizačním snahám Vídně a využívá přitom příkladů z dějin českého právního systému. Hlavní myšlenkou publikace je, aby byla vláda i správa země v rukou lidí, kteří v té zemi žijí. Ve srovnání s klasickou ústavou Anglie, chtěl Voigt ukázat kvality starého českého státního zřízení. Podle autora byl starý český politický systém dobrý, takže byl srovnatelný s ostatními evropskými zřízeními. Při tvorbě své práce se inspiroval spisem Charlese Louise Montesquieua „O duchu zákonů“.⁹³ V roce 1792 mu již posmrtně vyšel spis

popisováním své sbírky mincí. Později se Voigt spolupodílel i na katalogizaci císařské sbírky mincí ve Vídni.

⁸⁷ *Schreiben an einen Freund von den bey Podmokl einen in der Hochfürstl. Fürstenbergischen Herrschaft Pürglitz gelegenen Dorfe in Böhmen gefundenen Goldmünzen: Mit einer Kupfertafel.* Praga 1771.

⁸⁸ PETŘÍK, Maxmilián, *72 jmen české historie*, s. 90.

⁸⁹ *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen nach chronologischer Ordnung I – IV.* Prag 1771–1787.

⁹⁰ KUTNAR – MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 154.

⁹¹ K panovnickému dvoru se Voigt dostal velice zajímavým způsobem a to tak, že císařovně Marii Terezii při audienci představil někdejšího pražského rabína s rodinou, které sám pokřtil. Od roku 1777 působil Voigt jako profesor všeobecných dějin na vídeňské universitě. Záhy poté se stal i prvním kustodem tamní univerzitní knihovny. Jeho vídeňské působení však ukončily proticírkevní reformy císaře Josefa II. Celý dvůr měl P. Adactus Josephus Calasanctius Voigt a S. Germano šokovat tím, že při návštěvě papeže Pia VI. ve Vídni žádal papeže, aby „učinil přítrž tomuto barbarskému řádění.“ Odezva císaře na sebe nedala dlouho čekat. Voigt byl zbaven všech svých funkcí a musel v roce 1783 Vídeň opustit. Adactus zemřel krátce poté v Mikulově 18. října roku 1787.

⁹² *Über den Geist der Böhmischen Gesetze in dem verschiedenen Zeitalter.* Prag – Dresden 1787; BENEŠ, *Ač zemřeli ještě mluví*, s. 127–128.

⁹³ KUTNAR – MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 154.

o zakladateli mikulovské koleje, kardinálu Františkovi Dietrichštejnovi.⁹⁴ Během svého veřejného působení tak prodělal Adaucť proděl proměnu ze zastávce osvícenského absolutismu v jeho kritika.⁹⁵

Adolphus Pilař a S. Floro a Franciscus Moravec a S. Antonio⁹⁶

Na sklonku 18. století se piarističtí historiografové nevěnovali pouze dějinám Čech. Důkazem toho je vědecká práce, spojená se jmény P. Adolpha Pilaře a S. Floro (křtěný Kašpar) a P. Francisca Moravce a S. Antonio (křtěný Josef).⁹⁷ Společně sepsali třídílnou publikaci o dějinách Moravy „*Moraviae politica et ecclesiaca*“.⁹⁸ Její svazky vycházely během tří let od roku 1785.⁹⁹

Zásadní částí svazku je ta kulturně-historická nazvaná „*Variae adnotationes*“. Její kapitola o vývoji vědy a duchovní kultury je rozdělena do několika částí, které se věnují kulturnímu vývoji Moravy od humanismu až po osvícenství. Z těchto období autoři představují i jejich významné představitele nebo společnosti jako například Karla st. ze Žerotína, Jana Amose Komenského či olomouckou osvícenskou společnost Societas incognitorum. Na práci Adolfa Pilaře a Františka Moravce později navázal benediktýn Beda Dudík se svými Dějinami Moravy.¹⁰⁰

⁹⁴ *Leben Franz Fürsten und Cardinals von Dietrichstein. Mit Anmerkungen und einem Anhang von Fulgentius Schwab.* Leipzig 1792.

⁹⁵ KUTNAR – MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 154.

⁹⁶ Adolphus Pilař a S. Floro (21. leden 1742 Kroměříž – 25. březen 1795 Kyjov) k piaristům vstoupil v roce 1758. Ve svém rodišti pak působil mezi léty 1780–1785 jako gymnaziální prefekt. Zemřel v Kyjově jako představený místní piaristické komunity.

Franciscus Moravec a S. Antonio (18. únor 1734 ve Strážnici – 22. listopad 1814 Lipník nad Bečvou) se stal piaristou o osm let dříve než Pilař. Své pedagogické povolání vykonával na řádových školách v Příboře, Mikulově a v Kroměříži, kde se stal vicerektorem koleje a mezi léty 1782–1813 zde byl současně knihovníkem a archivářem v biskupské knihovně na zámku. Vyučoval hermeneutiku, biblická studia a orientální jazyky.

⁹⁷ ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, s. 248.

⁹⁸ Celý název díla: *Moraviae politica et ecclesiaca cum notis et animadversionibus criticis probatorum auctorum.* Brunae 1785-1787.

⁹⁹ KUBÍČEK, Tomáš a kol.: *Vlastivěda moravská země a lid: Literární Morava.* Brno 2002, s. 84.

¹⁰⁰ ZEMEK – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 248.

Jaroslaus Schaller a S. Josepho¹⁰¹

Dalším polem působnosti v rámci svého zájmu o historii věnovali piaristé historické topografii. Jejím průkopníkem se stal P. Jaroslaus Schaller a S. Josepho (křtěný František Josef). Schallerovým zásadním dílem je „*Topographie des Königreiches Böhmen*“. Publikace je věnována historické topografii Čech. Dílo vycházelo mezi léty 1785–1790. Autor postupně popsal realie všech 16 tehdy existujících krajů Čech.¹⁰² Každému kraji při tom věnoval samostatný svazek.¹⁰³

Schaller vycházel při získávání údajů pro své dílo z vlastních studií, z literatury, ale především z dotazníků, jež k tomuto účelu přichystal. S tištěnými dotazníky o devatenácti bodech se obrátil na jednotlivé farní úřady. Získal tak bohatý materiál z místních zdrojů nejen topografického charakteru, ale i údaje historické a hospodářské. V dotazníku se odpovídalo na otázky týkající se jmen obyvatel, topografické polohy, přírodních podmínek, vrchnostenské správy, počtu obyvatel a domů, stavu zemědělství, průmyslu a obchodu, význačných budov, ale také významných historických událostí daného místa apod. Příručka je zpracována v jednotném systému a obsahuje i informace o zaniklých lokalitách, hradech či kláštorech. Řazení jednotlivých lokalit v knize není abecední. Jednotlivá místa byla totiž popsána dle polohy v rámci daného kraje. Pro lepší orientaci autor v závěru publikace uveřejnil abecední rejstřík jednotlivých míst. Problémem práce je však nepřesnost některých informátorů.¹⁰⁴

Druhé Schallerovo stěžejní dílo je věnováno historickému místopisu města Prahy. Jedná se o čtyřsvazkovou publikaci, jejíž každý díl se věnuje jednomu ze čtyř historických pražských měst. Edice vycházela mezi léty 1794–1797 a šlo o první přesný místopis, zaznamenávající pražské domy podle starých popisných čísel (k přečíslování došlo až počátkem 19. století) a zmiňuje jejich významné majitele i zajímavosti k budovám včetně jejich knihoven a uměleckých či přírodovědných

¹⁰¹ P. Jaroslaus Schaller a S. Josepho (6. březen 1738 Konopiště – 6. leden 1809 Praha); Studoval na piaristickém gymnáziu v nedalekém Benešově a posléze v roce 1753 vstoupil do řádu. Mezi lety 1766–1771, a poté od roku 1775 vychovával a vyučoval čtyři děti Františka Antonína Nostice-Rienecka. Vedle toho se věnoval své vědecké činnosti, při níž spolupracoval s Františkem Martinem Pelclem, Josefem Dobrovským, či Gelasiem Dobnerem.

¹⁰² *Topographie des Königreichs Böhmen: darinn alle Städte, Flecken, Herrschaften, Schlösser, Landgüter, Edelsitze, Klöster, Dörfer, wie auch verfallene Schlösser und Städte unter den ehemaligen, und jetzigen Benennungen sammt ihren Merkwürdigkeiten beschrieben werden I-XVI.* Prag 1785–1790.

¹⁰³ ZEMEK – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 249.

¹⁰⁴ SVITÁK, Zbyněk: *Úvod do historické topografie českých zemí.* Brno 2014, s. 15.

sbírek. Text ilustruje několik mědirytin. Tato publikace slouží jako podklad pro studium historie hlavního města.¹⁰⁵

Schaller napsal i knihu o významných piaristech.¹⁰⁶ Kniha vyšla 10 let před autorovou smrtí a obsahuje 136 medailonů nejvýznamnějších vzdělavců z řad Řádu zbožných škol, žijících v 17. a 18. století. Přitom více než polovina medailonů zachycuje osudy řeholníků pocházejících z území dnešní České a Slovenské republiky nebo vyučujících v této oblasti.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Tamtéž; FIKRLE, Jaroslav: *Schaller*. In: KOLEKTIV AUTORŮ: *Ottův slovník naučný 22. díl: Rozkošný – Schloppe*. Praha 1904, s. 950.

¹⁰⁶ *Kurze Lebensbeschreibungen jener verstorbenen gelehrten Männer aus dem Orden der frommen Schulen, die sich durch ihr Talent und besondere Verdienste um die Litteratur und Wissenschaften von der Errichtung dieses Institutes bis auf gegenwärtige Zeiten vorzüglich ausgezeichnet haben*. Prag 1799.

¹⁰⁷ ZEMEK – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 249.

Historiografické a biografické prameny Řádu zbožných škol

Jak již bylo výše uvedeno, měli rektori jednotlivých kolejí povinnost vést knihu, která by zachycovala události ovlivňující život komunity. Každý z představených se s touto skutečností musel vyrovnat po svém, protože podle všeho neexistoval žádný řádový předpis, jak má taková kniha o dějinách řádového domu vypadat. To dosvědčuje rozdílnost formální podoby jednotlivých rukopisů i jejich tematické zaměření, jež odpovídá zájmu i nezájmu o tuto činnost ze strany samotných rektorů. Přesto byly tyto knihy kontrolovány provinciálem či jeho zástupcem při vizitacích jednotlivých řádových domů. Jednalo o úřední knihy pro vnitřní potřebu řádu, které měly zajistit určitou kontinuitu informací důležitých pro vedení řeholního domu, protože piaristé přináležejí k peregrinujícím řádům.¹⁰⁸ V manuskriptech nalezneme mimo jiné opisy významných listin pro jednotlivé piaristické komunity. Záznamy ať již měsíční nebo roční si všímají především dění v řádu, stavu škol, stavu členů dané komunity a regionálního dění.¹⁰⁹

Piaristické historiografické knihy můžeme řadit i podle hierarchie v rámci struktur řádu piaristů na knihy dějin provincie a jednotlivých kolejí. Podle všeho provincie Germánie neměla svou vlastní knihu pro uchování paměti a samostatné provinciální anály vznikly až po vytvoření české provincie.

Události ze života jednotlivých řádových komunit měli zaznamenávat pro budoucí generace jejich místní představení nebo rektorem jmenované osoby. Historiografické manuskripty začaly být vedeny v české části provincie Germánie až od přelomu 17. a 18. století. Nejstarší souvislou řadou kolejních historiografických pramenů je série pamětních knih piaristické koleje ve Strážnici. Ty byly vedeny od roku 1687 a navazují na anály popisující předešlé desetiletí.¹¹⁰

Většina historiografických knih Řádu zbožných škol se do dnešních dob dochovala a je uložena v jednotlivých archivních fondech.¹¹¹ V Národním archivu V

¹⁰⁸ Členové řádu se stěhovali mezi jednotlivými řádovými domy provincie.

¹⁰⁹ BOMBERA, *Bernard Bartlicius*, s. 65-66.

¹¹⁰ MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 10, kart. 2, *Liber I. Historiae Domus Strasniciensis Scholarum Piarum*.

¹¹¹ Viz výše.

Praze ve fondu Řád piaristů se nachází 20 rukopisných knih ke studiu historiografie Řádu zbožných škol.¹¹²

Archiv bývalé piaristické koleje v Litomyšli je nejlépe dochovaným archivem řádu v České republice. Čítá na 3 571 inventárních čísel a dějiny této koleje do josefinských reforem dokumentují čtyři knihy. Fond nalezneme pod názvem „Gymnázium Litomyšl I“ ve Státním okresním archivu Svitavy-pobočka Litomyšl.¹¹³ Podle počtu dochovaných kolejních análů je v Čechách druhým nejvýznamnějším fond Gymnázium Benešov ve Státním okresním archivu Benešov, v němž se nacházejí tři svazky análů.

V Moravském zemském archivu v Brně se nacházejí dva piaristické fondy, řádových kolejí v Mikulově a Strážnici. Fond E53 Piaristé Mikulov je torzem, kdysi rozsáhlého archivu nejstarší piaristické koleje mimo území Itálie. Přitom valná část archivu zanikla až po násilné likvidaci řádu komunistický režimem v roce 1950 vlivem liknavosti archivních pracovníků. Při vši smůle i ty historiografické prameny k historii řeholního domu, jež byly deponovány v mikulovském archivu se po převozu do Moravského zemského archivu ztratily a jsou nedohledatelné. Z tohoto důvodu v uvedeném fondu nalezneme jen anály piaristické rezidence v Hustopečích a koncept pro jejich sepsání.¹¹⁴

Oproti tomu fond E54 Piaristé Strážnice je nejucelenějším archivem koleje tohoto řádu na Moravě. Ve fondu nalezneme sedm pamětních knih a jeden svazek análů. Problémem zde je, že kronika, která má zachycovat nejstarší dějiny koleje z let 1633–1683, se nalézá v rukou soukromého vlastníka, a proto je nedostupná.¹¹⁵

V Zemském archivu v Opavě se nacházejí archivní fondy tří piaristických kolejí, ze který dva fondy již byly zpracovány. Ve fondu Piaristé Příbor nalezneme pro sledované období tři svazky análů a pamětních knih. Navíc jsou zde uloženy

¹¹² Viz BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, 199 s. (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

¹¹³ SKŘIVÁNEK, K *osvícenskému pojetí*, s. 28-29.

¹¹⁴ ŠVÁBENSKÝ, Mojmír: E53: Piaristé Mikulov 1629-1949. Brno 1971, 11 s. (Nepublikovaný inventář archivního fondu); MZA Brno, fond E 53 Piaristé Mikulov, inv. č. 199, sign. C1, kart. 36, *HISTORIA Domus Auspiciensis. coepta 1763*; MZA Brno, fond E 53 Piaristé Mikulov, *Poznámky pro pamětní knihu hustopečské rezidence k dějinám rezidence*.

¹¹⁵ RADIMSKÝ, Jiří: *E 54: Piaristé ve Strážnici 1635–1949*. Praha 1965, 199 s. (Nepublikovaný inventář archivního fondu); BARTŮŠEK Václav: *Piaristická kolej ve Slaném*. Středočeský sborník historický, sv. 36, (Praha) 2010, s. 52.

vzpomínky piaristy P. Francisca Hanáka na jeho misijní cestu do Uher a Polska z let 1666–1699. Ve fondu Piaristé Bruntál, pak nalezneme jeden svazek kolejších análů. Jediným nezpracovaným fondem v Opavě je fond Piaristé Bílá Voda, v němž se nacházejí dva díly análů koleje.

Letopisy starovodských piaristů jsou uloženy v Zemském archivu v Opavě pobočka Olomouc ve fondu Metropolitní kapitula Olomouc. Zde jsou pro období do josefínských reforem deponovány dva díly kolejních análů.

Jeden svazek análů piaristické koleje Brandýs nad Labem je uložen ve Státním okresním archivu Praha-východ se sídlem v Přemyslení ve fondu Piaristická koleje Brandýs nad Labem. Ve Vlastivědném muzeu v Kyjově se rovněž nalézá jeden rukopis análů, který zachycuje život v místní rezidenci před josefínskými reformami.

Zvláštním případem je pamětní kniha piaristické koleje v Rychnově nad Kněžnou, která je uložena v soukromém archivu hrabat Kolowratů-Krakovských-Libštejnských na rychnovském zámku. Tato skutečnost je zapříčiněna skutečností, že Kolowratové byli fundátory koleje a v důsledku jejího zániku na začátku 20. století přešel její majetek zpět do rukou hrabat.¹¹⁶

Anály

Tento žánr zachycoval současnost události ze života komunity. Analista prováděl záznamy do knihy většinou s měsíční nebo roční pravidelností. U piaristických análů je komplikované určit hranici mezi tím, kdy rukopis splňuje žánrové požadavky pro anály nebo deníky. Tento stav je zapříčiněn tím, že pro zapisovatele bylo důležité uchovat informace pro budoucí generace, a přitom mu nezáleželo na tom, jak často provádí zápisy do knihy o dějinách své komunity.

Mezi piaristickými anály české provenience rozlišujeme dva základní způsoby členění zápisů do análů podle pravidelnosti jejich provádění. V prvním případě se jedná o knihy s pravidelnými ročními záznamy.¹¹⁷ V nich si někteří analisté vytvářeli svůj vlastní systém podle charakteru údajů anebo jednoduše zapisovali údaje v časové posloupnosti, jak se odehrály bez jakéhokoliv členění na měsíce v rámci daného letopočtu. Oproti tomu anály s měsíční pravidelností zápisu byly právě řazeny

¹¹⁶ BARTUŠEK, *Osmý div světa*, s. 166.

¹¹⁷ KUCHAROVÁ–OPPELTOVÁ–BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Historiografické a bibliografické prameny*, s. 208.

chronologicky podle dat událostí v rámci jednotlivých měsíců. V údobí, v němž se toho na koleji z pohledu jejího rektora „nic významného“ nedělo, se měsíční záznamy spojovaly do dvojic. Samozřejmě se setkáme i s rukopisy, v nichž se obě analistické formy střídaly podle zapisovatelů. Anály též mohou tvořit část kronik, když už pisatel dospěl do své současnosti a knihu vedl i v ní, nebo pamětních knih.

Častými informacemi, jež nenalezneme v análech, jsou popisy různých církevních slavností (především slavností posvěcení kolejního kostela nebo poutní slavností), přehledy počtů členů komunity, přehled noviců, opisy fundačních listin i jiného úředního materiálu důležitého pro chod koleje (například darovací smlouvy).

Kromě řazení údajů podle letopočtu nebo měsíce nejsou anály jednotlivých piaristických kolejí a rezidencí ve formální podobě shodné. Každý letopisec užíval systém řazení informací v zápisech a jejich charakter podle vlastních preferencí.

Nejstaršími piaristickými anály na našem území se váží ke strážnické koleji. Knihu založil rektor P. Thomas Kostelecki a S. Wenceslao v říjnu roku 1677.¹¹⁸ Manuskript byl veden i jeho nástupci až do prosince roku 1686. Na tyto letopisy pak navázala kapitola věnovaná analistickým záznamům v rámci prvního svazku strážnických pamětních knih.¹¹⁹ Zmíněný rukopis je příkladem análů, jež byly vedeny formou měsíčních zápisů. Jednotlivé události v rámci této knihy byly řazeny podle dat, kdy se udály. Z převážné části se jedná především o informace administrativního charakteru nebo svědectví o významných návštěvách v koleji. Například k 1. říjnu roku 1684 máme záznam o odchodu piaristického historika P. Bernarda Bartlicia a S. Philippo spolu s jedním studentem do lipnické koleje. Pro změnu zápis ze 4. listopadu téhož roku informuje o odchodu P. Hieronyma, člena polské piaristické koleje v Řešově, ze Strážnice do Budy. Tento kněz podle análů vykonával službu kaplana u knížete Lubomirského.¹²⁰

Podle všeho se nám tyto letopisy nedochovaly v kompletní podobě, protože v knize chybějí záznamy k událostem od září 1678 do března roku 1684. Od dubna do prosince roku 1684 vedl knihu P. Antonio a S. Francisco. Po něm správu koleje a tím

¹¹⁸ MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 5, kart. 1, *Liber antiquus continens diarum consuetudinum ecclesiae nostrae ab anno 1677 usque ad annum 1686.*

¹¹⁹ MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 10, kart. 2, *Liber I. historiae domus Strasniciensis Scholarum piarum.*

¹²⁰ MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 5, kart. 1, *Liber antiquus continens diarum consuetudinum ecclesiae nostrae ab anno 1677 usque ad annum 1686.*

i vedení analů převzal P. Daniel a S. Barbara. Tyto údaje máme k dispozici, protože je samotní analisté zapsali do nadpisů měsíců, kdy se tito rektoři střídali.¹²¹

Jako příklad analů s roční pravidelností zápisu můžeme uvést letopisy benešovské koleje, jež byly vedeny od roku 1705 a všechny tři svazky knih z období před josefinskými reformami měly analistickou podobu. První svazek byl započat úvodní kapitolou o důvodech vzniku koleje a příchodě prvních piaristů do města. Roční záznamy do roku 1725 neměly původně stanovenou strukturu. Teprve od následujícího roku začali analisté psát na začátku každého ročního záznamu jeho obsah. Z tohoto důvodu začaly být údaje tematicky řazeny do odstavců věnujících se například papežským bulám, provinciálním kapitulám či samotnému životu kolej. Můžeme tak říci, že se jedná o kolejní analý s rysy pamětní knihy. Oproti jiným historiografickým rukopisům řádu nalezneme v první knize benešovských analů v zápise z roku 1726 celostránkovou kresbou tlakového čerpadla, jež mělo získávat vodu z kolejní studny.¹²²

Právě k uvedenému letopočtu nalezneme informace o červnové vizitaci koleje generálním představeným řádu, jímž tehdy byl P. Adolphus Groll a S. Geogio, kdy se jednalo o první návštěvu nejvyššího představitele tohoto řádu během existence benešovské koleje. V témže roce kolej navštívil i provinciál P. Ignatius a S. Jacobo. V textu nalezneme též několik opisů listiny vydaných Grollem pro benešovskou kolej. Uprostřed ročního záznamu nalezneme seznam členů komunity, kterých bylo tehdy dvanáct. Dále již následuje zmíněný záznam o problémech benešovské koleje s nedostatkem vody a způsobech řešení tohoto problému. Údaje o situaci v benešovských piaristických školách a situaci na panství jsou stručně zapsány na začátku zápisu. Pro lepší orientaci v textu využil letopisec marginálií.¹²³

Naprostá většina piaristických analů však v sobě střídá oba způsoby zaznamenávání analů, takže několik letopočtů může být v dotyčném rukopise zaznamenáno ve formě ročních záznamů, v nichž je souhrnně popsán daný rok a za nimi pak mohou následovat záznamy, jež jsou členěny po jednotlivých měsících následujících let.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² SOkA Benešov, fond Gymnázium Benešov, K89a, *Annalium domus Beneschoviensis ad S. Annam tomus I.*

¹²³ Tamtéž.

Jak již bylo výše řečeno, tak formální ani obsahová stránka analistických záznamů nebyla pro provincie Řádu zbožných škol pevně daná. Jistou zajímavostí je například uvedení seznamu dobrodinců brandýské rezidence na závěru každého letopočtu.¹²⁴ V análech litomyšlské koleje pro změnu nalezneme zapsané seznamy řádových novokněží, ale tyto údaje nebyly zapsány ke každému letopočtu nebo v některých letech nemusel mít řád novokněže.¹²⁵ Pro anály piaristické rezidence v Hustopečích se z části dochoval jejich koncept, který sloužil jako podklad pro sepsání samotných análů.¹²⁶ Knihy k dějinám piaristické koleje v Kosmonosech doplňuje kniha poznámek z let 1688–1799, která mohla posloužit jako podklad pro vedení tamních análů.¹²⁷

Anály piaristické koleje v Praze byly vedeny od roku 1754 a záznamy do nich byly zapisovány ve formě ročních zápisů. Skoro polovinu této knihy popsal zakladatel českého kritického dějepisectví P. Gelasius Dobner a S. Catharina. Při sepisování informací využíval chronologický princip. V záznamech se zajímal především o náboženský život v Čechách, život řádu či selským bouřím z roku 1775, ale nevzpomněl ani uvést informace o přírodních pohromách nebo epidemiích. Právě tímto svým širokým záběrem zájmů se Dobner liší od ostatních analistů, kteří kolejní anály považovaly pouze za úřední knihu a podle toho jejich záznamy vypadaly.¹²⁸

První díl příborských análů je zajímavý v tom, že jej začal psát významný řádový historik P. Bernardus Bartlicius a S. Philippo Nerio v roce 1694. Knihu začal vést v podobě měsíčních zápisů již od roku založení řádového domu a každý údaj čísloval. Rukopis tak vedl ve standardní podobě, jakou známe i z jiných kolejí řádu. Po Bartliciově odchodě se záznamy přestaly číslovat.¹²⁹

Na závěr se věnujme análům česko-moravsko-slezské provincie Řádu zbožných škol. Ty začal vést provinciál P. Quido Nicht ab Angelis roku 1758. Rukopis

¹²⁴ SOKA Praha-východ se sídlem v Přemýšlení, fond Piaristická kolej Brandýs nad Labem, sign. II, inv. č. 1310, *Historia domus. Tomus I.*

¹²⁵ SOKA Sy-Li, fond Gymnázium Litomyšl I, kn. 2, *B. Annotationes domesticae ab anno Domini 1656 usque ad Annum 1714*; kn. č. 3, *C Annotationes domesticae ab anno Domini 1714, usque ad annum Domini 1745*; kn. č. 4, *Annotationes domesticae ab anno 1746, usque ad annum 1785 inclusive – D.*

¹²⁶ MZA Brno, fond E 53 Piaristé Mikulov inv. č. 218, sign. Ca3, kart. 40, *Annotationes pro libro memorabilium residentiae Auspiciensis.*

¹²⁷ NA, ŘPi, kn. č. 390, *Diarum domus Cosmonosensis anno Domini 1688 a 19 Augusti 1688.*

¹²⁸ NA, ŘPi, kn. č. 137, *Annales Domus Pragensis, 1753-1827.*

¹²⁹ ZAO, fond Piaristé Příbor, sing. mf 23, sign. N I. Lit A. *Annales collegii Priboriensis Pauperum Matris Dei Scholarum piarum conscribi caepti 1694 in Junio*

se po formální stránce neodlišuje od většiny kolejních análů. V knize nalezneme informace o zakládání nových řádových domů během 60. a 70. let 18. století nebo přehledy rektorů jednotlivých kolejí. Opakem toho jsou informace o útěcích řeholníků z řádu, které se měly nejčastěji odehrávat ve Strážnici, protože ta se nacházela nedaleko od Uherských hranic.¹³⁰

Kroniky a knihy historie

V případě kronik a knih historie se jedná o rukopisy, jež autoři zpracovávali na základě kolejních archiválií, aby zachytili minulost svého domu. V případě kronik se jedná o manuskripty, které jsou členěná podle let nebo měsíců.¹³¹ Kdežto knihy historie tvoří souvislý text, členěný do kapitol.¹³² Kronikářskou podobu tak mají pamětní záznamy o počátcích jednotlivých piaristických řeholních domů, protože málokteré anály začaly být vedeny již v době vzniku daného řeholního domu. Tehdy měli rektoři i ostatní členové komunity starosti se zabezpečením řeholního domu a vedení análů nebylo pro ně v dané situaci primárně důležité. Dalším důvodem pro je fakt, že české i moravské koleje v době krize řádu v letech 1646-1669 žádné knihy zachycující vývoj jejich komunit nevedly, protože nikdo je od jednotlivých rektorů nevybíhal ke kontrole.

Situace se změnila po obnově řádu, kdy představovaly vizitace jednotlivých kolejí i rezidencí generálními nebo provinciálními představenými řádu kontrolu nad dodržováním řádových regulí. To vedlo rektory k tomu, že začali zakládat anály či pamětní knihy kolejí. Předešlou epochu dějin těchto komunit, která by takto zůstala nepostižena, sepsali rektoři právě do podoby kronik nebo knih historie domu. V tomto případě se jedná především o nejstarší piaristické domy na našem území, jež vznikly před posledním desetiletím 17. století.¹³³

Jak již bylo uvedeno, tak málokterá kolej začala vést své anály nebo pamětní knihu v roce svého vzniku. V té době měli řeholníci na starost začít vést školy, případně dohlížet na budování kolejních budov. Z těchto důvodů rektoři tyto historiografické knihy začali vést až později, když byl veškerý provoz zajištěn. Období

¹³⁰ NA, ŘPi, kn. č. 7, *Ephemerides Provinciae Bohemiae Scholarum piarum inchoatae anno 1758.*

¹³¹ KUCHAROVÁ-OPPELTOVÁ-BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Historiografické a bibliografické prameny*, s. 208.

¹³² Tamtéž.

¹³³ BOMBERA, *Bernard Bartlicius*, s. 66.

vzniku řeholního domu, pak retrospektivně ve formě kronikářského zápisu do knihy sepsali v pamětním zápise v úvodní části manuskriptu. Z tohoto hlediska vybočují analý pražské a starovodské koleje.

V případě pražské koleje totiž P. Gelasius Dobner a S. Catharina sepsal kronikářsky za pomoci marginálií celou více než 40 stránkovou kapitolu věnovanou pokusům o založení piaristické koleje v hlavním městě Čech. Oproti tomu starovodské analý byly započaty popisem výstavby nového poutního kostela sv. Anny a Jakuba Většího. Navíc úvodní kapitola druhého svazku letopisů je výtahem z předešlého dílu.¹³⁴

Jiným typem jsou knihy kolejní historiografie řeholních domů piaristů, jež na území českých zemí působily řadu desetiletí, ale navzdory tomu nevedli žádnou knihu o své historii. Od 80. let 17. století začaly probíhat vizitace jednotlivých kolejí generálními představenými řádu. Absence těchto knih byly terčem mnohých výtek vůči rektorům, které tato skutečnost donutila knihy o dějinách zavést.¹³⁵

Některé koleje to vyřešily tak, že historii koleje před zavedením knihy o dějinách domu stručně napsaly do úvodního pamětního záznamu rukopisu (Kosmonosy a Slaný). V protikladu k nim koleje ve Strážnici a Litomyšli své dějiny sepsaly do podoby knih historie. Bohužel se strážnická kniha o nejstarších dějinách koleje nachází v soukromém vlastnictví, takže není dostupná, proto ani nevíme, zda se jedná o kroniku nebo knihu historie domu. Manuskript měl být sepsán někdy po roce 1683.¹³⁶

Jedinou knihou historie v pravém slova smyslu, kterou jsem měl k dispozici, je první svazek dějin litomyšlské koleje. Kniha byla napsána po roce 1696. Autor rukopisu při jejím sepsání vycházel v materiálu kolejního archivu. Kvůli tomu jsou zde často citovány různé listiny nebo seznamy členů komunity, a tak se v knize nevyskytují údaje ke každému letopočtu. Pro lepší orientaci v textu analista užil marginálií. V závěru knihy je uveden inventář kolejního archivu. Na straně 89. se

¹³⁴ NA, ŘPi, kn. č. 137, *Annales Domus Pragensis, 1753-1827*; ZAO-O, fond Metropolitní kapitula Olomouc, kn. č. 632, *Tomus I. annales seu res notabiles ... usque ad annum 1719. mensem Augustii*; kn. č. 633, *Annales seu res notabiles domus S. Annensis ab anno 1719*.

¹³⁵ BOMBERA, *Bernard Bartlicus*, s. 66.

¹³⁶ BARTUŠEK Václav: *Piaristická kolej ve Slaném*. Středočeský sborník historický, sv. 36, (Praha) 2010, s. 52; Soukromý majitel, *Liber antiquissimus in folio continens originem et progressum fudationis nostrae Stracniciensis (1633-1683)*.

nachází přehled rektorů koleje do roku 1696.¹³⁷ Je s podivem, že se o historii litomyšlské koleje nezajímá řádový historik P. Bernard Bartlík a S. Philippo Nerio, který byl v 80. letech a na začátku 90. let 17. století jejím rektorem.¹³⁸

Ve stejném stylu jako první díl byla vedena i část navazujícího svazku. V něm historie domu skončila právě v roce 1681. Pasáže o dění v koleji mezi léty 1681–1696 již byly popsány kronikářsky ročně, a dokonce se kronikář snažil jednotlivé roky dělit podle měsíců.¹³⁹

Zvláštním případem je kronika o dění v kroměřížské koleji za rektorátu P. Augustina a S. Monica. Ten byl rektorem v letech 1712–1715.¹⁴⁰ Kniha byla řazena podle významných dnů jeho působení. Dle své formální úpravy byla sepsána až po konci působení představeného, takže knihu můžeme považovat i za gesta představeného domu.¹⁴¹

Pamětní knihy

Jedná se o knihy kolejní paměti, jež byly členěny do tematických kapitol s pevně vyhrazeným místem v knize. Tyto oddíly byly limitovány počtem stran, jež byl jednotlivým problematikám vyhrazen. Po zaplnění daného prostoru v oddílu se začala vést nová pamětní kniha, protože v tom okamžiku již byla kniha pevně tematicky rozdělena. Její obsah byl sestaven podle toho, v jakém pořadí bylo vyčerpáno místo pro jednotlivé oddíly v předchozí knize. Často se kvůli této skutečnosti z pamětních knih vyčlenily anály, které se začaly psát do samostatných knih.

Zajímavým vývojem prošly knihy o dějinách piaristické koleje v Příboře. Roku 1715 byl dokončen první svazek análů. Posléze se začala vést jejich další kniha letopisů, ale ta v roce 1726 prošla transformací na pamětní knihu. To znamená, že stávající kniha byla dodatečně rozčleněna na několik pevně vymezených oddílů (anály,

¹³⁷ SOkA Sy-Li, fond Gymnázium Litomyšl I, kn. č. 1, A. *Annotationes domesticae ab anno 1640, seu ab incunabulis foundationis usque ad annum 1696.*

¹³⁸ BOMBERA, *Bernard Bartlicius*, s. 68.

¹³⁹ SOkA Sy-Li, fond Gymnázium Litomyšl I, kn. 2, B. *Annotationes domesticae ab anno Domini 1656 usque ad Annum 1714.*

¹⁴⁰ NA, ŘPi, kart. č. 72, kn. č. 225, *Acta quaedam memorabilia sub rectoratu P. Augustini a S. Monica ab anno 1712 usque ad annum 1715.*

¹⁴¹ KUCHAROVÁ–OPPELTOVÁ–BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Historiografické a bibliografické prameny*, s. 208.

příchody a odchody členů komunity, vizitace a sliby členů, seznam přijatých členů do řádu a další).¹⁴² Potom, co v roce 1766 byl vyčerpán prostor vyhrazený análů, tak byla opět zavedena samostatná kniha kolejních análů. Ostatní oddíly se pak v pamětní knize postupně zaplňovaly až do roku 1802.¹⁴³

Rychnovští piaristé vedli v 18. století pamětní knihu, ze které se v polovině století vyčlenila samostatná kniha análů, ale i tu musíme řadit do souboru pamětních kvůli skutečnosti, že ostatní oddíly v prvním svazku byly vedeny až do 19. století.¹⁴⁴

Mezi archiváliemi lipnické koleje se nachází pamětní kniha, která obsahuje opisy důležitých listin a aktového materiálu komunity. Rukopis se odvolává i na starší knihy historie domu, ale ty se nám bohužel nedochovaly. Stejně jako zbytek souboru pamětních knih, k nimž tatopřináležela.¹⁴⁵

Soubor šesti pamětních knih piaristické koleje Strážnice je v rámci piaristické historiografie unikátní, protože tato řádová komunita byla jedinou, která souvisle vedla řadu pamětních knih na území českých zemí. Jedním z oddílů pamětních knih byly i zde anály. Ty začínají v první pamětní knize až od roku 1687. Navazovaly tak na předcházející anály a na nějakou předcházející knihu historie. Pravděpodobně se v tomto případě jedná o kroniku „*Liber antiquissimus foundationis nostrae Strasnicensis*“. Ta se však nachází v soukromém majetku neznámého majitele, a tak není dostupná. Systém pamětních knih ve Strážnici vydržel až do konce 40. let 20. století, než byla kolej komunistickým režimem v roce 1950 násilně zrušena, ale od roku 1753 byla z rámce pamětních knih vyčleněna samostatná kniha kolejních análů. Anály byly zapisovány s měsíční pravidelností.¹⁴⁶

¹⁴² Viz medailon piaristické koleje Příbor.

¹⁴³ ZAO, fond Piaristé Příbor, mf 24, *Annales collegii Priboriensis Pauperum Matris Dei Scholarum piarum*; mf 25, *Continuatio historiae domus*.

¹⁴⁴ Správa kolovratského zámku v Rychnově nad Kněžnou, inv. č. 1508, kn. č. 2, *Tomus I. rerum religionis, et residentia Richnoviensis*; inv. č. 1508, kn. č. 3, *Historia residentiae Richnoviensis. Pars II.*

¹⁴⁵ NA, ŘPi, kn. č. 337, *E. Liber V. Annales collegium Lipniciensis 1634-1765*.

¹⁴⁶ MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 10, kart. 2, *Liber I. historiae domus Strasnicensis Scholarum piarum*; inv. č. 11, kart. 3, *Historiae domus Strasnicensis Scholarum Piarum liber II*; inv. č. 12, kart. 4, *Liber III. Historia domus Strasnicensis Scholarum piarum*; inv. č. 13, kart. 4, *Annales domus Strasnicensis incipiunt ab anno 1750*; inv. č. 14, kart. 5, *Liber I., cui inscripta sunt*; inv. č. 15, kart 15, *Liber II., cui inscripta sunt*.

Deníky

Ve fondech jednotlivých piaristických kolejí se dochovalo nepatrné množství deníků, do kterých by se zaznamenávaly dny z jakéhokoliv hlediska významné pro řádové komunity.¹⁴⁷ Jako deníky můžeme považovat některé z letopisů, jež se členily na jednotlivé měsíce. U těchto rukopisů se totiž špatně rozlišuje, zda byly záznamy do nich zapisovány každý měsíc nebo den, a tak by se jednalo o deník, nebo se jedná jen o členění ročního záznamu. Pro samotné zapisovatele záznamů však nebylo podstatné vést takovéto podobě deník jako samostatný žánr historiografických knih, pro ně bylo podstatné zachytit významné události během roku.

Z tohoto důvodu můžeme uvést pouze deník z cest příborského piaristy, kterým byl P. Adolph Hanák a S. Georgio. Mezi léty 1666–1699. Podnikl několik misijních cesty do Polska a Horních Uher. Knihu sepsal až v období 1694–1699. Manuskript dokonce obsahuje i několik ilustrací. Tento rukopis je deníkem s prvky pamětní knihy.¹⁴⁸

¹⁴⁷ KUCHAROVÁ–OPPELTOVÁ–BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Historiografické a bibliografické prameny*, s. 208.

¹⁴⁸ ZAO, fond Piaristé Příbor, mf 28, *Annalium collegij Freybergensis Scholarum piarum ad mandatum reverendissimi Patris praepositi generali Adoplphi a S. Georgio, anno 1726 die 14. Februarii confectum et in suos titulos divisum atque digestam.*

Historiografie piaristických provincií působících na území českých zemí

Fond Řádu piaristů uložený v Národním archivu v Praze ukrývá nejdůležitější písemnosti pro poznání dějin Řádu zbožných škol.¹⁴⁹ Zde se nacházejí především rukopisy řádového provincialátu a pražské koleje, ale taktéž jsou zde uloženy i archiválie dalších piaristických kolejí.¹⁵⁰

Česká (od roku 1825 česko-moravsko-slezská, od počátku 20. století česko-moravská) provincie vznikla v roce 1751 po rozpadu Germánie a již o pět let později bylo její sídlo přesunuto z Mikulova do Prahy. Podle všeho se v rámci provincie Germánie, jež měla sídlilo právě v Mikulově, žádná kniha o dějinách provincie nevedla. Po polovině 18. století začal provinciál řádu vést anály provincie, která mají charakter análů vedených v jednom rukopise od roku 1758 do roku 1865. Zapisování bylo přerušeno jen na počátku 19. století. V knize se střídá způsob měsíčního vedení análů s ročním. Samotná kniha postrádá jakýkoliv úvod. Provinciál Nicht knihu začal rovnou zápisem z ledna roku 1758. Pro přiblížení obsahu rukopisu zmíním několik událostí z období největšího rozkvětu provincie mezi léty 1758–1778. Na počátku 60. let se analista věnuje vzniku rýnsko-švábské piaristické víceprovincie či soupeření při obsazování míst provinciálů v oblasti střední Evropy.¹⁵¹

V análech nalezneme i informace o školských reformách, zavádění nových předmětů či změnách školské sítě. Dále jsou zde pasáže o vzniku nových řádových domů. Analista se zde retrospektivně věnuje rezidenci v Hustopečích (1756), uvedení piaristů do Kyjova (1760) či dalších řádových domů.

Pisatelé zmiňovali i významné postavy provincie a všímali si změn v obsazení postů rektorů jednotlivých kolejí. V kontrastu k těmto údajům jsou zde uvedeny i informace o útěcích z řádu, jež se nejčastěji odehrávaly ve strážnické koleji, jež se

¹⁴⁹ BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 15 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

¹⁵⁰ Například: Beroun, České Budějovice, Doupov, Kosmonosy, Kroměříž, Lipník nad Bečvou, Moravská Třebová, Most, Nový Bor, Ostrov nad Ohří či Slaný.

¹⁵¹ BARTUŠEK, Václav: *Nad kronikou Česko-moravsko-slezské piaristické provincie*. In: Malovaný kraj, 1, 2010, s. 10.

nacházela blízko uherských hranic. S velkým zájmem provedl autor zápis o svatořečení zakladatele řádu sv. Josefa Kalasanského v roce 1767.¹⁵²

Ephemerides Provinciae Bohemiae Scholarum Piarum inchoatae Anno 1758, NA, ŘPi, kn. č. 7.

- Anály provincie z let 1758–1760, autor P. Quido Nicht ab Angelis, vznik 1758–1760
- Anály provincie z let 1760–1766, autor P. Jeremias Soudný a Mater Dolorosa, vznik 1760–1766
- Anály provincie z let 1766–1769, autor P. Quido Nicht ab Angelis, opět, vznik 1766–1769
- Anály provincie z let 1769–1772, autor P. Gilbertus Burggraf a S. Leopoldo, vznik 1769–1772
- Anály provincie z let 1772–1778, autor P. Bernardinus Fritsch a S. Catharine Senensis, vznik 1772–1778
- Anály provincie z let 1778–1803, autor P. Franciscus Xaverius Friesea a S. Gerardo, vznik 1778–1803
- Anály provincie z let 1803–1825, autor P. Petrus Bruckner a S. Francisca Romana, vznik 1803–1825
- Anály provincie z let 1825–1844, autor P. Prosperus Hussak a S. Sebastino, vznik 1825–1844
- Anály provincie z let 1844–1855, autor P. Kajetán Wrana a S. Ignatio, vznik 1844–1855
- Anály provincie z let 1855–1865, autor P. Laurentius Zink a S. Francisco, vznik 1855–1865

¹⁵² Tamtéž.

Medailony jednotlivých piaristických kolejí a jejich historiografie

Benešov (Collegium Beneschoviensis)

Majitel benešovského panství hrabě František Karel Přehořovský z Kvasejovic zamýšlel pozvat piaristy do města již roku 1702. Možná tak chtěl navázat na neúspěšné snažení předchozích majitelů panství Sinzendorfů, kteří měli stejný záměr.¹⁵³ Dne 20. ledna 1703 dal hrabě sepsat fundační listinu, potvrzenou však až 6. dubna 1705. První řeholní klerikové přišli do Benešova ze Slaného roku 1704 a následující rok bylo započato s výstavbou koleje a kostela sv. Anny (posvěcen roku 1710). Prvním superiorem byl jmenován P. Aegidius Hecht a S. Ferdinando. Piaristé se z provizoria nastěhovali do koleje roku 1706. Kvůli finančním problémům však musel hrabě panství v dražbě prodat. Nový majitel panství hrabě Jan Josef z Vrtby obnovil roku 1717 fundaci. O tři roky pozdě se prohlásil za druhého zakladatele koleje a zavázal se ji podporovat.¹⁵⁴

Kolej byla fundovaná pro 15 řeholníků. Piaristé v Benešově provozovali gymnázium (1706–před 1780, 1819–1833 a ještě ve školním roce 1857/1858). Od roku 1858 učili piaristé na gymnáziu jen náboženství.¹⁵⁵ V Benešově také piaristé provozovali triviální školu (1706–1777), která byla v rámci školské reformy transformována na hlavní školu (1777–1892/1897). Roku 1892 piaristé kolej pro nedostatek profesorů zavřeli a zodpovědnost za chod škol předali městu. Již v roce 1897 byla škola plně ve správě města Benešova a roku 1903 následovalo její postátnění. V roce 1926 odkoupilo Pražské arcibiskupství od řádu areál bývalé koleje, aby sem byli roku 1935 uvedeni jezuité. Duchovní správu kostela sv. Anny ukončili piaristé v roce 1933.¹⁵⁶

Archiv bývalé svatoanenské koleje je uložen ve Státním okresním archivu v Benešově ve fondu Gymnázium Benešov. Tato školní instituce plynule navázala na tradici piaristického gymnázia ve městě. Bohužel tento archivní fond není doposud zpracovaný, takže si nemůžeme vytvořit ucelený přehled o tom, co vše k Řádu

¹⁵³ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 114-115.

¹⁵⁴ VLČEK, Pavel: *Benešov (Benešov): Bývalá piaristická (později jezuitská) kolej se školou (gymnasiem) u kostela sv. Anny*. In: VLČEK, Pavel–Petr SOMMER–Dušan Foltýn: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 174.

¹⁵⁵ ZEMEK – BOMBERA– FILIP, *Piaristé*, s. 60-61.

¹⁵⁶ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 117.

zbožných škol a jejich vzdělávacím ústavům obsahuje.¹⁵⁷ Pro studium historiografie řádu je důležitá souvislá řada kolejních análů vedených od příchodu piaristů do Benešova až do 20. století. Pro období do josefínských reforem jsou důležité tři svazky kolejní historie.

První díl análů zachycuje dobu od založení řeholního domu v roce 1703 po rok 1733. Zápisy byly vedeny v podobě ročních záznamů až do roku 1725 bez pevně dané struktury. Od následujícího roku do závěru rukopisu následoval po uvedení letopočtu obsah jeho zápisu. Nalezneme zde pravidelně například odstavce věnované papežským bulám, provinciálním kapitulám či stavu řeholníků v koleji, ale rovněž zde nalezneme i zprávy o životě piaristické komunity i jejich škol. Například jsou zde informace o oslavách patronky kolejního kostela, sv. Anny. V zápise z roku 1726 nalezneme odstavec, který se věnuje problematice nedostatku vody v koleji. Text byl dokonce doplněn celostránkovou kresbou důmyslného tlakového čerpadla, jež mělo získávat vodu ze studny.

Druhý svazek historie domu začíná stejně jako předchozí díl úvodem, v němž jsou vysvětleny důvody založení piaristické koleje a opisy fundačních listin. Též jsou zde informace o problematice dvojího zakládání řeholního domu, jenž zapříčinil bankrot hrabat Přehořovských a následující dražba konopištského panství, které zakoupil hrabě Jan Josef z Vrtby. Ten obnovil fundaci v roce 1717. Jednotlivé zápisy do knihy byly vedeny s roční pravidelností. Ve shodné formální podobě nevázaly na předešlý díl. V knize nalezneme informace o koleji a piaristických školách z let 1734–1763.

Závěrečný letopočet druhého svazku byl dokončen až v následujícím díle, který tak zabírá období mezi léty 1763–1854. záznamy až do roku 1794 mají obdobnou podobu jako zápisy v předešlých knihách. Od následujícího roku však přešli na měsíční záznamy. V této podobě byla kniha vedena až do svého závěru.

¹⁵⁷ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Gymnázium Benešov (1751–2005)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=221201010610#221201010610> [cit. 1. 4. 2017].

Annalium Domus Beneschoviensis ad S. ANNAM TOMUS I., SOkA Benešov, Gymnázium Benešov, K89a.

- Počátky koleje v letech 1703–1704; autor P. Aegidius a S. Ferdinando, Hecht Ferdinandus, vznik 1705
- Kolejní anály z let 1705–1725; autor P. Aegidius a S. Ferdinando, Hecht Ferdinandus, vznik 1705–1725
- Kolejní anály z let 1726–1733; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726–1733

Annalium Domus Beneschoviensis Tomus II., SOkA Benešov, Gymnázium Benešov, K89b.

- Stručný výtah z předešlého svazku v úvodu; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1734
- Kolejní anály z let 1734–1745; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1734–1745
- Kolejní anály z let 1746–1748; autor P. Angelus ab Annunciatione B. V. Mariae, Poltzer Josephus, vznik 1746–1748
- Kolejní anály z let 1749–1763; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1749–1763

Annalium Domus Beneschoviensis Tomus III., SOkA Benešov, Gymnázium Benešov, K89c.

- Kolejní anály z roku 1763; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1763
- Kolejní anály z let 1764–1766; autor P. Bruno a S. Antonio, Zych Joannes Antonius, vznik 1764–1766
- Kolejní anály z let 1767–1788; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1767–1788
- Kolejní anály z let 1789–1795; autor P. Canutus a S. Francisco, Weber Antonius, vznik 1789–1795
- Kolejní anály z let 1796–1854; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1796–1854

Beroun (Residentia Berouniensis)

Piaristická rezidence v Berouně byla založena roku 1773 při kostele Zvěstování Panny Marie na Pražském předměstí. Provoz řádové školy i komunity byl hrazen fundací Ludmily Rudolfové, která na ní odkázala veškerý svůj majetek, aby tak odčinila otcův hřích. Ludmilin otec totiž po požáru města v roce 1735 zešlel a následně se oběsil. Město fundaci Rudolfové ještě navýšilo. To vše bylo stvrzeno nadační listinou 30. dubna 1773.¹⁵⁸

¹⁵⁸ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 152; ZEMEK – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 77.

Ještě téhož roku přišli dva piaristé do města a pro své působení získali Šaršovský (Šoušovský) dvůr. Pro liturgické účely využívali protější hřbitovní kostel a v areálu rezidence později vytvořili kapli sv. Josefa Kalasanského. Prvním superiorem berounské komunity se stal P. Iohannes Damascenus Kapoun a Beate Virginiae Mariae. V roce 1784 byli komunitě čtyři členové. Hřbitovní kostel byl během josefínských reforem zrušen a až do roku 1812 sloužil jako sklad mouky, pak byl znovu vysvěcen.

Piaristé v Berouně provozovali dvoutřídní normální školu (1773–1809). V roce 1808 odkázala Anna Sichrovská piaristům vysokou finanční částku na zřízení gymnázia, ale to nebylo zřízeno kvůli transformaci řádové školy. V dalším roce došlo ke sloučení piaristické a triviální školy, tak byla vytvořena hlavní škola (1809–1869). Následkem reformy školství byl řád nucen školu roku 1869 uzavřít a piaristé do následujícího roku Beroun opustili. Objekt rezidence pak kupříkladu využívala armáda či dívčí škola.¹⁵⁹

Všechny dochované písemnosti bývalé piaristické rezidence se nacházejí v Národním archivu v Praze ve fondu Řád piaristů (ŘPi), kde jsou uložena i torza jiných archivů řádových kolejí.¹⁶⁰

Nejvýznamnější archiválií berounských piaristů jsou anály domu z let 1773–1870. Inventář pražského fondu udává chybný údaj ukončení zápisů do knihy v roce 1840. Na konci 18. století byly údaje do rukopisu zaznamenávány měsíčně. Oproti tomu záznamy v 19. století se postupně redukovaly, až na konec získaly od roku 1840 podobu ročních zápisů. Údaje z roku založení domu byly chronologicky seřazeny, a navíc každý záznam byl číslován.

V úvodní kapitole jsou popsány důvody příchodu piaristů do Berouna, jež analista podložil opisem fundační listiny. Je zde zmíněna fundace místní měšťanky Ludmily Rudolfové, již město navýšilo. Právě tragický příběh rodiny fundátorky zde pisatel zmiňuje, aby vysvětlil její pohnutky k takovému šlechetnému činu.

¹⁵⁹ VLČEK, Pavel: *Beroun (Beroun): Bývalá rezidence piaristů u hřbitovního kostela Zvěstování Panně Marii*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 179.

¹⁶⁰ BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 90. (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

V jednotlivých zápisech se zapisovatelé samozřejmě věnují záležitostem řádu a jeho škol. Největší problém, jež řeholníci museli po svém příchodu řešit, bylo zavření hřbitovního kostela Zvěstování Panny Marie během josefinských reforem, který řád využíval. Jeho slavnostního znovuvyvěcení se otcové dočkali až v roce 1812. Poslední záznamy v knize pojednávají o problémech řádu. V době proticírkevní politiky liberální vlády v Rakousku – Uhersku, která vedla až k uzavření rezidence v roce 1870. Mezi údaji sporadicky nalezneme údaje o stavu členů komunity i celého řádu, ale též i o vybavení rezidenčního kostela i kaple. Například v záznamu z roku 1783 nalezneme soupis ornátů seřazených podle liturgických barev.

ANNALES AB ANNO DOMINI MDCCLXXIII, NA, ŘPi, kn. č. 292.

- Založení a vznik rezidence v roce 1773; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1773
- Anály rezidence z let 1773–1794; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1773–1794
- Anály rezidence z let 1794–1798; P. Athanasius a S. Sophia, Spurny Joannes, vznik 1794–1798
- Anály rezidence z let 1798–1839; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1798–1839
- Anály rezidence z let 1840–1870; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1840–1870

Bílá Voda (Collegium Alboaquensis)

Piaristická kolej Navštívení Panny Marie v Bílé Vodě ve Slezsku (něm. Weiss Wasser) vznikla díky olomouckému biskupu Jakobovi Arnoštovi z Liechtensteinu-Castelcornu. Jednalo se o rodový majetek Liechtensteina a on zde zamýšlel založení piaristické koleje již dříve, než se stal biskupem. Snažil se tak upevnit pozice katolické církve v této části Slezska a zároveň zde chtěl podpořit rozvoj poutního kostela.¹⁶¹

Jednání mezi biskupem a piaristy vyústila dne 15. prosince 1723, kdy byla vydána zakládací listina koleje a v následujícím roce byla stavba koleje započata. Samostatné nadace byly zřízeny pro kolejní lékárnu s lékárníkem, na provozování hudby i divadlo.¹⁶²

V roce 1727 přebírali piaristé duchovní správu nad nově ustanovenou farností v Bílé Vodě, a tak rektor koleje zodpovídal i za samotnou farnost. O padesát let později

¹⁶¹ SEDONÍK, Tomáš a kol.: *Bílá Voda (Jeseník) Bývalá piaristická kolej s kostelem Navštívení P. Marie, poté provinční dům Chudých školských sester Naší Paní*. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 137.

¹⁶² ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, s. 64.

pak byl vysvěcen nový farní kostel. Při koleji existovala triviální škola (1727–1872), šestitřídní gymnázium (1727–1829) a taky pár let filozofické studium (1751–1786).¹⁶³

Prvním rektorem koleje se stal P. Cornelius Hornesch a S. Carolo Boromeo, který dohlížel na stavbu koleje. Dle fundační listiny mělo v koleji pobývat 12 piaristů.¹⁶⁴ Nevýznamnějším rektorem byl v letech 1778–1787 P. Damas Brossmann a S. Hieronymo, za něž kolej krátkodobě překonala úpadek regionu po slezských válkách, kdy se Bílá Voda ocitla na hranicích mocnářství. Dalším rektorům se však v Brossmannově práci nepodařilo navázat, a tak kolej postupně upadala, až v souvislosti se školskou reformou v roce 1872 zaniká spolu s hlavní školou i komunita piaristů. Ve správě řádu zůstala až do roku 1938 jen místní farnost. Už v roce 1876 si nevyužívanou kolej pronajala Kongregace školských sester Notre-Dame. Během vlády komunistického režimu v Československu posloužila bývalá kolej jako internační klášter pro členky ženských řeholních řádů.¹⁶⁵

Archiv bývalé piaristické koleje v Bílé Vodě ve Slezsku je doposud nezpracovaný, proto se stav jeho dochování oproti jiným archivním fondům, které obsahují archiválie Řádu zbožných škol, nedá blíže charakterizovat. Fond je uložen v Zemském archivu v Opavě.¹⁶⁶ Pro období do nástupu císaře Josefa II. se ve fondu nacházejí dva svazky kolejních análů. První díl zachycuje události spojené se založením koleje v roce 1724 až po rok 1745. Druhý díl pojednává o událostech v koleji mezi léty 1745–1798.¹⁶⁷

Pravidelné zápisy do prvního dílu kolejních análů započaly v roce 1728. Předchozí období od založení koleje bylo zapsáno retrospektivně. Právě v této úvodní části rukopisu jsou opisy listin, které umožňovaly vznik koleje. Dále je zde obsažen životopis fundátora piaristického domu, olomouckého biskupa Arnošta Jakuba z Liechtensteinu-Castelcornu. Pak následuje popis výstavby koleje a příchod řeholníků do Bílé Vody pod vedením prvního rektora koleje P. Cornelia Hornesche a S. Carolo Boromeo. Od roku 1728 byly do knihy pravidelně zapisované měsíční zápisy, které se

¹⁶³ SEDONÍK, *Bílá Voda*, s. 137.

¹⁶⁴ ZEMEK – BOMBERA – FILIP, *Piaristé*, s. 63.

¹⁶⁵ SEDONÍK, *Bílá Voda*, s. 138.

¹⁶⁶ ZEMSKÝ ARCHIV V OPAVĚ – Rudolf ZUBER: *Piaristé Bílá Voda*.

In: http://vademecum.archives.cz/vademecum/AppMenu.action?activ=FOUND_RECORDS [cit. 29. 3. 2017].

¹⁶⁷ LANGER, Karl: Příspěvky k dějinám piaristického gymnázia v Bílé Vodě. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku, sv. 13, (Jeseník) 2013, s. 15.

týkají především administrativních záležitostí koleje a bělovodské farnosti (např. opisy fundačních listin).

Druhý svazek bělovodských análů přímo navazuje na předchozí svazek. Tento díl popisuje období rozkvětu řádových škol a piaristické komunity v městečku. Je zde zaznamenána výstavba nového kolejniho kostela Navštívení Panny Marie, který plnil i funkci poutního místa. Samotná slavnost posvěcení kostela proběhla 14. září 1777 a analista zde detailně popisuje průběh události i vybavení nového svatostánku.

Zápisy mezi léty 1778–1787 popisují období rektorátu P. Damase Brossmanna a S. Hieronymo a jeho péči o rozvoj koleje navzdory tomu, že se kolej po slezských válkách ocitla na periferii habsburské monarchie. Zajímavý je zápis z února 1779 o krátkodobém odvezení rektora Prusy do Frankensteinu (dnešní Żąbkowice Śląskie). Následující zápisy popisují postupný útlum činnosti řeholníků v Bílé Vodě spojený s odlehlostí místa i s církevní politikou císaře Josefa II.

Annales Domus Albo-aquensis, SchP, Tomus I.= ANNALES DOMUS SCHOLAR[UM] PIAR[UM] ALBO=AQUENSIS fundatae a Reverendissimo ac Illustrissimo Domino Dominis IACOBO ERNESTO Sac. Rom. Imp. Comite De Liechtenstein L. B. in Castelnorn Haereditario D[omi]no in Schona Corneith Hertvviqswaldau Pohorelitz etc. et Ecclesiae Metropolitanae Salisbaergensis, et Cathedralis Olomucensis Canonis Capitulari, etc. etc, ZAO, Piaristé Bílá Voda, bez inv. č.

- Založení a vznik koleje z let 1724–1728; autor Anselmus a S. Maria, Henl Joannes Josephus SchP, vznik 1728
- Kolejní anály z let 1729–1747; autor Anselmus a S. Maria, Henl Joannes Josephus SchP, vznik 1729–1747
- Kolejní anály 1747–1798; autor Andreas a S. Tobia, Heinrich Joannes SchP, vznik 1747–1798

Annales Domus Albo-aquensis, SchP, Tomus II., ZAO, Piaristé Bílá Voda, bez inv. č.

- Kolejní anály z let 1745–1798; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1745–1798

Brandýs nad Labem (Residentia Brandysiensis)

Piaristická rezidence vznikla v Brandýse nad Labem díky daru bohaté měšťanky Magdalény Budínské v roce 1758. Fundátorka tak chtěla podpořit snahu zřídit ve městě gymnázium. To se však nepodařilo. Císař František Štěpán Lotrinský povolil působení pouze dvou piaristů.¹⁶⁸ Dne 15. října 1759 byli piaristi uvedeni do rezidence. Adaptaci tohoto domu hradila opět Budínská ze svých financí.¹⁶⁹

Kvůli stísněnému prostoru brandýské rezidence byli později piaristé nuceni vybudovat si ve městě novou rezidenci. Do té se přestěhovali roku 1785 a zároveň převzali duchovní správu kostela sv. Petra. Ten však piaristé kvůli sporům s místním děkanstvím fakticky převzali až roku 1807.¹⁷⁰

Piaristé hned po svém příchodu do Brandýsa začali na své škole s výukou (1759–1777). Ta byla po školské reformě transformována na hlavní školu (1777–1872) a k ní později přibyla nižší reálka (1860–1872). Do roku 1860 byli v rezidenci pouze dva klerikové, pak byl zvýšen jejich počet na tři. Roku 1872 předávají piaristé školy státu. V Brandýse pak vykonávali pouze duchovní správu. Od roku 1923 v rezidenci sídlil řádový provincialát. Piaristé ve městě působili až do násilné likvidace řádu v roce 1950. Dnes je v bývalé rezidenci umístěn ústav pro slepé dívky.¹⁷¹

Archiv bývalé piaristické rezidence se nachází ve Státním okresním archivu Praha-východ se sídlem v Přemyslení ve fondu Piaristická kolej Brandýs nad Labem. Zde nalezneme dochované archiválie řeholního domu od jeho vzniku v roce 1757 až do roku 1917. Orientace ve fondu je však obtížná, protože není plně zpracován. Například v něm nalezneme kromě svazků kolejních análů, opisy regulí řádu či knihy lékařských a kuchařských receptů.¹⁷²

¹⁶⁸ VLČEK, Pavel: *Brandýs nad Labem (Praha-východ): Bývalá piaristická rezidence (od roku 1923 provincialát) se školou (čp. 185) při kostelíku sv. Petra*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 183.

¹⁶⁹ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 140.

¹⁷⁰ VLČEK, *Brandýs nad Labem*, s. 183.

¹⁷¹ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 141.

¹⁷² MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristická kolej Brandýs nad Labem (1757–1917)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=221209010439#221209010439> [cit. 1. 4. 2017].

Pro námi sledované období jsou stěžejní anály domu, jež byly vedeny v letech 1759–1810. Jejich úvodní kapitola pojednává o okolnostech založení rezidence. V knize nalezneme i opis fundační listiny. Analisté zaznamenávali údaje až do roku 1804 ve formě ročních zápisů nejvýznamnějších událostí v řádu, jeho školách i ve městě. Jen v roce 1791 se nějaký analista pokoušel o měsíční zápisy, ale v rámci téhož letopočtu od svého úmyslu upustil. Právě od roku 1804 začaly být vedeny formou měsíčních záznamů. V knize je značné množství opisů listin brandýských piaristů, také zde nalezneme seznamy členů komunity nebo statistiky nákupů předmětů do rezidence či počty vyřazených knih z knihovny v období počátků řeholního domu. V rámci pravidelných záznamů nalezneme i seznamy dobrodinců komunity s uvedenou výší jejich darů.

Historia Domus Tomus I., SOKA Praha-východ se sídlem v Přemýšlení, Piaristická kolej Brandýs nad Labem, sign. II, inv. č. 1310.

- Počátky rezidence v letech 1757–1758; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1759
- Anály rezidence z let 1759–1766; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1759–1766
- Anály rezidence z let 1767–1772; P. Christianus a Passione Domini, Pržybila Antonius, vznik 1767–1772
- Anály rezidence z let 1773–1780; P. Bruno a S. Antonio, Zych Joannes Antonius, vznik 1773–1780
- Anály rezidence z let 1781–1785; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1781–1785
- Anály rezidence z let 1786–1788; P. Canutus a S. Francisco, Weber Antonius, vznik 1786–1788
- Anály rezidence z let 1789–1803; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1789–1803
- Anály rezidence z let 1804–1810; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1804–1810

Bruntál (Collegium Freudenthalensis)

Kolej u sv. Jana Nepomuckého a Panny Marie Těšitelky založil v Bruntále (něm. Freudenthal) velmistr řádu Německých rytířů František Ludvík von Pfalz-Neuburg. Velmistr chtěl původně ve městě založit klášter kapucínů, ale tomu bránil císař Karel VI., a tak obrátil svou pozornost na piaristy. Fundační listina koleje byla podepsána v prosinci roku 1730 a hned v dalším roce započala její výstavba. S fundací souhlasil i císař, ale pouze s podmínkou, že počet členů komunity nepřesáhne dvanáct. Piaristé přišli do Bruntálu z Bílé Vody 30. května 1731 a od 7. července 1731 začali

v provizorních podmínkách učit.¹⁷³ Kvůli neshodám s velmistrovým nástupcem zvažoval první superior koleje P. Martinus Greiger a Christo dokonce odchod řádu z města. Navzdory tomu s podporou měšťanů komunita ve městě setrvala a roku 1735 se piaristé stěhovali do rozestavěné areálu koleje. Mezi léty 1739–1752 byl vybudován kolejní kostel.¹⁷⁴

V údobí 1731–1777 provozovali piaristé v Bruntále gymnázium Františka Ludvíka. V letech 1732–1756 se vyučovalo pouze na nižším gymnáziu. Vyšší gymnázium existovalo až později (1757–1779). Toto gymnázium zaniklo v rámci školských reforem roku 1777. Intervence měšťanů a velmistra řádu Německých rytířů u císařovny oddálila zánik gymnázia pouze o rok. Později zde řád vedl hlavní školu (1777–1871), ke které byla přičleněna i nižší reálka (1850–1871). Po reformě školství v koleji působilo státní reálné gymnázium (1871–1879), po něm státní nižší gymnázium (1879–1888). Piaristé vykonávali duchovní správu při kolejním kostele až do roku 1904, kdy opuštěnou kolej i s kostelem bezplatně předali městu a Bruntál definitivně opustili. Budova bývalé koleje slouží školským účelům doposud.¹⁷⁵

Archiv bývalé piaristické koleje v Bruntále je uložen ve dvou archivech. Starší část písemností, jež vznikly před rokem 1800 nebo týkající se řádových škol jdou uloženy v Zemském archivu v Opavě ve fondu Piaristé Bruntál.¹⁷⁶ Archiválie, vztahující se k poměrům v koleji v 19. století, se nacházejí ve fondu Řád piaristů v Národním archivu v Praze.¹⁷⁷

Pro studium historie koleje od jejího založení až po konec 18. století je zásadní první díl kolejních análů, který vznikl mezi léty 1735–1793. Kniha začíná retrospektivní kapitolou o počátcích koleje v předcházejícím pětiletí. Tuto kapitolu ilustruje mnoho opisů listin, které umožňovaly vznik řádového domu. Nalezneme zde opis povolení pro založení koleje od císaře Karla VI. či opis samotné fundační listiny.

¹⁷³ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 131.

¹⁷⁴ SEDONÍK, Tomáš a kol.: Bruntál (Bruntál) Bývalá piaristická kolej s kostelem Panny Marie Těšitelky. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 248–249.

¹⁷⁵ SVÁTEK, Josef: *Organizace*, s. 575.

¹⁷⁶ ZEMSKÝ ARCHIV V OPAVĚ – Miroslav KLOS: *Piaristé v Bruntále 1731–1904*. In: <http://vademecum.archives.cz/vademecum/InterView.action?showRelated=> [cit. 29. 3. 2017].

¹⁷⁷ BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 94 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

Období mezi léty 1735–1763 bylo zapisováno formou ročních zápisů. Kniha začala takto být vedena pává v roce, kdy se komunita stěhovala do ještě rozestavěného objektu koleje. Zápis z roku 1752 pro změnu popisuje slavnost posvěcení nového kolejního kostela sv. Jana Nepomuckého a Panny Marie Těšitelky. Druhé třicetiletí analů bylo pro změnu vedeno formou měsíčních záznamů, jež si všímají především situace v řádu a na Bruntálsku.

Annales domus Freudenthalensis Scholarum Piarum Tomus I., ZAO, Piaristé Bruntál, kn. č. 9.

- Počátky koleje v letech 1730–1734; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1735
- Kolejní analý z let 1735–1748; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1735–1748
- Kolejní analý z let 1749–1751; P. Andreas a S. Tobia, Heinrich Joannes, vznik 1749–1751
- Kolejní analý z let 1752–1763; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1752–1763
- Kolejní analý z let 1764–1793; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1764–1793

České Budějovice (Collegium Bohemae Budiciensis)

Piaristická kolej v Českých Budějovicích byla založena místními měšťany. U zrodu myšlenky na založení koleje mohl stát významný budějovický patricij Ignác Hartl, který byl švagrem tehdejšího prokurátora české provincie řádu P. Gelasia Dobnera a S. Catharina. V květnu roku 1761 byla sepsána fundační listina. Budoucí rektor vznikající koleje P. Georgius Czandra a Visitatione Beate Mariae Virginis dorazil do města již 26. listopadu 1761, další čtyři řeholníci přijeli až 3. ledna následujícího roku.¹⁷⁸

Pro potřeby piaristů byla adaptována stará budějovická radnice, ale v ní bylo třeba provést mnoho stavebních úprav, proto piaristé až do roku 1767 žili mimo kolej. Řeholní klerikové též vyučovali v provizorních podmínkách. V listopadu roku 1769 se do dokončené koleje mohlo přesunout i žactvo. Kolejní kaple byly zasvěcena Nejsvětější Trojici.¹⁷⁹

¹⁷⁸ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 144–145.

¹⁷⁹ VLČEK, Pavel: *České Budějovice (České Budějovice): Bývalá kolej piaristů s gymnasiem (později biskupská rezidence) u špitálního kostela sv. Václava*. In: VLČEK, Pavel–Petr SOMMER–Dušan Foltýn: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 202.

Piaristé se však z nové koleje netěšili dlouho. V rámci josefinských reforem bylo v Českých Budějovicích zřízeno nové biskupství, a právě kolej Řádu zbožných škol byla vyhlédnuta jako sídlo nového biskupa. Proto se řeholníci museli roku 1785 přemístit do bývalého dominikánského konventu u Obětování Panny Marie.¹⁸⁰

Piaristé v Budějovicích provozovali vyšší i nižší gymnázium, hlavní školu a učitelský ústav. Řeholníků zde bývalo vždy kolem desíti. Kolej zanikla kvůli zestátnění gymnázia roku 1871. O čtrnáct let později byli do stejného objektu uvedeni redemptoristé.

Z archivu českobudějovické koleje se dochovalo jen žalostné torzo několika kusů listin a knih. Ty jsou uloženy v Národním archivu v Praze ve fondu Řád piaristů (ŘPi).¹⁸¹

Působení Řádu zbožných škol v Českých Budějovicích zachycuje pamětní kniha koleje z let 1761–1860. Po úvodě knihy následuje retrospektivní zápis události z roku 1755, kdy městská rada řešila založení koleje i všechny administrativní záležitosti s tím spojené.

Císařovna Marie Terezie však povolila příchod piaristů do města až na konci roku 1761. Otcové přišli do města 26. listopadu 1761. Kvůli tomu byla kniha vedena od následujícího roku. V pamětním zápise nalezneme opis fundační listiny, povolení panovnice pro založení koleje či popis slavnostního uvedení řeholníků do Budějovic ke kostelu sv. Václava. Zápisy do análů z let 1762–1772 byly vedeny s roční pravidelností. Zde můžeme nalézt popis úprav staré radnice pro potřebu řádu i popis slavnostního posvěcení dokončené kolejní budovy v roce 1769. Záznamy o dění v koleji z období 1772–1816 byly vedeny s měsíční pravidelností. Analisté se zde psali například o přesunu koleje do bývalého dominikánského kláštera u kostela Obětování Panny Marie v roce 1785. Měsíční údaje v análech v období do roku 1844 jsou z neznámého důvodu značně strohé. Posledních 16 let koleje, které jsou v manuskriptu zachyceny, byly opět vedeny v podobě ročních zápisů. K roku 1846 je v rukopise

¹⁸⁰ THOMA, Juraj a kol.: *České Budějovice (České Budějovice): Bývalý dominikánský konvent u kostela Obětování Panny Marie, později piaristická kolej*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 201.

¹⁸¹ BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 96 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

uveden seznam představených provincie i rektorů jednotlivých kolejí. Nepravidelně v rozmezích několika v knize nalezneme i přehled kolejního hospodaření.

Historia Domus Scholarum Piarum Bohemo Budvicensis. Tomus I. 1755–1860, NA, ŘPi, kn. č. 302.

- Úvod; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1762
- Rok 1755, autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1762
- Počátek koleje v roce 1761; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1762
- Kolejní anály z let 1762–1772; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1762–1772
- Kolejní anály z let 1772–1786; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1772–1786
- Kolejní anály z let 1786–1790; autor P. Benedictus a S. Maria, Krzpelka Franciscus Carolus, vznik 1786–1790
- Kolejní anály z let 1790–1800; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1790–1800
- Kolejní anály z let 1800–1801; autor P. Amadeus a S. Josepho Calasantio, Wentzl Engelbertus, vznik 1800–1801
- Kolejní anály z let 1801–1816; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1801–1816
- Kolejní anály z let 1816–1843; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1816–1843
- Kolejní anály z let 1844–1860; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1844–1860

Doupov (Collegium Duppauensis)

Západočeské město Doupov (něm. Duppau) v polovině 18. století procházelo značným rozvojem, k němuž přispěl i místní rodák Antonín Josef Clement, který dosáhl významného postavení u vídeňského dvora a později se stal baronem. Mezi jinými projekty chtěl ve městě zřídit gymnázium, které původně měli vést piaristé. Nakonec však bylo gymnázium vedeno jezuity. Tovaryšstvo Ježíšovo spravoval gymnázium v letech 1770–1773. Vedle jezuitské rezidence byl vybudován kostel sv. Alžběty.¹⁸²

Roku 1773 však byli jezuité zrušeni a Clement musel zajistit nového provozovatele doupovského gymnázia, proto navýšil fundaci a pozval do města piaristy, kterých zde mělo být osm. Dne 28. září 1775 řeholní klerikové slavnostně vstoupili do města. Řád v Doupově provozoval nižší gymnázium (1775–1856) a hlavní školu (1777–1856). Pro nedostatek profesorů jsou však piaristé roku 1856 nuceni kolej uzavřít a krátce poté odcházejí. Objekt koleje převzalo pražské arcibiskupství a budova

¹⁸² BUBEN, *Encyklopedie*, s. 152.

sloužila nadále školským účelům. V roce 1932 se do Doupova vrátili jezuité. Po skončení druhé světové války bylo německy mluvící obyvatelstvo vyhnáno. Město se stalo součástí vojenského prostoru Hradiště–Doupov. Kvůli tomu bylo celé město zlikvidováno.¹⁸³

Převážná část dochovaných písemností bývalé piaristické koleje v Doupově se nachází v Národním archivu v Praze ve fondu Řád piaristů (ŘPi).¹⁸⁴ Toto torzo kolejního archivu vypovídá o existenci a působení řádových škol ve městě, jež kompletně zaniklo po druhé světové válce kvůli založení vojenského výcvikového prostoru.

Kolejní anály byly vedeny mezi léty 1774–1855. Záznamy v knize byly vedeny značně faktograficky bez jakéhokoliv rozepisování. Oproti jiným řádovým knihám začíná ta doupovská rovnou samotnými anály bez jakéhokoliv popisu důvodu vzniku koleje. Kniha postrádá i opisy fundačních listin.

Záznamy o chodu koleje v prvním desetiletí její existence byly vedeny po jednotlivých létech, v nichž jsou zmíněny jednotlivé významné dny z pohledu analisty. Od roku 1785 byly do manuskriptu zapisovány měsíční záznamy. Právě od tohoto letopočtu se změnil charakter záznamů, jež jsou daleko podrobnější než v předchozí době. Zde už autoři záznamů uváděli opisy listin z kolejního archivu, přehledy kolejního hospodaření či bližší informace o řádových školách ve městě. Roční záznamy v závěru knihy z let 1839–1855 zachycují problém řádu s nedostatkem řeholního dorostu. To způsobil nedostatek profesorů na doupovské koleji, který vedl k jejímu zrušení v roce 1855. V závěru existence doupovského domu byly záznamy v knize vedeny s roční pravidelností.

¹⁸³ VLČEK, Pavel: *Doupov (Karlovy Vary): Zaniklá kolej piaristů, dříve jezuitská rezidence s gymnasiem a s kostelem sv. Alžběty*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 220.

¹⁸⁴ BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 97 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

HISTORIA Domus Duppauensis ab anno ingressus 1774 K., NA, ŘPi, kn. č. 306.

- Kolejní anály z let 1774–1784; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1774–1784
- Kolejní anály z roku 1784; autor P. Coelestinus a S. Barbara, Peczeny Anselmus, vznik 1784
- Kolejní anály z let 1785–1838; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1785–1838
- Kolejní anály z let 1839–1855; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1839–1855

Hustopeče (Residentia Auspitiensis)

Rezidence piaristů vznikla v jihomoravských Hustopečích roku 1757 součinností hustopečských měšťanů a knížete Josefa Václava Liechtensteina. Na jeho přímluvu udělala císařovna Marie Terezie výjimku ze školského zákona a vznik koleje povolila, protože se Hustopeče nacházejí nedaleko Mikulova, kde už školy byly. Dne 1. února 1757 přišli piaristé do města. V provizorních podmínkách okamžitě započali výuku. Ze smělých plánů na stavbu čtyřkřídle rezidence však sešlo. Roku 1770 bylo dokončeno pouze jižní křídlo s kaplí sv. Josefa Kalasanského.¹⁸⁵

Dle fundační listiny mělo v Hustopečích působit šest řeholníků. Ti zde provozovali nižší gymnázium (1762–1778), jež bylo po školských reformách transformováno na hlavní školu (1778–1866). Nižší gymnázium bylo později na krátkou dobu obnoveno (1810–1825). V letech 1856–1870 ve městě provozovali piaristé nižší reálku. Kvůli finančním potížím byli piaristé nuceni rezidenci roku 1866 uzavřít a školy postupně předali městu. Areál škol byl posléze městem rozšířen. Roku 1945 byla zrušena školní kaple sv. Josefa Kalasanského. Od 50. let 20. století v areálu sídlí odborné učiliště.¹⁸⁶

Archiv někdejší piaristické rezidence v jihomoravských Hustopečích je součástí fondu E 53 Piaristé Mikulov, který je uložen v Moravském zemském archivu v Brně. Tento archiv se skládá převážně z úředních knih a účtů rezidence, ale oproti fondu mateřské koleje je tento fond daleko ucelenější. K dispozici zde máme i anály rezidence zachycující léta 1763–1866. Kromě rukopisu se nám dochovala i část podkladových poznámek pro sepsání samotné knihy análů.¹⁸⁷

¹⁸⁵ ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, s. 70–71.

¹⁸⁶ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 138–139.

¹⁸⁷ ŠVÁBENSKÝ, Mojmir: *E53: Piaristé Mikulov 1629-1949*. Brno 1971, 11 s. (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

Poznámky pravděpodobně sloužily jako podklad pro sepsání letopisů. Jsou však značně nepřehledné, protože se jedná o nesourodou směsici záznamů od různých autorů z různých období. Starší část zápisů jsme schopni datovat do období mezi léty 1765–1774. Mladší část konceptu by měla popisovat období 1817–1821. Oba díly jsou koncipovány jako osnova pro záznamy do análů.

Vztah mezi podkladovými poznámkami a samotnou knihou letopisů kolej byl asi takový, že analista si udělal průběžnou osnovu ke každému roku nebo pololetí a dle osnovy provedl zápis do análů.

Zápisy v análech do října roku 1769 mají charakter ročního zápisu, ale od uvedeného měsíce byly již prováděny měsíční zápisy. Takto byly vedeny záznamy až do července 1784, pak pokračují roční zápisy od roku 1805 až do roku 1866, kdy kolej zanikla. Analisté si všímali, jak událostí ve společenství i ve školách, ale též jsou v knize opisy významných listin z archivu rezidence. Navíc byla do rukopisu překreslena i část katastrální mapy města Hustopeče s pozemky rezidence.

HISTORIA Domus Auspiciensis coepta 1763, MZA Brno, fond E 53 Piaristé Mikulov, inv. č. 199, sign. C1, kart. 36.

- Anály rezidence z let 1763–1784; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1763–1784
- Anály rezidence z let 1784–1805; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1784–1805
- Anály rezidence 1806–1866; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1806–1866

Annotationes pro libro memorabilium residentiae Auspiciensis, MZA Brno, fond E 53 Piaristé Mikulov inv. č. 218, sign. Ca3, kart. 40.

- Poznámky k análům rezidence z let 1765–1773; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1765–1774
- Poznámky k análům rezidence 1817–1821; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1817–1821

Kosmonosy (*Collegium Cosmonosensis*)

Kolej v Kosmonosech založil hrabě Heřman Černín z Chudenic. V roce 1687 dorazili z Ostrova nad Ohří první dva řeholníci, ale k jejich slavnostnímu uvedení došlo až 28. května následujícího roku. V tom samém roce zahajují provizorně výuku na místní faře. K dispozici získali kostel Nalezení svatého Kříže, který nechal vybudovat Heřmanův otec pro jím zamýšlený klášter servitů, který však nikdy nebyl založen.

Hrabě sepsal definitivní fundační listinu dne 9. února 1689. Byl v ní k řádu velice štědrý, v koleji mělo být až 18 řeholníků, z nichž 14 má být kněžími. Díky velkorysosti fundace si mohli piaristé dovolit otevřít kompletní gymnázium (1689–1784). Prvním superiorem nově vznikající komunity byl ustanoven P. Casimirus ab Ascensione Domini. Slavnostní otevření nových školních budov se konalo v roce 1694.¹⁸⁸

Kromě vyučování na gymnáziu vykonávali piaristé v Kosmonosech i duchovní správu, protože měli na starost přilehlou michalovickou farnost. Současně měli na starost poutníky, kteří směřovali do kosmonoské lorety, již nechal vybudovat rovněž hrabě Heřman Černín v letech 1704–1707. Díky fundaci hraběnky Marie Markéty Valdštejnové, rozené Černínové byla v koleji otevřena řádová teologická studia.¹⁸⁹

Nedaleká Mladá Boleslav, jež byla v této době krajským městem, postrádala gymnázium. Kvůli tomu se mladoboleslavští měšťané několikrát marně domáhali u císařovny Marie Terezie o přesunutí gymnázia z Kosmonos. Rozhodnutím císaře Josefa II. z roku 1784 však byli piaristé nuceni směnit svou kolej za klášter minoritů v Mladé Boleslavi a tam se usadit. V Mladé Boleslavi působil řád až do násilné likvidace koleje komunistickým režimem v roce 1950. V areálu bývalé kosmonoské koleje se nachází od roku 1869 psychiatrická léčebna.¹⁹⁰

Archiv bývalé řádové koleje v Kosmonosech, patří k nejlépe dochovaným archivům, jež jsou uloženy ve fondu Řád piaristů (ŘPi) v Národním archivu v Praze.¹⁹¹

¹⁸⁸ VLČEK, Pavel: *Kosmonosy (Mladá Boleslav): Bývalá piaristická kolej s gymnasiem u kostela Nalezení sv. Kříže*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–Foltýn, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 311–312.

¹⁸⁹ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 104.

¹⁹⁰ ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, s. 54–56; BUBEN, *Encyklopedie*, s. 105.

¹⁹¹ BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 117. (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

Oproti Mikulovu byly písemnosti bezpečně přijaty do archivu. Část archiválií z doby boleslavského působení piaristů se nachází na arciděkanství v Mladé Boleslavi. Písemnosti, jež se vztahují k řádovým gymnáziím, se nacházejí ve fondu Gymnázium Mladá Boleslav v příslušném Státním okresním archivu.¹⁹²

Pražský fond je bohatý na historiografické prameny o událostech v piaristické koleji a jejím okolí. Kompletní vývoj řádového domu popisují tři svazky kolejních análů a knihu poznámek, která sloužila jako podklad pro zápisy v análech.

Nejstarší svazek análů popisují období mezi léty 1688–1741. Analista tento svazek započal předmluvou, kde jsou uvedeny důvody vzniku kosmonoské koleje a popis slavnostního uvedení řeholníků do městečka dne 28. května 1688. Tento díl však otcové začali vést až od roku 1710, protože předchozí údobí dějin je do daného letopočtu popsáno v úvodní retrospektivní kapitole o začátcích působení řádu ve městě. Léta 1710–1720 byly vedeny ročními zápisy. Kniha pak až do svého konce byla vedena měsíčními záznamy. Nalezneme zde i informace o životě komunity, opisy důležitých listin, chodu škol i dění v okolí městečka. Též zde nalezneme informace o poutích do kosmonoské lorety, již řeholní klerikové měli ve správě. Tento poutní areál byl posvěcen v roce 1707. Ke dni 22. února 1722 máme zprávu o založení dvou mariánských družin (česká a latinská) pod správou Řádu zbožných škol.

Druhý svazek kosmonoských je vymezen léty 1742–1763. Plynule navázal na předchozí knihu. Od předchozího dílu se neodlišuje ani formální podobou měsíčních zápisů. Takto byla kniha vedena až do roku 1759. Zbylé údobí popsané v rukopise bylo zaznamenáno ročními zápisy.

Poslední díl kosmonoských análů je současně prvním svazkem análů mladoboleslavských. Kniha totiž zachycuje léta 1763–1825. Z formální podoby knihy nerozpoznáme rozdíl mezi kosmonoským a mladoboleslavským působením piaristů. Záznamy byly vedeny v kontinuální návaznosti na přechodí díl v podobě měsíčních záznamů do roku 1781. Při čtení zápisu událostí z roku 1784 vyčteme nechuť otců z nuceného přesunu do Boleslavi. Od roku 1785 až do roku 1817 byly záznamy vedeny v měsíčních intervalech. Poslední úsek rukopisu byl opět veden ročními záznamy.

¹⁹² MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Gymnázium Mladá Boleslav (1688–2001)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=221207010273#221207010273> [cit. 1. 4. 2017].

Knihy poznámek pro letopisy koleje zachycuje právní záležitosti, seznamy členů koleje opisy významných listin domu a základní údaje o vývoji koleje mezi léty 1688–1799. Podle všeho tento rukopis mohl posloužit jako podklad pro sepsání prvního svazku kolejních analů, protože je ze všech narativních pramenů kosmonoské koleje nejstarší.

LIBER I. Historia Domus Cosmonosensis ab Anno 1688, NA, ŘPi, kn. č. 387.

- Kolejní anály z let 1710–1718; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1710–1718
- Kolejní anály z let 1719–1721; autor P. Bonifacius a S. Antonio, Grien Franciscus, vznik 1719–1721
- Kolejní anály z let 1722–1724; autor P. Cornelius a S. Antonio, Horness Franciscus Antonius, vznik 1722–1724
- Kolejní anály z let 1724–1737; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1724–1737
- Kolejní anály z let 1737–1741; autor P. Benignus a S. Mattheo, Böhm Andreas, vznik 1737–1741
- Kolejní anály z roku 1741; autor P. Angelus ab Annunciatione B. V. Mariae, Poltzer Josephu, vznik 1741

LIBER II. Historia Domus Cosmonosensis ab Anno 1742, NA, ŘPi, kn. č. 387.

- Kolejní anály z let 1742–1745; autor P. Angelus ab Annunciatione B. V. Mariae, Poltzer Josephu, vznik 1742–1745
- Kolejní anály z let 1745–1755; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1745–1755
- Kolejní anály z let 1755–1760; autor P. Alexius a S. Josepho, Gavalowsky Carolus, vznik 1755–1760
- Kolejní anály z let 1761–1763; autor P. Augustinus a S. Ambrosio, König Augustinus, vznik 1761–1763

LIBER III. Historia Domus Cosmonosensis ab Anno 1760, NA, ŘPi, kn. č. 388.

- Kolejní anály z let 1760–1763; autor P. Augustinus a S. Ambrosio, König Augustinus, vznik 1761–1763
- Kolejní anály z let 1764–1769; autor P. Alexius a S. Josepho, Gavalowsky Carolus, vznik 1764–1769
- Kolejní anály z let 1769–1779; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1769–1779
- Kolejní anály z let 1779–1781; autor P. Amandus a S. Silverio, Trutnovsky Augustinus, vznik 1779–1781
- Kolejní anály z let 1781–1817; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1781–1817
- Kolejní anály z let 1718–1725; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1718–1725

DIARUM DOMUS COSMONOSENSIS An[no] D[omi]ni 1688 á 19 Augusti 1688, NA, ŘPi, kn. č. 390.

- Kniha poznámek pro kolejní anály z let 1688–1799; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1688–1799

Kroměříž (Collegium Cremsiriensis)

Piaristickou kolej u kostela sv. Jan Křtitele v Kroměříži založil roku 1687 olomoucký biskup Karel II. Liechtenstein-Castelcorn. U tohoto chrámu od 13. do 15. století existovala johanitská komenda. Krátce zde působili i františkáni (1606–1619). Ve 40. letech 17. století zde chtěli založit svoji kolej jezuité, ale kvůli probíhající třicetileté válce i z tohoto úmyslu sešlo.

Biskup Karel II. vydal zakládací listinu koleje dne 6. června 1687 a kolej fundoval pro 12 řeholníků. Již následujícího roku bylo započato s výstavbou nových kolejních budov na místě bývalé komendy. Prvním rektorem koleje byl ustanoven P. Daniel Moreska a S. Barbara. V roce 1688 založil biskup při koleji zpěvácký (liechtenšteinský) seminář (1688–1879), jehož členové museli zpívat v kolejním kostele a kostele sv. Mořice. V letech 1737–1768 probíhala výstavba nového kolejního kostela. Členové řádu rovněž vykonávali funkci knihovníků na kroměřížském zámku. Řeholní klerikové v Kroměříži vedli vyšší i nižší gymnázium, hlavní školu, nižší reálku a domácí teologický ústav.¹⁹³

Kvůli důsledkům školské reformy byly převedeny řádové školy převedeny do státní správy od školního roku 1873/1874. Piaristé si ještě podrželi výuku ve zpěváckém semináři, ale nakonec i ten byl ve školním roce 1878/1879 postátněn. Kolej byla zrušena roku 1879 a její poslední rektor P. Athanasius Franciscus Mayer umřel v Kroměříži roku 1891.

V letech 1927–1950 při kostele sv. Jan Křtitele opět působili františkáni. Po násilné likvidaci jejich kláštera byly objektu bývalé piaristické koleje umístěny depozitáře místního muzea, umělecká škola či konzervatoř.¹⁹⁴

¹⁹³ JAN, Libor a kol.: *Kroměříž (Kroměříž): Bývalá kolej piaristů s kostelem sv. Jana Křtitele, s gymnasiem a se seminářem, dříve komenda johanitů, konvent františkánů a pokus o založení koleje jezuitů, nověji dočasně opět konvent františkánů*. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 383–385.

¹⁹⁴ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 102.

Archiv piaristické koleje v Kroměříži byl po odchodu řeholníků z města v roce 1879 rozptýlen, a tak kolejní písemnosti můžeme nalézt v několika archivních fondech i institucích. Největší část kroměřížských pramenů se nachází v Národním archivu v Praze ve fondu Řád piaristů (ŘPi). Zde se nachází zásadní materiály pro poznání koleje.¹⁹⁵ Piaristické písemnosti věnující se především řádovému školství v Kroměříži jsou k dispozici v tamním Státním okresním archivu ve fondu Piaristické gymnázium Kroměříž.¹⁹⁶ Tam nalezneme seznamy studentů či účetní knihy škol. Písemnosti Řádu zbožných škol, jež převzali jejich františkánští nástupci během svého působení v arcibiskupském městě, nalezneme v Moravském zemském archivu v Brně ve fondu E 22 Františkáni Kroměříž. Zde se jedná například o plány budov či opis Bartliciových „Annales ordinis nostris“.

Z historiografických pramenů o piaristické koleji se nám dochoval jeden svazek análů a deník z doby působení rektora P. Augustina a Santa Monica z let 1712–1715

Anály koleje z let 1725–1873 kontinuálně navazují na starší kolejní anály, které se však nedochovaly. První pětiletí tohoto svazku je vedeno značně nesystematicky a až od roku 1731 přecházejí analisté na pravidelné zápisy, který události v koleji popisují po jednotlivých měsících či letech. Analisté si v rukopise všímají chodu koleje, škol i dění ve městě. Zápis z roku 1737 doplňuje listina přiložená lichtenštejnského pěveckého semináře. K zápisu z roku 1739 byly přiloženy dobové tiskoviny. K významným informacím patří i údaje o výstavbě nového kolejního kostela sv. Jana Křtitele mezi léty 1737–1768 a jeho slavnostním posvěcení. Poslední záznamy v knize se věnují státní politice ve školství v 70. letech 19. století a důvodům, jež směřovaly k uzavření koleje.

¹⁹⁵ BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 102 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

¹⁹⁶ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: Piaristické gymnázium Kroměříž (1726–1873). In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=226301010672#226301010672> [cit. 1. 4. 2017].

Annales domus Cremsiriensis 1725-1873, NA, ŘPi, kn. č. 325.

- Kolejní anály z let 1725–1730; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1725-1730
- Kolejní anály z let 1731–1785; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1731–1785
- Kolejní anály z let 1785-1790; autor P. Adolphus a S. Floro, Pilarz Casparus, vznik 1785-1790
- Kolejní anály z let 1790–1873; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1790–1873

ACTA QUAEDAM memorabilia Sub Rectoratu P. Augustini a S(an)ta Monica ab A[nno] 1712 usque ad Annum 1715, NA, ŘPi, kart. č. 72, kn. č. 225.

- Kronika z let 1712–1715; autor neznámý (jedny písařské ruce), vznik 1712–1715

Kyjov (Collegium Gaiensis)

Kyjovští měšťané se několikrát snažili získat povolení biskupské konzistoře v Olomouci a císařovny Marie Terezie na uvedení Řádu zbožných škol do města. Chtěli přitom využít fundace bezdětného měšťana Dominika Františka Jurkovského. Roku 1749 však panovnice žádost kyjovských zamítla, protože se jí zdála fundace nízká. Kyjovští zasílali novou žádost o uvedení piaristů do města až o sedm let později a v roce 1758 císařovna povolila zřízení latinské školy vedené piaristy. Kvůli protestům místního farního úřadu a kapucínského konventu však mohli být piaristé uvedeni do města až 24. listopadu 1760.¹⁹⁷

Prvním představeným kyjovské komunity se stal P. Carolus Králík a S. Leopoldo. Rezidence byla fundovaná pro šest řeholníků. Stavba koleje probíhala s přestávkami mezi lety 1764–1771. Školní budova byla dokončena až o devět let později. Do roku 1778 měli řeholní klerikové ve městě na starost kromě elementární školy i nižší gymnázium, jež bylo roku 1779 zrušeno. V roce 1806 kolej vyhořela, ale vzápětí byla obnovena. O půlstoletí později roku 1857 provinciál řádu uvažoval o odchodu bratří z města, kvůli protestům Kyjovanů však od tohoto záměru upustil. Roku 1863 bylo ve městě povoleno otevření německého nižšího gymnázia, které bylo rozděleno na klasickou a reálnou větev. Mezi léty 1864–1868 procházel piaristický

¹⁹⁷ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 141–142.

areál rozsáhlými úpravami. V rámci nich byl zbudovaný i nový kostel sv. Josefa Kalasánského.¹⁹⁸

Gymnázium mělo potíže s nedostatkem žáků, protože bylo českým obyvatelstvem bojkotované. Kvůli nedostatku členů řádu byli piaristé nuceni se výuky na gymnáziu vzdát a odejít z města. Městské gymnázium pak bylo roku 1908 postátněno.¹⁹⁹

Prameny pro studium působení piaristů v Kyjově se nacházejí v Moravském zemském archivu v Brně ve fondu E 54 Piaristé Strážnice a ve sbírkách Vlastivědného muzea v Kyjově ve fondu F.²⁰⁰ Strážnické archiválie především popisují okolnosti vzniku řádového domu v Kyjově, kdežto písemnosti uložené v muzeu pojednávají o chodu škol a rezidence. Největší nevýhodou však je, že muzejní fond F není zpracován, proto nemáme k dispozici přehled všech kolejních písemností, které obsahuje.

Pro kyjovskou rezidenci se nám dochovaly anály, pojednávající o působení piaristů od jejich příchodu do města v roce 1760 do roku 1853. Jen v roce 1785 se vyskytují měsíční zápisy. Informace uvedené v rukopise mají charakter ročních zápisů. Kromě úředních záležitostí řádového domu, dění na piaristických školách nebo regionálních událostí věnoval analista úsilí k popsání okolností příchodu řeholníků do města i samotný slavnostní akt jejich uvedení dne 24. listopadu 1760. Nejzávažnější události, jíž nalezneme mezi zápisy, je popis škod spáchaných požárem města v roce 1806.

¹⁹⁸ BARTŮŠEK, Václav a kol.: Kyjov (Hodonín): *Bývalá rezidence piaristů s kaplí sv. Jana Nepomuckého, později s kostelem sv. Josefa Kalasánského, pokus o založení hospice milosrdných bratří*. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 652–655.

¹⁹⁹ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 143.

²⁰⁰ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristé Strážnice (1630–1949)*.

In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=216000010242#216000010242> [cit. 1. 4. 2017].

Historia Domus Gajensis ab Anno Introductionis Religionis Cler(icorum) Reg. Schol. Piarum in Civitatem Reg. Gajensem 1760 Die 24. Novembris, Vlastivědné muzeum Kyjov, fond F1, bez inv. čísla.

- Anály rezidence z let 1760–1767; autor neznámý (jedna písarská ruka), vznik 1761–1766
- Anály rezidence z let 1767–1769; autor Beno a S. Cruce, Grünberger Franciscus, vznik 1767–1769
- Anály rezidence z let 1767–1790; autor neznámý (více písarských rukou), vznik 1767–1790
- Anály rezidence z let 1791–1795; autor P. Adolphus a S. Floro, Pilarz Casparus, vznik 1791–1795
- Anály rezidence z let 1795–1853; autor neznámý (více písarských rukou), vznik 1795–1853

Lipník nad Bečvou (Collegium Lipniciensis)

Kolej piaristů v Lipníku nad Bečvou založil olomoucký biskup František kardinál Dietrichstein, kvůli upevnění katolické konfese v dřívě protestantském městě. Kardinál zamýšlel ve městě založit piaristickou kolej s noviciátem pro celou provincii Germánie. Při zakládání koleje dokonce komunikoval i se zakladatelem řádu sv. Josefem Kalasanským. Zaopatření dvacíti řeholníkům zajišťovala poslední vůle Dietrichsteina z roku 1634, která byla nahrazena fundační listinou knížete Maxmiliána z Dietrichsteina (1640) a později knížetem Janem Karlem ze stejného rodu (1774).²⁰¹

Řeholní klerikové přišli do Lipníka dne 31. října 1634 a prvním rektorem komunity se stal P. Iohannes Baptista Constantini a S. Thecla. Piaristé získali do své správy bývalou luteránskou faru s kostelem Nejsvětější Trojice (později změněno patrociniem na sv. Františka z Assisi). Noviciát pro celou provincii Germánie (od roku 1751 českou provincii) ve městě fungoval mezi léty 1634–1870. Kvůli množství noviců musel být otevřen ještě pomocný noviciát ve Staré Vodě u Libavé (1700–1829).

V letech 1660–1670 probíhala rozsáhlá přestavba koleje a pak se pokračovalo modernizací školních budov. Byla vystavěna nová budova nižšího gymnázia (1672–1674), ale objekt vyššího gymnázia byl dokončen až mezi léty 1740–1741.²⁰²

²⁰¹ SEDONIK, Tomáš a kol.: Lipník nad Bečvou (Přerov): Bývalá kolej piaristů s kostelem sv. Františka Serafinského a s gymnasiem. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 410–411.

²⁰² BUBEN, *Encyklopedie*, s. 81–83.

Piaristé v Lipníku nad Bečvou provozovali právě vyšší (1636–1774) a nižší gymnázium (1636–1824). Po školské reformě Marie Terezie zde otevřeli hlavní školu (1774–1874) a později i nižší reálku (1858–1872).

Kvůli nedostatku členů řádu byli piaristé v roce 1873 nuceni přestat učit. Následující rok pak byli nuceni své školy uzavřít. Kolej zanikla roku 1884 přičiněním patronky koleje kněžny Gabriely z Hatzfeldu (roz. Dietrichsteinové), která piaristy v koleji nahradila voršilkami. Dnes se kolej nachází v majetku města Lipníka.²⁰³

Archiv bývalé řádové koleje v Lipníku je navzdory historickému významu tohoto domu pro piaristické školství i samotný řád značně torzovitý. To, co se z něj dochovalo, je uloženo ve fondu Řád piaristů (ŘPi) v Národním archivu v Praze.²⁰⁴

Z historiografických pramenů o dějinách řádového domu se nám dochovaly dva svazky kolejních análů z let 1754–1769 a 1769–1849. Z dalších pramenů můžeme zmínit ještě pamětní knihu, která byla součástí nedochovaného celku a doplňovala jej o opisy listin a dalšího aktového materiálu z kolejního archivu. V úvodu knihy se nachází krátká kapitola o předešlé historii lipnické koleje. Tento rukopis se odvolává na starší kolejní kroniky, jež se bohužel nedochovaly stejně jako zbytek souboru pamětních knih. Možná do něj přináležely i oba svazky análů, ale to již vzhledem ke stavu dochování souboru historiografických pramenů nezjistíme.

Záznamy do obou análů byly zapisovány měsíčně a analisté se v nich věnují především výuce a formaci noviců, protože v Lipníku byl řádový noviciát. Samozřejmě v knihách nemohou chybět ani údaje o řádových školách a životu města. Analisté se věnují i problematice řádového školství po tereziánských reformách, které uzavřely v roce 1774 ve městě piaristické vyšší gymnázium. Též je ve druhém svazku věnována pozornost nedostatku řádového dorostu a problémům nižšího gymnázia, jež řeholníci museli v roce 1829 uzavřít.

²⁰³ ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, s. 39–41; SVÁTEK, *Organizace*, s. 574.

²⁰⁴ BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 109. (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

E. LIB. V. Annales Collegium Lipniciensis 1634-1765, NA, ŘPi, kn. č. 337.

- Initium historiae domesticae, stručné dějiny koleje z let 1634–1757; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1757
- Scripta et rescripta; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1757–1765
- Testamenta de bullis annui lectis; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1757–1765
- Encyclicas provincialia; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1757–1765
- Indictiones capitulorum trinnal, et sexennal; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1757–1765
- Acta capitulorum; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1757–1765

Historia Domus Ab Anno 1754 usque Ad Anno 1769, NA, ŘPi, kn. č. 338.

- Kolejní anály z let 1754–1755; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1754–1755
- Kolejní anály z let 1755–1757; autor P. Beda a S. Thoma Aquina, Fridl Joannes Augustinus, vznik 1755–1757
- Kolejní anály z let 1757–1769; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1757–1769

ANNALES Coleg[ii] Lipniciensis 1769-1849, NA, ŘPi, kn. č. 339.

- Kolejní anály z let 1769–1849; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1769–1849

Litomyšl (Collegium Litomisliensis)

Kolej piaristů v Litomyšli byla prvním řádovým domem v Čechách. Založila ji majitelka tohoto panství Frebonie z Pernštejna na doporučení olomouckého biskupa Františka kardinála Dietrichsteina a P. Valeriana Magniho. Frebonie zřídila fundaci pro 12 řeholníků. V roce 1683 byla její fundace navýšena o další tři členy řádu.²⁰⁵

Základní kámen koleje byl posvěcen 30. května 1641. Kolej byla budována na místě, kde podle místní pověsti byly pochovány ostatky sv. Viktorina, které byl patronem husity zničené litomyšlské diecéze. Komplikované bylo pro řád získat český inkolát, který jim panovník odmítal udělit. Kolejní kostel Panny Marie měl být v následujícím roce hotov, ale bohoslužbám začal právě kvůli neudělenému inkolátu sloužit až od roku 1653. Piaristé přišli do města 13. června 1643, kdy už bylo dokončené jižní křídlo koleje. Výuku zahájili v provizorních podmínkách už

²⁰⁵ VLČEK, Pavel: *Litomyšl (Svitavy): Bývalá piaristická kolej u kostela Nalezení sv. Kříže a gymnasium sv. Josefa Kalasánského*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 311–312.

2. listopadu téhož roku. Samotná školní budova byla otevřena až o deset let později. V roce 1674 vznikl v rámci koleje i filosofický ústav, který se později stal veřejným. Od roku 1714 bylo přistoupeno ke generální přestavbě areálu. V roce 1720 byla dokončena nová budova gymnázia a o pět let později byl dokončen i nový kolejní kostel Nalezení sv. Kříže. Piaristická kolej v Litomyšli působila v Litomyšli až do likvidace řádu komunistickým režimem v roce 1950.²⁰⁶

Do chodu piaristických škol značně zasáhly školské reformy ze 70. let 18. století, kdy piaristé začali v Litomyšli provozovat hlavní školu. Od roku 1802 do 60. let 19. století vedli piaristé ve městě filosofický ústav, a ještě vyučovali na vyšším a nižším gymnázium. Roku 1874 však byli nuceni předat školy státu.²⁰⁷

Fond bývalé piaristické koleje v Litomyšli je nejlépe dochovaným řádovým archivem na území České republiky. Tento archiv je uložen ve Státním okresním archivu Svitavy se sídlem v Litomyšli a tvoří tam samostatný fond Gymnázium Litomyšl I, který čítá na 3 571 inventárních čísel, zahrnující 627 knih a 99 kartonů archiválií. Můžeme zde nalézt soubory literárních děl, libreta divadelních děl, ale i vědecké práce, sepsané příslušníky řádu a používané jako učebnice.²⁰⁸

Zde se nám dochovaly i svazky rukopisů pojednávajících o dějinách koleje. Sledované období dějin domu popisují ve čtyřech svazcích od jeho založení v roce 1640 až do roku 1785. Samotné vedení kolejních análů bylo však započato až po vizitaci domu řádovým generálem P. Iohannem Franciscem Focim a S. Petro ve školním roce 1695/1696. Anály tak začal soustavně vést rektor P. Ambrosius Prachovský a S. Ludmila od roku 1696 s retrospektivou do předchozích let. Sám rektor udal jako důvod pro vedení záznamů o historii koleje rozkaz představeného.²⁰⁹

Analisté v zápisech zaznamenávají významné události z dějin řádu, situaci na této koleji, řádových školách a nemohou chybět ani informace o dění na Litomyšlsku.

V prvním retrospektivním svazku historie domu se autor věnuje počátkům koleje, spojenými s poslední členkou rodu Pernštejnů Frebonií a stavem její fundace podle listin z kolejního archivu. Nacházejí se zde také informace o stavbě řádového

²⁰⁶ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 86–91.

²⁰⁷ SVÁTEK, *Organizace*, s. 574.

²⁰⁸ SKŘIVÁNEK, *K osvícenskému pojetí*, s.28–29.

²⁰⁹ BOMBERA, *Bernard Bartlicus*, s. 65–66.

domu, příchodu řeholních kleriků do města v roce 1643 či problémy činnosti řádu v nekatolickém prostředí. Zásadním problémem prvních třinácti let existence koleje byla absence českého inkolátu pro piaristy od panovníka. Této problematice též autor zápisů věnuje značnou pozornost. Tato kniha historie není nijak řazena do kapitol.

První díl kolejní historie je kronikou domu z období 1640–1656 a řazen chronologicky podle jednotlivých let. Autor rukopisu při jejím vytvoření vycházel především z listin kolejního archivu a přehledů stavu členů komunity. Z tohoto důvodu jsou zde tyto prameny často citovány. Pro lepší orientaci v textu analista užil poznámek na okrajích stránek. V závěru knihy je uveden inventář kolejního archivu. Na straně 89. se nachází přehled rektorů koleje do roku 1696.

Navazující svazek se věnuje období 1656–1714 i on je zčásti zpracován jako historie domu do roku 1681. O tohoto roku se přešlo v knize na kronikářské záznamy. Tento díl byl od roku 1681 členěn podle jednotlivých let, které byly děleny i na měsíce, ale pouze k nimž se dochovala nějaká informace. Posléze se právě od roku 1696 přešlo na měsíční záznamy v rámci letopisů. Zajímavé jsou údaje v období kolem roku 1714, kdy analisté udávali i informace o plánované přestavbě areálu koleje, jež započala v závěrečném roce rukopisu.

Třetí svazek zahrnuje roky 1714–1745. Zápisy byly již poctivě vedeny měsíčně. Nejvýznamnější události této epochy kolejních dějin, jíž se analista věnoval, byla slavnost posvěcení nového kolejního kostela Nalezení sv. Kříže v roce 1725.

Poslední svazek análů, který se věnuje námi sledovanému údobí, byl zapisován mezi roky 1746–1785. Zápisy do něj byly rovněž zaznamenávány měsíčně. V knihách nepravidelně nalezneme přehledy o stavu členů komunity či seznamy řádových novokněží.

A. ANNOTATIONES DOMESTICAE eab Anno 1640, seu ab incunabulis foundationis usque ad annum 1696, SOkA Sy-Li, Gymnázium Litomyšl I, kn. č. 1.

- Historie koleje z let 1640–1656; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik po roce 1696

B. ANNOTATIONES DOMESTICAE ab Anno D[omi]ni 1656 usque ad Annum 1714, SOkA Sy-Li, GL I, kn. 2.

- Historie koleje z let 1656–1681; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik po roce 1696
- Kronika koleje z let 1681–1696; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik po roce 1696
- Kolejní anály z let 1696–1714; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1696–1714

C ANNOTATIONES DOMESTICAE ab Anno Domini 1714, usque ad annum Domini 1745, SOkA Sy-Li, Gymnázium Litomyšl I, kn. č. 3.

- Kolejní anály z let 1714–1745; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1714–1745

Annotationes Domesticae ab Anno 1746, usque ad annum 1785 inclusive – D, SOkA Sy-Li, Gymnázium Litomyšl I, kn. č. 4.

- Kolejní anály z let 1746–1785; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1746–1785

Mikulov (Collegium Nicolspurgensis)

Kolej piaristů v Mikulově (něm. Nikolsburg) je pro dějiny řádu mimo území dnešní Itálie zásadní, protože se jedná o první řádovou kolej v záalpské oblasti. Zakladatelem koleje byl olomoucký biskup František kardinál Dietrichstein, který se při svém pobytě v Římě seznámil se zakladatelem řádu sv. Josefem Kalasanským. První piaristé přišli z Itálie do Mikulova dne 2. června 1631 a prvním rektorem koleje se stal P. Ambrosius Leailt a S. Maria. Kolej byla původně fundovaná pro 12 řeholníků, ale díky dostatku fundací zde v roce 1735 pobývalo až 35 řeholních kleriků.²¹⁰

Piaristé byli ubytováni ve starém městském špitále u kostela sv. Jana Křtitele, ale ten však potřebám řádu nedostačoval, a tak již roku 1632 bylo započato s výstavbou nových budov. Dne 25. srpna 1634 byla zřízena Josefem Kalasanským nová řádová provincie Germánie, jejíž provincialát sídlil právě v Mikulově. O dvanáct let později byla po průtazích dokončena větší část novostavby koleje, ale budovy školy

²¹⁰ BARTUŠEK, Václav a kol.: *Mikulov (Břeclav): Bývalá kolej piaristů s kostelem sv. Jana Křtitele a s gymnasiem*. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 430.

byly dokončeny až roku 1694. Mezitím byl budován nový kolejní kostel stejného zasvěcení. Ten byl konsekrován v roce 1672. K piaristickým školám přiléhalo od roku 1746 i divadlo.²¹¹

Pět let od vzniku české provincie v roce 1751 se sídlo provinciála nově zřízené provincie přesunulo do Prahy. Piaristé v Mikulově působili až do roku 1950, kdy byla kolej komunistickým režimem zlikvidována a její celý areál byl adaptován školským účelům.²¹²

Piaristé ve městě provozovali nižší a vyšší gymnázium, nižší reálku a hlavní školu. V 60. letech 18. století dokonce otevřeli třídu podvojného účetnictví, která byla povinná pro státní úředníky habsburské monarchie. Po zániku kapucínského konventu v roce 1784 převzal Řád zbožných škol starost o pěvecký Loretánský seminář. V letech 1808–1849 provozovali filosofický seminář. Roku 1784 byla u kolejního kostela zřízena samostatná farnost pod správou řádu.²¹³

Archiv bývalé mikulovské piaristické koleje se nachází v Moravském zemském archivu v Brně, fond E 53 Piaristé Mikulov. Jedná se o torzo archivního fondu, kdysi nejvýznamnější středoevropské koleje. Jsou zde uloženy převážně úřední knihy a nepatrné množství aktového materiálu. Samotný fond je rozdělen na tři archivy:

- Archiv piaristické provincie Čech, Moravy a Slezska
- Archiv piaristické koleje v Mikulově
- Archiv piaristické rezidence v Hustopečích

Část kolejních archiválií, jež se vztahují k řádovým školám, se nachází ve Státním okresním archivu Břeclav se sídlem v Mikulově ve fondu Gymnázium Mikulov.

Bohužel se v ani jednom ze zmíněných fondů nenacházejí žádné kolejní rukopisy historiografického charakteru. Při inventuře kolejního fondu v Moravském zemském archivu dne 1. listopadu 2001 byl postrádán celý karton číslo 41. Právě v něm se nacházely dochované anály domu. Pro sledované období to byly kolejní anály z let 1672–1728. Osud kolejních análů z let 1699–1784 byl ještě tristnější, protože ty

²¹¹ ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, s. 31–33.

²¹² BUBEN, *Encyklopedie*, s. 76.

²¹³ SVÁTEK, *Organizace*, s. 574; BUBEN, *Encyklopedie*, s. 75.

spolu s dalšími kolejními písemnostmi nebyly po zrušení řádu v 50. letech 20. století do archivu přivezeny a nejspíše byly zničeny.²¹⁴

Pamětní kniha (deník) piaristické koleje v Mikulově (1672-1728). MZA Brno, fond E 53 Piaristé Mikulov, inv. č. 201, sign. B 36, kart. 41.

- Při inventuře fondu dne 1. listopadu 2001 byl celý karton č. 41 postrádán a tento stav trvá doposud.

Moravská Třebová (Collegium Moravo Triboviensis)

Měšťané Moravské Třebové (něm. Mährische Trübau) si byli vědomi úspěchů piaristických škol v nedaleké Litomyšli a chtěli také ve svém městě založit podobnou instituci. Snahy města o zřízení gymnázia vyvrcholily, když měšťan Jan Jiří Zecha odkázal na vybudování školy značné finanční prostředky. Městské radě se po složitých jednáních podařilo roku 1762 získat povolení pro zřízení gymnázia od císařovny Marie Terezie. Fundace byla původně určena pro čtyři řeholníky, ale později jich zde bylo pět.²¹⁵

Piaristé přišli do Třebové ještě téhož roku, ale pravidelnou výuku započali až o tři roky později. Právě v roce 1765 bylo započato i s výstavbou budov koleje a škol. Pro liturgické účely byl řádu přenechán někdejší špitální kostel sv. Františka. Jeho patrocinium bylo však řeholními kleriky změněno na sv. Josefa Kalasanského.²¹⁶

Od roku 1763 působili piaristé na nově zřízené elementární škole, která od roku 1770 zahrnovala i třídu podvojného účetnictví. V rámci školské reformy byla tato instituce roku 1778 transformována na hlavní školu. V letech 1804–1875 provozovali řeholníci ve městě vyšší i nižší gymnázium (1830–1833 uzavřené). Dokonce zde působil i řádový juniorát (1814-1828). Kvůli další reformě školství bylo řádové gymnázium roku 1874 postátněno. Posléze v Moravské Třebové až do roku 1901 působil poze řádový kněz, který sloužil mše svaté v kostele sv. Josefa Kalasanského. Tento kostel byl v roce 1976 zbořen a objekt bývalé koleje využívá městský úřad.²¹⁷

²¹⁴ ŠVÁBENSKÝ, Mojmir: *E53: Piaristé Mikulov 1629-1949*. Brno 1971, s. 2–5, 45 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

²¹⁵ ELBEL, Martin a kol.: *Moravská Třebová (Svitavy): Bývalá rezidence a poté kolej piaristů při zaniklém kostele sv. Josefa Kalasanského*. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 438.

²¹⁶ ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, s. 74–75.

²¹⁷ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 150.

Všechny dochované písemnosti piaristické rezidence a později koleje se nacházejí v Národním archivu v Praze ve fondu Řád piaristů (ŘPi), kde jsou uloženy i torza archivů jiných řádových kolejí.²¹⁸

Nejvýznamnějším svědkem o působení piaristů v Moravské Třebové jsou anály domu, které popisují období 1762–1901. Samotná kniha se začala vést až dva roky po příchodu řeholníků do města. Roční zápisy do análů zachycují významné dny života komunity, řádových škol i města.

Analista věnuje značnou pozornost okolnostem založení řádového domu ve městě, a především fundaci Jan Jiří Zecha. Též popsal i adaptaci bývalého špitálního kostela na kolejní kostel sv. Josefa Kalsanského. V posledních záznamech jsou popsány okolnosti odchodu řeholníků z Moravské Třebové, jež byly spojeny s nedostatkem řádového dorostu.

Annales Residentiae Moravo-Triboviensis Scholarum Piarum, Annales Residentiae Moravo-Triboviensis Scholarum Piarum, NA, ŘPi, kn. č. 509.

- Založení a vznik koleje z let 1762–1764; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1765
- Kolejní anály z let 1765–1773; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1765–1773
- Kolejní anály 1786–1787; autor P. Bernardinus a S. Catharina Senensi, Fritsch Josephus), vznik 1786–1787
- Kolejní anály 1787–1901; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1787–1901

Most (Collegium Pontensis)

Severočeské město Most (něm. Brüx) se během 18. století snažilo zřídit gymnázium. Tento záměr podpořila závěť místního měšťana a radního Antona Eliase, který na tento záměr odkázal značnou finanční částku. Tuto sumu město ještě navýšilo. V roce 1766 dvorským dekretem schválila císařovna Marie Terezie založení piaristické koleje. Fundace koleje byla původně určena pro pět řeholníků, ale v roce 1772 byla navýšena na 10 osob.²¹⁹

²¹⁸ BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 143 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

²¹⁹ VLČEK, Pavel: *Most (Most): Zaniklá kolej s gymnasiem piaristů (dříve klášter magdalenitek) u zaniklého kostela Narození Páně (sv. Maří Magdalény, Sedmi radostí P. Marie)*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 382–383.

Piaristé přišli do Mostu 12. prosince 1768. Prvním superiorem komunity se stal P. Augustinus König a S. Ambrosio. Žáků piaristických škol neustále přibývalo, proto kolej na někdejší Řeznické ulici přestala potřebám řádu postačovat. Kvůli tomuto problému daroval v roce 1783 řeholním klerikům císař Josef II. budovu bývalého konventu mosteckých magdalenitek s kostem Narození Páně. Do něj se pak piaristé přesunuli a starou kolej postoupili náboženskému fondu.²²⁰

Piaristé v Mostě vedli elementární školu a gymnázium (do roku 1781 pouze nižší). V rámci školské reformy císařovny Marie Terezie byla elementární škola přeměněna na hlavní školu. V letech 1805–1820 provozovali ve městě piaristé i filosofické studium, které sloužilo jako dvouletá příprava pro studium na vysoké škole. V roce 1872 se řeholní klerikové kvůli nedostatku členů řádu rozhodli předat správu škol městu. Kolej jako řádová jednotka byla zrušena k roku 1874 a poslední piarista opustil Most v roce 1888. Oba objekty bývalé koleje zanikly v roce 1972 v rámci rozšiřování hnědouhelného dolu.²²¹

Torzo archivu zaniklé mostecké koleje se nachází v Národním archivu v Praze ve fondu Řád piaristů (ŘPi) v něm nalezneme především archiválie administrativního charakteru.²²²

Pro studium narativních pramenů o historii mostecké piaristické koleje ve sledovaném období jsou důležité kolejní anály z let 1769–1813. Kniha začíná úvodem, v němž byl vysvětlen důvod vzniku koleje ve městě. Rovněž je zde popsán příchod řeholníků do města dne 12. prosince 1768 i fundace měšťana Antona Eliase.

Pravidelné záznamy do kolejních análů byly vedeny v měsíčních intervalech již od ledna následujícího roku. Změna záznamů z měsíčních na roční se udála v roce 1788 a tato podoba zápisů zůstala až do konce knihy. Analisté zaznamenali jak chod koleje se školami, tak i stěžejní události ve městě. V roce 1783 věnoval zapisovatel největší pozornost přesunu koleje z domu na někdejší Řeznické do zrušeného kláštera magdalenitek.

²²⁰ ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, 76–77.

²²¹ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 151.

²²² BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 144 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

Annales Domus Pontensis SCHOLARUM PIARUM inchoati Anno Christi 1769, qui ab ingressu nostro fuit Annus I.(mus) Scholasticus, NA, ŘPi, kn. č. 512.

- Počátky koleje v roce 1768; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1769
- Kolejní anály z let 1769–1787; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1769–1787
- 1765 Kolejní anály z let 1788–1813; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1788–1813

Nový Bor (Collegium Haidensis)

Město Nový Bor (něm. Haida) na Českolipsku, procházelo v 18. století díky sklářství bouřlivým rozvojem a samotný městský status získal Nový Bor od císařovny v roce 1757. Slibný rozvoj skláren mělo podpořit založení gymnázia, o něž usiloval majitel panství hrabě Josef Maxmilián Kinský. Ten na asi doporučení císařovny pozval do města piaristy. Kolej fundoval pro pět řeholníků, ale na konci téhož století zde již bylo sedm bratří.²²³

Členové Řádu zbožných škol přišli do města 7. května 1763. V letech 1763–1765 probíhala výstavba koleje při stávající kapli Nanebevzetí Panny Marie, která byla mezi roky 1786–1792 přestavěna na kostel. Kromě vyučování spravovali piaristé i místní farnost. Prvním superiorem komunity se stal P. Gregorius ab Angelis.

Piaristé se v Novém Boře orientovali především na výuku sklářských odborníků a obchodníků se sklem. Piaristé již od svého příchodu do města provozovali ve městě hlavní školu, která byla rovněž orientovaná na technické obory. V roce 1851 získala status dvoutřídní reálné školy a o deset let byla změněna na umělecko-řemeslnou školu. Škola se však potýkala s nedostatkem řádových učitelů, a tak se piaristé museli v roce 1868 vzdát školy. Poslední rektor novoborské koleje opustil město o dva roky později. Do objektu bývalé koleje pak byla umístěna obecná škola. Budova slouží školským účelům doposud.²²⁴

Dochované pozůstatky novoborského kolejního archivu se nacházejí ve fondu Řád piaristů (ŘPi) v Národním Archivu v Praze a ve Vlastivědném muzeu v České

²²³ VLČEK, Pavel: *Nový Bor (Česká Lípa): Bývalá kolej a škola piaristů u kaple (později kostela) Nanebevzetí P. Marie*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 382–394.

²²⁴ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 147–149.

Lípě.²²⁵ Písemnosti uložené v muzeu se především týkají řádových škol v Novém Boru. Oproti tomu v Praze nalezneme prameny o chodu koleje.

K těm nejdůležitějším pramenům k pochopení života koleje se řadí kolejní anály z let 1763–1853. Zápisy v nich byly zaznamenávány měsíční formou. Knihu začal analista popisem okolnosti příchodu řádu do města, jež ilustruje i opis fundační listiny. Pro dějiny města jsou důležité například záznamy z let 1786–1792, kdy probíhala výstavba farního kostela. Na počátku 19. století se přešlo na roční zaznamenávání událostí. Závěrečný zápis v knize z roku 1853 obsahuje přehled všech tehdejších rektorů jednotlivých kolejí. V knize však nechybí ani zmínky o specifickém způsobu výuky budoucích sklářů, které řeholníci vyučovali.

Historia Residentiae Haydensis inchoata Anno Aera Christianae MDCCLXIII, NA, ŘPi, kn. č. 539.

- Počátek koleje v roce 1763; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1764
- Kolejní anály z let 1764–1782; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1764–1782
- Kolejní anály z let 1782–1785; autor Aemilianus a S. Antonio, Heptner Antonius, vznik 1782–1785
- Kolejní anály z let 1785–1853; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1785–1853

Ostrov nad Ohří (Collegium Slacoverdensis)

Založení piaristické kolej v Ostrově nad Ohří (něm. Schlackenwerth) je úzce spojeno s držiteli tamního panství. Ti totiž ve druhé půli 17. století ve městě vybudovali kolem milostné sošky Panny Marie Věrné jedno z nejvýznamnějších poutních míst západních Čech. Největší rozvoj tohoto posvátného okrsku je spojen s vévodkyní Annou Marií Sasko-Lauenburskou, rozenou Lobkowiczovou. Ta sem uvedla 13. června 1666 piaristy, aby se starali o poutníky a zároveň vyučovali poddané. Kolej byla původně fundovaná pro 12 řeholníků, ale v roce 1753 zde působilo 16 kněží a 5 laických bratří. Prvním rektorem byl ustanoven P. Andreas Greysing a S. Francisco.

²²⁵ BURDOVÁ, Pavla: Řád piaristů 1597–1949. Praha 1965, s. 150 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

V roce 1671 byl objekt kolej dokončen. Kolejní a poutní kostel Zvěstování Panny Marie byl posvěcen v září roku 1674. Poutní areál byl vrchností i piaristy neustále rozšiřován. K nejzajímavějším stavbám komplexu patří kaple Panny Marie Einsiedelnské z let 1709–1711.²²⁶

Piaristé hned po svém příchodě do Ostrova začali vyučovat kromě elementární školy i na nižším gymnáziu. Obě školy byly v rámci reformy císařovny Marie Terezie zrušeny a byla zde ustanovena pouze hlavní škola. Gymnázium bylo znovu otevřeno až v roce 1804. Kvůli školským zákonům z roku 1848 byla kolej o čtyři roky později uzavřena. Piaristický areál byl pak předán obci.²²⁷

Díky zásahu majitele panství toskánského arcivévody Leopolda II. bylo gymnázium i hlavní škola v roce 1863 opětovně otevřeno pod správou piaristů. Při oslavě 200. výročí koleje v roce 1866 však areál vyhořel. O deset let později byla kolej uzavřena a piaristé následujícího roku Ostrov definitivně opustili. V letech 1898–1945 zde působila Kongregace sester křesťanské lásky. Po ní areál využíval až do roku 1989 armáda. Přičemž zlikvidovala veškeré vybavení koleje i kostela. Nyní komplex vlastní město Ostrov nad Ohří, jež areál bývalé koleje nákladně obnovilo.

Archiv bývalé ostrovske piaristické koleje se nachází v Národním archivu v Praze ve fondu Řád piaristů (ŘPi) a ve Státním oblastním archivu v Plzni. Dochované kolejní anály jsou uloženy v Praze.²²⁸

První díl ostrovske análů se nám bohužel nedochoval do současnosti, a tak máme ve formě análů dochované dějiny domu až od roku 1716. V této knize jsou uvedeny záznamy z let 1716–1747. Analisté prováděli pravidelné roční zápisy do knihy dvacet let. Od roku 1736 začali vést záznamy s měsíční pravidelností, a tak je vedly až do konce rukopisu. Na závěr některých zápisů nalezneme i přehledy parament nebo bohoslužebných knih komunity.

²²⁶ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 95-97.

²²⁷ VLČEK, Pavel: *Ostrov (Karlovy Vary): Bývalá kolej piaristů s gymnáziem u kostela Zvěstování P. Marii*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 407.

²²⁸ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristé Ostrov (1666–1876)*.

In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=213000010128#213000010128> [cit. 1. 4. 2017].

Na druhý svazek plynule navazuje další díl análů z let 1747–1803 i on byl psán formou měsíčních zápisů, jež samozřejmě obsahují údaje o řádu a jeho školách v Ostrově. Též zde nalezneme údaje o místním poutním místě, spravovaném piaristy a různých bratrstvech při něm, která právě řeholníci vedli. Po stránce formální jsou obě knihy identické jenom někteří analisté každý svůj záznam číslovali.

CONTINUATIO ANNALIUM DOMESTICORUM Sub Provincialatu Admodum Reverendi ac Eximij P. Inocentij a Sancto Clemente et Rectoratu P. Joannes a S. Christophoro a Mense Majo Rmi Christo MDCCXVI incolatus vero n[ost]ri LI, NA, ŘPi, kn. 544 a.

- Kolejní anály z let 1716–1723; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1716–1723
- Kolejní anály z let 1723–1725; autor P. Casimirus a S. Bartholomeo, Holan Franciscus Ignatius, vznik 1723–1725
- Kolejní anály z let 1725–1736; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1725–1736
- Kolejní anály z let 1737–1739; P. Antonius a S. Leopoldo, Graf Joannes Leopoldus, vznik 1737–1739
- Kolejní anály z let 1737–1747; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1736–1747

Annalium domesticorum Slacoverdensis Tomus III., NA, ŘPi, kn. 544 b.

- Kolejní anály z let 1747–1764; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1747–1764
- Kolejní anály z let 1764–1769; autor P. Augustinus a S. Ambrosio, König Augustinus, vznik 1764–1769
- Kolejní anály z let 1769–1776; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1769–1776
- Kolejní anály z let 1776–1787; autor P. Amandus a S. Silverio, Trutnovsky Augustinus, vznik 1776–1787
- Kolejní anály z let 1787–1789; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1787–1789
- Kolejní anály z let 1789–1790; autor P. Aegidius a S. Josepho, Schuster Josephus, vznik 1789–1790
- Kolejní anály z let 1790–1803; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1790–1803

Praha–Nové Město (Collegium Neo-Pragensis)

O založení koleje v hlavním městě království usilovali piaristé celou první polovinu 18. století. Nejdůležitějším argumentem proti založení piaristických škol byla existence kvalitních škol Tovaryšstva Ježíšova na území tohoto města, a tak se otevření dalších škol zdálo zbytečné. Až 4. března 1752 byl vydán dvorský dekret, který řeholním klerikům dovozoval se v Praze usadit. Piaristé si koupili tzv. Manhardtovský dům v Celetné ulici na Starém Městě. Prvním představeným komunity se stal P. Antonius Beutel ab Angelis. Ještě téhož roku se na koleji začalo s výukou. V roce 1756 byl do Prahy přesunut řádový provincialát. Nejvyššího počtu řeholníků dosáhla kolej v roce 1828, kdy jich zde bylo 22.²²⁹

Ostřelování Prahy při pruském obléhání v roce 1757 zničilo mnoho domů především na Novém Městě. Piaristé využili příležitosti a dalšího roku tam koupili dvě parcely po zničených domech v Panské ulici, aby sem přesunuli svou kolej. Nová kolej se budovala mezi léty 1760–1766. 1. října 1766 se všech 11 řeholníků stěhovalo na Nové Město. Bývalou kolej řád roku 1780 prodal. Mše svaté sloužili piaristé v kolejní kapli sv. Josefa Kalasanského. 2. listopadu otevřeli německou normální školu a gymnázium. Po zrušení jezuitského řádu dosáhl roku 1777 rektor Dobner převod jejich novoměstského gymnázia do piaristických rukou.

Za přispění císaře Františka I. bylo přistoupeno mezi léty 1810–1814 k výstavbě nové gymnaziální budovy a v letech 1819–1824 byl budován kolejní kostel sv. Kříže. Za přispění panovníka zde také řeholníci provozovali studentský konvikt (1829–1848). V rámci školských reforem byly roku 1839 školy i kostel převedeny do majetku státu. Piaristé však měli vliv nad všemi školami až do roku 1873, kdy ztratili kontrolu nad gymnáziem, které bylo od září roku 1875 plně ve státní správě. Zbylé školy (česká i německá hlavní škola a od roku 1851 zřízená první česká vyšší reálka) byly zestátněny až roku 1920. O tři roky později řeholní klerikové prodali kolej České akciové tiskárně a sídlo provincie přesunuli do Brandýsa nad Labem. V prodejní smlouvě si však pro své potřeby vyhradili jedno patro po dobu trvání řádu. Roku 1938 předali správu kostela sv. Kříže salesiánům. O dvanáct let později definitivně činnost

²²⁹ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 133-137.

piaristů v Praze ukončili komunisté.²³⁰ Archiválie někdejší pražské piaristické koleje tvoří nedílnou součást fondu Řád piaristů v Národním archivu v Praze.²³¹

Již nedlouho po svém příchodu do Prahy začali vést řeholníci anály. Záznamy měl do ní zapisovat rektor koleje. Prvním představeným se stal P. Antonín Beutel ab Angelis, ale ten dle všeho letopisy ještě nesepisoval, protože v této funkci působil pouze krátce, a tak přenechal tuto povinnost svým nástupcům. Letopisy zavedl v roce 1754 rektor P. Zacharias Schubert a S. Elisabetha.

Nejdéle a asi nejvíce se v 18. století sepisování análů věnoval rektor P. Gelasius Dobner a S. Catharina. Ten pokračoval ve vedení análů již krátce po svém nástupu do funkce v srpnu roku 1763, kdy už byl považován za renovovaného historika. Dobner dopsal do knihy i okolnosti vzniku koleje na němž se sám podílel. Zapsal též marné pokusy svých předchůdců o založení pražského domu. Úvodu věnoval Dobner přibližně prvních 40 stran manuskriptu, na něž mu bylo podle všeho vynecháno místo. Úvod má tak charakter kronikářského záznamu o pokusech piaristů založit v Praze kolej.

Dobner popsal více než 140 z 379 stran rukopisu. Při sepisování i řazení jednotlivých většinou kratších zpráv používal chronologický princip. Důležité listiny a dopisy v souladu s tehdy běžnou praxí většinou doslovně citoval. Dobner kroniku vedl až do 25. května 1778, kdy ho v této funkci vystřídal P. Ladislaus Krasensky a S. Stephano (1734–1798). Anály byly vedeny ve formě ročních záznamů, které byly členěny podle časové posloupnosti jevů. Pro lepší orientaci v textu využívali analisté marginálie.

Dobner pečlivě sledoval dění v pražské arcidiecézi i rozvoj piaristického řádu, který se projevil v 60. letech 18. století zakládáním nových řeholních domů. O tehdy probíhajících Prusko-rakouských válkách se moc nezmiňoval. Více popisoval tehdejší finanční a hospodářské poměry (výše daní, dobové ceny apod.). Všiml si i některých činnosti mužských i ženských církevních řádů v Praze. S velikým zájmem sledoval pochopitelně jako většina piaristů tehdy události kolem svatořečení zakladatele

²³⁰ VLČEK, Pavel: *Praha I–Nové Město: Bývalá piaristická kolej (čp. 892/II) s gymnáziem a konviktem (čp. 856/II) u kostela sv. Kříže*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–FOLTÝN, Dušan: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 505.

²³¹ BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, s. 54 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

piaristického řádu sv. Josefa Kalasanského v roce 1767. Všimá si též negativních úkazů v řádovém životě (krádeže, útoky piaristů z řádu apod.). Do knihy ve stručnosti zaznamenal i přírodní pohromy (bouře, záplavy či přemnožení housenek). Poměrně dosti místa věnují anály událostem kolem selských bouří v roce 1775 a jim předcházejícím epidemiím z let 1771 a 1772.²³²

Annales Domus Pragensis, 1753-1827, NA, ŘPi, kn. č. 137.

- Kronika o založení koleje 1702–1753, autor Gelasius Dobner a S. Catharina, vznik 1763
- Kolejní anály z let 1754–1763, autor P. Zacharias Schubert a S. Elisabetha, vznik 1754–1763
- Kolejní anály z let 1763–1778, autor P. Gelasius Dobner a S. Catharina, vznik 1763–1778
- Kolejní anály z let 1778–1785. léta 18. století, P. autor Ladislaus Krasensky a S. Stephano, vznik 1778–1785
- Kolejní anály z let 1785–1827, autor neznámý (více písařských rukou)

Příbor (Collegium Priboriensis / Freibergensis)

Severomoravské město Příbor (něm. Freiberg) bylo historicky součástí hukvaldského panství olomouckých biskupů. Piaristy do města po dohodě s místní samosprávou pozval biskup Karel II. z Liechtenstein-Castelcornu. Dne 19. května 1694 dorazili do města první řeholní klerikové. Jejich superiorem byl ustanoven P. Bernardus Bartlicius a S. Philippo Nerio. Piaristé dostali do správy poutní kostel sv. Valentina a provizorně bydleli nedalekém domě. V letech 1694–1700 probíhala výstavba kolejních budov, ale samotná výuka byla započata v provizorních podmínkách již v roce příchodu řádu do města. V 18. století působilo v koleji nanejvýše 15 piaristů.²³³

Roku 1726 byl v koleji zřízený šlechtický konvikt. Věhlasu dosáhla kolej i díky rozsáhlé knihovně a divadlu. Kvůli rozvoji škol starý dřevěný kostel přestal dostačovat, takže mezi léty 1760–1766 byl vybudován nový barokní chrám. Od založení koleje řád ve městě provozoval elementární školu a oba stupně gymnázia. Gymnázium bylo v rámci školské reformy císařovny Marie Terezie zrušeno a piaristé směli vést pouze hlavní školu. V roce 1778 byl do koleje umístěn vojenský lazaret.

²³² BARTUŠEK, *Gelasius Dobner*, s. 117–125.

²³³ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 108–111.

V letech 1782–1805 se v části koleje nacházel vojenský výchovný ústav. Následně sem byl opakovaně opětovně umístován lazaret (1805, 1809–1810). V té době žili řeholníci v provizoriu u měšťanů.

Mezi léty 1807–1829 v Příboře za podpory města opět fungovalo gymnázium, ale kvůli finančním problémům muselo být uzavřeno. To místní nelibě nesli, a tak uspořádali sbírku na obnovení nadace gymnázia. Obnovené piaristické gymnázium bylo v provozu mezi roky 1857–1870. V uvedeném roce proběhla další školská reforma, podle níž přestali řeholníci splňovat požadavky státu pro učitele, a současně se řád potýkal s nedostatkem členů. Kvůli těmto důvodům předali piaristé školy městu a kolej byla v roce 1874 rovněž odprodána městu Příbor. Dnes slouží kolej potřebám místní knihovny a muzea.²³⁴

Prameny, které se váží k piaristické koleji v Příboře, se především nacházejí v Zemském archivu v Opavě ve fondu Piaristé Příbor.²³⁵ Ve fondu koleje nalezneme především úřední listiny domu, knihy účtů či opisy dopisů odeslaných jejími rektory. Rovněž se zde nalézají rozličné správní knihy či samostatné anály kostela sv. Valentýna. Pro studium historiografie činnosti piaristů ve městě v období před josefínskými reformami jsou důležité tři svazky knih o dějinách koleje. Navíc fond obsahuje deník piaristy P. Francisca Hanáka a S. Georgio, sepsaný v letech 1694-1699. Hanák v něm líčí své misijní cesty po Moravě, Uhrách a Polsku.

První díl letopisů koleje začal psát již v roce jejího založení první rektor P. Bernardus a S. Philippo Nerio Bartlicius.²³⁶ Kniha zachycuje období mezi léty 1694–1715. Bartlicius ji započal úvodní kapitolou o důvodech příchodu řádu do města. Zde uvádí slavnostní uvedení řádu do Příbora i důležité údaje z fundační listiny domu. Na úvod análů kontinuálně navázal pravidelnými měsíčními zápisy od července roku 1694. Stejným formálním způsobem byla kniha vedena až do svého závěru. Analisté v závěrečné fázi vedení této knihy své zápisy zestručnili na strohé heslovité výpovědi.

²³⁴ SEDONIK, Tomáš a kol.: Příbor (Nový Jičín): Bývalá kolej piaristů s kostelem sv. Valentina a s gymnasíem. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 625–627.

²³⁵ ZEMSKÝ ARCHIV V OPAVĚ – Miroslav KLOS: Piaristé v Příboře (1583) 1694-1874. In: [http://vademecum.archives.cz/vademecum/AjaxBook.action?showBook=&bookVolumeRef=\(%5E\)\(\(localArchiv%2C%5E%2Chot_\)\(unidata\)\)\(3279\)\)&pageOffset=32](http://vademecum.archives.cz/vademecum/AjaxBook.action?showBook=&bookVolumeRef=(%5E)((localArchiv%2C%5E%2Chot_)(unidata))(3279))&pageOffset=32) [cit. 29. 3. 2017].

²³⁶ BOMBERA, Bernard Bartlicius, s. 68.

V zápisech z prvních šesti let existence komunity v Příboře můžeme vyčíst například údaje o stavbě budovy koleje.

Na analý navazuje pamětní kniha z let 1716–1803. Formálně se tak rukopis od svého předchůdce diametrálně liší. Kniha byla členěna po vzoru strážnických pamětních knih na oddíly, jež postihovaly danou problematiku. Nalezneme zde analistické záznamy z let 1716–1766, přehled příchodů a odchodů členů komunity, vizitace, obnovy slibů, opisy bul, cirkuláře a opisy generálních kapitul. Do oddílu analů byly prováděny až do roku 1761 pravidelné měsíční zápisy. Od uvedeného letopočtu se přešlo k ročním záznamům. Sled zápisů v závěru analů je značně nepřehledný a končí v polovině roku 1766.

Kvůli zaplnění oddílu pro analý v předešlém rukopise byla od srpna stejného roku zavedena kniha věnovaná výhradně analům. Zápisy do ní byly prováděny v období 1766–1811. Kromě posledních 13 let byly všechny předešlé roky vedeny formou měsíčních zápisů. Až v závěru se opět přešlo k ročním záznamům. První zápis v této knize se váže k slavnosti posvěcení nového kolejního kostela dne 4. srpna 1766.

Jako zajímavost můžeme uvést deník piaristy P. Francisca Hanáka a S. Georgio, narozeného 11. května 1637 v Kelči, působícího od roku 1657 v piaristických kolejích na Moravě. Deník pojednává o jeho misijní činnosti v Polsku a v Horních Uhrách mezi léty 1666–1699. Manuskript byl sepsán mezi léty 1694–1699 a spojuje v sobě prvky deníku a pamětní knihy. Rejstřík knihy se nachází na jejím počátku. Dále již následují kapitoly z cest, které jsou doplněny i o opisy různých listiny a pověření pro P. Hanáka. Pro lepší orientaci použil autor v textu marginálie. V závěru knihy jsou dvě Hanákovy perokresby. První zachycuje jeho vystoupení ze dne 27. února 1672 před králem polským, 19 x 29,5 cm. Druhá perokresba zaznamenává jeho misijní vystoupení z října roku 1671 v jednom z polských městech, 38 x 28,5 cm.²³⁷

²³⁷ ZEMSKÝ ARCHIV V OPAVĚ: Piaristé v Příboře (1583) 1694-1874. In: [http://vademecum.archives.cz/vademecum/AjaxBook.action?showBook=&bookVolumeRef=\(%5En\)\(\(localArchiv%2C%5En%2Chot_\)\(unidata\)\)\(3279\)\)&pageOffset=32](http://vademecum.archives.cz/vademecum/AjaxBook.action?showBook=&bookVolumeRef=(%5En)((localArchiv%2C%5En%2Chot_)(unidata))(3279))&pageOffset=32) [cit. 29. 3. 2017].

Annales collegii Priboriensis Pauper[um] M[at]ris Dei Scholar[um] Piar[um] conscribi caepti 1694 in Junio, ZAO, Piaristé Příbor, sing. mf 23, sign. N I Lit A.

- Počátky a okolnosti jejího vzniku; autor P. Bernardus a S. Pilippo Nerio, Bartheius Mathias, vznik 1694
- Kolejní anály z let 1694–1697; autor P. Bernardus a S. Pilippo Nerio, Bartheius Mathias, vznik 1694–1697
- Kolejní anály z let 1697–1703; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1697–1703
- Kolejní anály z let 1703–1706; autor P. Christophorus a S. Carolo Boromeo, Skerzik Joannes, vznik 1703–1706
- Kolejní anály z let 1706–1715; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1706–1715

Annales collegii Priboriensis Pauper[um] M. Dei Scholar[um] Piar[um]. ZAO, Piaristé Příbor, mf 24.

- Kolejní anály z let 1716–1766; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1716–1766
- Příchody a odchody členů komunity v letech 1726–1803 autor neznámý (různé více písařských rukou), vznik 1726–1803.
- Vizitace a sliby členů v letech 1726–1802 autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726–1802.
- Seznam přijatých členů do řádu v letech 1726–1760; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726–1760.
- Obnovy slibů mezi léty 1726–1803; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726–1803
- Čtení bul mezi léty 1726–1784; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726–1784
- Cirkuláře z let 1724-1739; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1724-1739
- Filiace z let 1726-1776; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726-1776
- Duchovní cvičení z let 1726-1803; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726-1803
- Opisy bul z let 1734-1797; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1734-1797
- Seznamy noviců z let 1731-1780; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1731-1780
- Účty koleje z let 1769-1771; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1769-1771
- Akta 22. generální kapituly v roce 1772; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1772
- Cirkuláře z let 1724-1739; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1724-1739
- Seznam zemřelých členů komunity 1716-1802; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1716-1802

Continuatio historiae domus, ZAO, Piaristé Příbor, mf 25.

- Kolejní anály z let 1766–1776; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1766–1776
- Kolejní anály z let 1776–1778; autor P. Damasus a S. Hieronymo, Brosman Antonius, vznik 1776–1778
- Kolejní anály z let 1778–1811; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1778–1811

ANNALIUM Collegij Freybergensis Scholarum Piarum ad mandatum REVERENDISSIMI Patris Praepositi generali Adoplphi a S. Georgio. Anno 1726 die 14. Febr. confectum et In suos titulos divisum atque digestam, ZAO, Piaristé Příbor, mf 28.

- Deník z misijních cest z let 1666–1699; autor P. Adoplphus Hanák a S. Georgio, vznik 1694–1699

Rychnov nad Kněžnou (Collegium Richnoviensis)

Hrabě Norbert Leopold Libštejnský z Kolowrat se zasloužil na přelomu 17. a 18. století o rozvoj svého dominia se správou v Rychnově nad Kněžnou. Právě v tomto městě nechal nákladně přestavět zámecký kostel Nejsvětější Trojice podle návrhu Jana Blažeje Santiniho-Aichla. Během svých cest se hrabě seznámil s činností řádu a pojal záměr založit piaristickou kolej i v Rychnově. Dne 29. března 1714 byla královehradeckým biskupem potvrzena zakládací listina koleje pro 15 řeholníků. Vzápětí přišli první piaristé do města a dostali do správy zámecký kostel. Jejich představeným byl ustanoven P. Tobias Jelínek a S. Elia. Výstavba koleje probíhala mezi léty 1714–1724. Samotná výuka byla v provizorních podmínkách započata až v roce 1719.²³⁸

V této době řád v Rychnově provozoval latinskou školu, na níž probíhala výuka němčiny i češtiny, a čtyřleté gymnázium, které bylo roku 1768 přeměněno na šestitřídní. Piaristické ústavy však byly reformou školství císařovny Marie Terezie přeměněny na hlavní školu. Další ranou pro kolej byla v roce 1786 výpověď fundace od hrabat. Bez finanční prostředků byli řeholní klerikové do roku 1794 nuceni kolej opustit.²³⁹

²³⁸ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 63.

²³⁹ ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, s. 62–63.

Město však bylo jiného názoru než vrchnost, a tak započala jednání o obnovení koleje. Hrabě František Josef II. vydal 31. července 1798 novou nadační listinu pro kolej a zavázal se ji i kostel opravit. Hlavní škola byla znovuotevřena v roce 1801. O jedenáct let později bylo obnoveno i gymnázium, na kterém bylo od roku 1816 povoleno učit češtinu. V roce 1838 zde žilo 10 bratří. Vyšší gymnázium však bylo roku 1856 přesunuto do Hradce Králové, ale již o třináct let později bylo v Rychnově obnoveno.

Kvůli zadlužení koleje byly školy roku 1881 postátněny. Poslední piarista v Rychnově působil do roku 1907. O jedenáct let později kolej vyhořela, a kromě kostela již nebyla obnovena.²⁴⁰

Archiválie bývalé rychnovské koleje jsou rozptýleny mezi několika institucemi. Písemnosti spojené s řádovým gymnáziem jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Rychnově nad Kněžnou. Pamětní knihy tohoto řeholního domu jsou zpřístupněny pomocí Správy kolowratského zámku v tomto městě.²⁴¹

Ze souboru pamětních knih nás zajímají nejstarší dva svazky pamětních knih koleje. Jejich první svazek je klasickou pamětní knihou, rozdělenou do tematických oddílů. Poslední kapitola byla věnována kolejním análům. Tato kniha byla založena v roce 1714. Zvláštní je, že v obsahu knih je uvedena jako osmý oddíl kapitola o příchodech a odchodech kněží v rámci komunity pod názvem „Accessus, et Recessus Virorum, cum nota de obitu Religiosorum ex hac Residentia“. V samotném rukopise se však tato kapitola nenachází.

Z praktických důvodů byly z pamětní knihy vyčleněny anály, které zabírají celou další knihu, do které byly zapisovány s měsíční pravidelností oproti prvnímu svazku pamětní knihy, do níž byly dávány roční záznamy.

²⁴⁰ VLČEK, Pavel: *Rychnov nad Kněžnou (Rychnov nad Kněžnou): Zaniklá kolej a gymnasium piaristů u kostela Nejsvětější Trojice*. In: VLČEK, Pavel–Petr SOMMER–Dušan Foltýn: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 627–628.

²⁴¹ BARTŮŠEK, *Osmý div světa*, s. 166.

TOMUS I. Rerum Religionis, et Residentia Richnoviensis, Správa kolowratského zámku v Rychnově nad Kněžnou, inv. č. 1508, kn. č. 2.

- Bulla Papales, et Ordinationes Generalium, ac Provincialium, 1715–1765; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1715–1765
- Visitationes Canonica Generalium, et Provincialium Germaniae, 1726–1798; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726–1798
- Vizitace a sliby členů v letech 1726–1802 autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726–1802.
- Patentes Generalium Provincialium, et Superiorum Residentia Richnoviensis, 1720–1793; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1720–1793
- Familiae Residentiae Richnoviensis, 1715–1831; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1715–1831
- Episcopales Approbationes PP. Richnoviensium, ad audiendas Confessiones, 1730–1800; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1730–1800
- Renovationes Votorum, 1728–1794; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1728–1794
- Exercitia Spiritualia annua, 1728–1790; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1728–1790
- Suffragia pro Omnibus defumtis, e Religione Nostra, 1726–1738; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726–1738
- Filiantiae, 1726–1775; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1726–1775
- Eleemosynae, cum Nominibus Benefactorum, 1731–1759; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1731–1759
- Pars I. Historiae Residentiae Richnoviensis, kolejni anály z let 1704–1760; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1714–1760 Cirkuláře z let 1724–1739; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1724–1739

Historia Residentiae Richnoviensis Pars II., Správa kolowratského zámku v Rychnově nad Kněžnou, inv. č. 1508, kn. č. 3.

- Kolejni anály vrámci souboru pamětních knih z let 1760–1791; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1760–1791

Slaný (Collegium Slanensis)

Kolej piaristů v tomto středočeském městě založil majitel smečenského panství hrabě Bernard Ignác z Martinic. Jeho rozhodnutí podpořil i Bernardův mladší bratr Ferdinand Leopold Benno, který chtěl k piaristům vstoupit, ale na nátlak rodiny tak neučinil. Fundační listina byla vydána dne 1. června 1658. Podle ní mělo v koleji působit 12 řeholníků. Téhož roku dne 18. prosince byli členové Řádu zbožných škol uvedeni do města. Prvním rektorem koleje se stal P. Alexius Eder a S. Onufrio.²⁴²

V letech 1659–1667 probíhala stavba koleje, jež se nachází přímo na hlavním náměstí. V plánech se nepočítalo se stavbou kolejního kostela, ale pouze s kaplí Nanebevzetí Panny Marie. Pro školní pobožnosti byl využíván farní kostel sv. Gotharda. Fundátor měl původně v plánu, že ve městě bude otevřena pouze obecná škola, ale nakonec svůj záměr přehodnotil. V roce dokončení budovy koleje bylo ve městě otevřeno i nižší gymnázium. To se o čtyři roky později rozšířilo i o třídy vyššího gymnázia.

Kvůli reformě školství bylo gymnázium roku 1777 zrušeno, a pak směli piaristé ve Slaném provozovat pouze německou hlavní školu. O osmnáct let později kolej vyhořela a řeholní klerikové uvažovali i o odchodu z města. V roce 1851 byla na hlavní škole otevřena první česká třída. Nižší gymnázium bylo obnoveno roku 1858. Kvůli nedostatku řádových učitelů předali piaristé hlavní školu roku 1872 městu a o šest let později řád prodával i budovu koleje městu, které převzalo i gymnázium. Poslední piarista ve Slaném působil do roku 1888. V současné době objekt bývalé koleje využívá slánské muzeum.²⁴³

Archiv bývalé piaristické koleje ve Slaném se nachází ve fondu Řád piaristů v Národním archivu v Praze (ŘPi), kde nalezneme především administrativní knihy koleje. Mezi jinými zde nalezneme i knihy o dějinách domu. Materiály spojené s řádovým gymnáziem nalezneme ve Státním okresním archivu v Kladně.²⁴⁴

Pro námi sledované období jsou důležité kolejní anály z let 1659–1781. Tato kniha však začala být vedena až od roku 1721. Údaje o starších dějinách společenství

²⁴² BUBEN, *Encyklopedie*, s. 93-94.

²⁴³ VLČEK, Pavel: *Slaný (Kladno): Bývalá piaristická kolej se školou a kaplí Zasnoubení P. Marie*. In: VLČEK, Pavel–SOMMER, Petr–Dušan Foltýn: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, s. 641.

²⁴⁴ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristické gymnasium humanitní Slaný (1667–1865)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=9&id=221203010221#221203010221> [cit. 1. 4. 2017].

zde máme prezentovány především opisy listin z archivu domu. Například zde nalezneme opis fundační listiny hraběte Bernarda Ignáce z Martinic, jíž vydal 1. června 1658. Dále zde nalezneme i informace o stavbě budovy koleje.

Roční záznamy z let 1721–1735 byly vedeny pravidelně, ale analisté výrazně neoddělovali jednotlivé záznamy od sebe. Teprve od roku 1736 nadepisovali své zápisy letopočtem i obsah zápisů se stal podrobnějším. Od roku 1767 pak byly ještě tyto roční záznamy řazeny podle dat významných událostí komunity. V rukopise nalezneme především zprávy o dění v řádu a jeho školách, ale též informace o životě města Slaný. V zápise z roku 1743 nalezneme informace o umělecké výzdobě oltářů ve slánském farním kostele.

Historia domus Slanensis, NA, ŘPi, kn. č. 556.

- Úvodní kapitola o dějinách koleje v letech 1658–1720; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1721
- Kolejní anály z let 1721–1735; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1721–1735
- Kolejní anály 1736; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1736
- Kolejní anály z let 1737–1739; autor P. Christianus a S. Carolo, Czabak Carolus, vznik 1737–1739
- Kolejní anály z let 1740–1767; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1740–1767
- Kolejní anály z let 1767–1781; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1767–1781

Stará Voda u Města Libavá (Collegium Altoaquensis)

Stará Voda (něm. Alt Wasser) se historicky řadí k nejvýznamnějším poutním místům Moravy již od 16. století. Předmětem úcty zde vždy byla milostná soška sv. Anny. Oblast Libavska náležela k majetkům olomouckých biskupů. V roce 1690 zde biskup Karel II. z Liechtenstein-Castelcornu posvětil nový poutní kostel sv. Anny a sv. Jakuba Staršího a měl záměr při něm založit stálou duchovní správu. Dne 19. října téhož roku ustanovil biskup fundaci pro 4 piaristy. Tu o pět let později zvýšil na 9 osob. Řeholníci byli do Staré Vody uvedeni 19. března 1690.

Primárně se zde měl Řád zbožných škol věnovat duchovní správě poutního místa, ale rovněž zde od počátku vedl elementární školu. Výstavba koleje probíhala mezi léty 1692–1700. Takže zde již roku 1695 bylo otevřeno nižší gymnázium, jež zde existovalo do roku 1774. S narůstajícím počtem poutníků přibýval i počet členů

komunity, proto v letech 1720–1770 působilo až 18 piaristů. Kvůli značnému množství noviců v lipnické koleji byl ve Staré Vodě otevřen pomocný noviciát (1700–1829).²⁴⁵

Vlivem tereziánské reformy školství bylo starovodské gymnázium uzavřeno a přeměněno na hlavní školu. V roce 1785 byla ve Staré Vodě ustanovena samostatná farnost pod správou piaristů. V roce 1871 byla hlavní škola přeměna na soukromou školu a ta byla o osm let později předána obci. Roku 1921 předali řeholníci veškeré budovy olomouckému arcibiskupství a o rok později ze Staré Vody odešli.²⁴⁶

Objekt koleje krátce užívali redemptoristé (1922), pak zde osm let působili beuronští benediktýni z Emauz. Poslední řád, který Starou Vodu spravoval, byli obláti (1932–1946). Kolej v závěru druhé světové války z části vyhořela. V roce 1947 se stala Stará Voda součástí vojenského prostoru Libavá. V rámci vojenského újezdu byla kromě kostela zlikvidována celá obec i s kolejí. Poutní kostel se začal od 90. let 20. století postupně rekonstruovat.²⁴⁷

Zbytky archivu starovodské koleje nalezneme ve fondu Metropolitní kapituly Olomouc, kdežto pozůstatky kolejní knihovny se nacházejí ve fondu emauzských benediktýnů v Národním archivu.²⁴⁸

V Olomouci jsou uloženy anály řeholního domu. Pro námi sledované období jsou důležité jejich první dva svazky. Oba reflektují jak poměry v řádu a na jeho školách, ale také záznamy o dění na tomto významném moravském poutním místě. Též zde nalezneme údaje o umělecky cenném poutním kostele sv. Anny a Jakuba Většího.

První díl análů byl veden od roku 1692, ale retrospektivně do něj byly zaznamenány informace o důvodech povolání piaristů do Staré Vody i o stavbě současného kostela, která předcházela vzniku koleje. Od uvedeného roku byly do rukopisu prováděny pravidelné měsíční záznamy.

²⁴⁵ SVÁTEK, *Organizace*, s. 574.

²⁴⁶ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 107-108.

²⁴⁷ SEDONIK, Tomáš a kol.: *Město Libavá-Stará Voda (Olomouc): Zaniklá kolej piaristů při poutním kostele sv. Anny a sv. Jakuba Většího, později převorství beuronských benediktýnů a filiální dům oblátů*. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 424–425.

²⁴⁸ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristé Stará Voda (1690–1783)*.

In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy->

[cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=2170000101971#2170000101971](http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=2170000101971#2170000101971) [cit. 1. 4. 2017].

Překvapivě druhý svazek kolejní historie z let 1719–1799 na první svazek plynule nenavazuje. To je odlišné oproti jiným řeholním domům řádu. Anály začínají výtahem obsahu z prvního dílu, proto zde opět nalezneme opis fundační listiny domu od olomouckého biskupa Karla II. z Liechtenstein-Castelcornu, opisy dalších listin z kolejního archivu i informace o poutním místě. Údaje o prvním desetiletí zapsaném v rukopise byly vedeny s roční pravidelností. Bohužel analisté jednotlivé letopočty zápisů nenadepsovali, proto je toto období v knize špatně přehledné. Roční zápisy od roku 1729 již byly od sebe odlišovány uvedením letopočtu. O deset let později již začaly být anály vedeny s měsíční pravidelností, a tak byly vedeny až k zápisu ze září a října 1798, kdy druhý díl starovodských análů končí.

Thomus I. Annales seu res notabiles ... usque ad Annum 1719. Mens[em] August[i], Zemský archiv v Opavě pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, kn. č. 632.

- Úvodní kapitola o dějinách koleje a poutního kostela v letech 1684–1691; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1692
- Kolejní anály z let 1692–1705 autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1692–1705
- Kolejní anály z roku 1706 autor P. Constantinus a B. V. Maria, Kemptner Franciscus Josephus, vznik 1706
- Kolejní anály z let 1707–1719; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1707–1719

ANNALES seu RES NOTABILES Domus S[antae] Annensis ab Anno 1719, Zemský archiv v Opavě pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc, kn. č. 633.

- Úvodní kapitola, která je výtahem z prvního dílu análů z let 1684–1719; autor neznámý (jedna písařská ruka), vznik 1719
- Kolejní anály z let 1719–1728; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1719–1728
- Kolejní anály z let 1729–1739; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1729–1739
- Kolejní anály z let 1740–1742; autor P. Antonius a S. Leopoldo, Graf Joannes Leopoldus, vznik 1740–1742
- Kolejní anály z let 1742–1799; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1742–1799

Strážnice (Collegium Strasniciensis)

Založení piaristické koleje ve Strážnici inicioval majitel panství hrabě František Magnis, který se dokonce kvůli tomu obrátil na sv. Josefa Kalasanského. Fundační listina byla sepsaná až roku 1637 a byla určena pro 15 řeholníků. Pro její nepřesnou formulaci a spory s hraběcí rodinou byla 16. října 1650 zřízena nová fundace, ale ta byla jen pro 8 řeholníků. Definitivní počet bylo 12 řeholníků podle fundační listiny z roku 1713.

Dne 6. února 1633 přišli do města první piaristé a od hraběte získali areál bývalého bratrského sboru. Prvním rektorem koleje byl ustanoven P. Iohannes Constantini. Piaristé se již od svého příchodu do Strážnice věnovali výuce a misijní činnosti. Jeden rok zde byl provozován noviciát, který byl v roce 1634 přenesen do Lipníka nad Bečvou. Kvůli úspěšnosti piaristických misí dokonce hrabě Magnis v roce 1644 utlumil výuku na řádových školách a poslal řeholní kleriky na misie.²⁴⁹

Současný kolejní kostel Nanebevzetí Panny Marie byl vybudován mezi léty 1742–1747. Tento chrám se zároveň stal kostelem poutním, protože do něj byl uložen milostný obraz Panny Marie Strážnické. Po dostavbě kostela bylo přikročeno k přestavbě kolejních budov (1747–1757). Nová školní budova byla dokončena až v roce 1771. Od roku 1785 řeholníci začali spravovat nově zřízenou farnost při svém kostele.²⁵⁰

Piaristé otevřeli ve Strážnici vyšší gymnázium již v roce 1634 a existovalo zde až do roku 1850. Posléze ve městě zůstaly do roku 1873 jen třídy nižšího gymnázia, které bylo následujícího roku postátněno a o deset let později zrušeno. Do stejného roku jako gymnázium spravoval řád i hlavní školu. Řád zbožných škol se duchovní správě ve městě věnoval až do své násilné likvidace komunistickým režimem v roce 1950. Oproti ostatním piaristickým komunitám byla strážnická kolej v roce 1994 obnovena. Od svého obnovení využívá městskou faru, protože v objektu koleje sídlí ústav sociální péče.²⁵¹

²⁴⁹ BUBEN, *Encyklopedie*, s. 78-79.

²⁵⁰ ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, s. 37-38.

²⁵¹ BARTUŠEK, Václav a kol.: *Strážnice (Hodonín): Bývalá kolej piaristů s kostelem Nanebevzetí P. Marie a pokus o založení koleje jezuitů*. In: FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 652–655.

Archiv strážnických piaristů je nejucelenějším fondem řádu na Moravě. Nachází se v Moravském zemském archivu v Brně pod názvem fond E54 Piaristé Strážnice. Jedná se převážně o úřední knihy domu, seznamy studentů gymnázia i hlavní školy, knihy účtů či některé učebnice. Pro studium řádové historiografie do josefínských reforem zde nalezneme šest svazků pamětních knih a jedny letopisy.²⁵² Navíc jedna kolejní kniha historie se nachází v soukromém majetku.²⁵³

Působení piaristů ve Strážnici popisuje ucelená řada historiografických knih vedených od 80. let 17. století až do likvidace komunity komunistickým režimem v roce 1950. Způsob vedení knih historie domu je oproti ostatním piaristickým kolejím diametrálně odlišný. Ostatní koleje většinou vedly anály v podobě pravidelných ročních nebo měsíčních záznamů, které obsahovaly pestré spektrum informací, jež analista považoval za důležité pro uchování budoucím generacím. Strážničtí rektoři vedli od roku 1687 pamětní knihy, jež jsou rozděleny do kapitol podle jejich tematického zaměření. Takže zde nalezneme například kapitolu věnovanou dekretům provinciální kapituly. V ní nalezneme všechny opisy všech dekretů v časovém rozmezí, jaké se vešlo na strany určené pro danou kapitolu. Z tohoto důvodu na sebe jednotlivé svazky historií koleje plynule nenavazují, kdežto jejich kapitoly byly zapsány kontinuálně.

Nejstarší díl pamětní knihou strážnické koleje je kronika let 1647–1728. Údaje o starších dějinách koleje však byly zapsány retrospektivně po zavedení knihy historie domu v roce 1687. Kvůli tomu, že již v roce 1717 bylo zaplněno místo pro kapitolu věnovanou analistickým záznamům., bylo přikročeno k zavedení druhého svazku historie koleje. Analistické záznamy byly vedeny v podobě, jakou ji známe z piaristických análů.

Druhý díl dokumentuje období mezi léty 1717–1778. Byl psán stejným způsobem jako svazek předchozí, takže každá jeho kapitola byla započata v jiném roce. Stejným stylem byly pak vedeny i další svazky pamětních knih, jež popisují námi sledované historické období. Pamětní kniha z let 1750–1843 obsahuje pouze anály koleje. Zde byly prováděny záznamy s měsíční pravidelností a do zbylých dvou svazku

²⁵² RADIMSKÝ, Jiří: E 54: Piaristé ve Strážnici 1635–1949. Praha 1965, 3-7 s. (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

²⁵³ BARTŮŠEK, *Piaristická kolej ve Slaném*, s. 52.

kolejní historie se zaznamenávaly převážně administrativní údaje, přehledy členů komunity i jiné záležitosti Řádu zbožných škol.

Kromě pamětních knih se v Moravském zemském archivu nachází ještě analý řeholního domu z období rektorátu P. Thomase a S. Wenceslao a jeho následovníků ve funkci rektora (1677–1686). Kniha byla vedena formou měsíčních zápisů, v nichž nalezneme především informace o administrativních záležitostech koleje. Tento rukopis je nejstarší knihou letopisů Řádu zbožných škol na českém území.

Liber I. Historiae Domus Strasniciensis Scholarum Piarum, MZA, E 54, inv. č. 10, kart. 2.

- Literae patentes P. generalis et P. provincialis, 1681–1727; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1684–1727
- Capitula generalia, decreta, 1671–1718; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1684–1727
- Visitationes et decreta provincialia, 1684–1728; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1684–1728
- Familiae, officia et renovatio votorun, 1684–1728; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1684–1728
- Accessus et recessus nostrorum, 1686–1728; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1686–1728
- Catalogus defectorum totius religionis, 1666–1719; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 80. léta 17. století – 1719
- Ordinationes nostrorum et alis notatu digna, 1647–1728; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 80. léta 17. století – 1728
- Continuatio diarii, kolejní analý z let 1687–1717; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1687–1717

Historiae Domus Strasniciensis Scholarum Piarum. Liber II, MZA, E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 11, kart. 3.

- LLiterae patentes P. generalis et P. provincialis, 1721–1753; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1721–1753
- Decreta capituli provincialis, 1717–1753; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1717–1753
- Visitationes et decreta provincialis, 1727–1777; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1727–1777
- Familiae, officia et renovatio votorum, 1720–1778; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1720–1778
- Accessus et recessus nostrorum, 1720–1778; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1720–1778

- Ordinationes nostrorum et alis notatu digna, 1728–1770; autor neznámý (více písařských rukou), 1728–1770
- Catalogus defectorum, 1715–1778; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1719–1778
- Continuatio diarii, kolejni anály z let 1718–1740; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1718–1740

Liber III. Historia Domus Strasniciensis Schol(arum) Piar(um), MZA, E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 12, kart. 4.

- Annotatio religiosorum, qui de familia huis collegii Strsniciensis existentes annue spiritualis exercitia peragerunt, 1713–1778; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1713–1778
- Continuatio historiae domus, kolejni anály z let 1740–1753; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1740–1753
- Annotatio religiosorum familiae Strasniciensis an sua nota renovaverint, 1729–1778; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1729–1778
- Visitatione novitiorum, 1762–1776, autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1762–1776
- Annotationes bullarum pontificiarum, 1719–1755, autor neznámý (více písařských rukou), 1719–1755

Annales Domus Strsniciensis incipiunt ab Anno 1750, MZA, E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 13, kart. 4.

- Kolejni anály v rámci souboru pamětních knih z let 1753–1843; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1753–1843

Liber I., cui inscripta sunt, MZA, E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 14, kart. 5.

- Capitula, localis, provincialia et generalia, 1781–1875; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1781–1875
- Litterae patentes PP. generalium, provincialium, assistentium etc., 1778–1885; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1778–1885
- Ordinationes P. generalium et provincialium, 1778–1869; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1778–1869
- Scrutim, testamenta, proffessiones, 1812–1869; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1812–1869
- Filiationes, 1779–1783; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1779–1783

Liber II., cui inscripta sunt ..., MZA, E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 15, kart 15.

- Familiae domus cum officiis singulorum, 1779–1948; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1779–1948
- Visitationes canoniae, 1778–1903; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1778–1903
- Accessus et recessus religiosorum, 1778–1947; autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1778 – 1947
- Ordinationes, 1814–1869, autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1814–1869
- Iurisdictiones domus, 1786–1877, autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1786–1877
- Mortui, 1783–1934, autor neznámý (více písařských rukou), vznik 1783–1934

Liber antiquus Continens Diarum Consuetudinum Ecclesia Nostra, Ab Anno 1677 usq[ue] ad Annum 1686, MZA, E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 5, kart. 1.

- Kolejní anály z let 1677–1678; autor P. Thomas a S. Wenceslao, Kostelecki Wenceslaus Ignatius, vznik 1677–1678
- Kolejní anály září 1678–březen 1684 se nedochovaly
- Kolejní anály duben–prosinec 1684; autor P. Antonio a S. Francisco, vznik duben–prosinec 1684
- Kolejní anály z let 1685–1686; autor P. Daniel a S. Barbara, vznik 1685–1686

Liber antiquissimus Foundationis nostrae Strasnicensis, ...

- Kniha se má nacházet v soukromém vlastnictví a v období výzkumu byla nedostupná

Závěr

Řád zbožných škol má pozitivní vztah k historii již díky svému zaměření na školství. Dokonce v řádových konstitucích se nachází předpis o povinnosti vedení knih, do nichž by se zapisovaly významné události komunity. Povinnost je vést měl představený komunity nebo rezidence. Ten však v některých případech tuto funkci delegoval na některého ze svých podřízených.²⁵⁴

Oficiální řádová historiografie řádu piaristů v českých zemích má své počátky v osobnosti P. Bernarda Bartlicia a S. Philippo Nerio, který sepsal na přelomu 17. a 18. století dějiny řádu. Jeho periodizace dějin společenství se používá doposud. Jeho dílo je stále nepřekonané pro studium prvního století existence řádu.²⁵⁵

Nejvýraznějším piaristickým historikem byl P. Gelasius Dobner a S. Catharina, který jako první v českém prostředí začal přistupovat kriticky k historickým pramenům a pokoušel se vytvořit kritické vydání Kroniky české Václava Hájka z Libočan. Mimo jiné stanovil i poučky pro odborný přístup k archivním pramenům a usiloval o vytvoření diplomatáře českých listin.²⁵⁶

Další piarista P. Adactus Josephus Calasanctius Voigt a S. Germano byl pro změnu průkopníkem numizmatiky na českém území a podílel se na odborném zpracování několika významných sbírek mincí. Jeho publikace byly doplněny řadou grafik s jejich vyobrazením, dokonce studoval i keltské mince.²⁵⁷

P. Adolphus Pilař a S. Floro a P. Franciscus Moravec a S. Antonio společně sepsali dějiny Moravy, které se měly stát učebnicí moravských dějin, ale kvůli nevytvoření jejího německého překladu z úmyslu sešlo.²⁵⁸

Práce P. Jaroslava Schallera a S. Josepho vynikla především v oblasti historické topografie. Vytvořil jak topografii Čech, tak i hlavního města Prahy. Byl činný především v posledním desetiletí 18. století. Zajímavá je i metoda, jíž při svém

²⁵⁴ BOMBERA, *Bernard Bartlicius*, 65–66; ZEMEK-BOMBERA-FILIP, *Piaristé*, s. 242–243.

²⁵⁵ BOMBERA, *Bernard Bartlicius*, s. 66–71.

²⁵⁶ HAUBELT, *Dějepisectví Gelasia Dobnera*, s. 9–26.

²⁵⁷ KUTNAR – MAREK, *Přehledné dějiny*, s. 152–154.

²⁵⁸ KUBÍČEK, *Vlastivěda moravská*, s. 84.

výzkumu využíval. Dotazníky obeslal všechny farní úřady v Čechách a duchovní správce mu je vyplnili.²⁵⁹

Historiografické a biografické prameny jednotlivých piaristických kolejí i rezidencí na území Čech, Moravy a Slezska mají administrativní charakter. Dokonce podléhaly kontrole představených řádu při vizitacích jednotlivých řeholních domů. Povinnost je vést měl v případě kolejí rektor, v případě rezidencí superior.²⁶⁰

Kvůli krizi řádu v letech 1648–1669 nejspíše nebyly prováděny vizitace jednotlivých řádových domů, a tak nikdo od rektorů nevyžadoval knihy o významných událostech ze života komunity ke kontrole. Situace v řádu se však během 70. let 17. století začala i v jeho záalpské provincii Germánie, jejíž sídlo se nacházelo v Mikulově, konsolidovat. Nejspíše v roce 1678 začal rektor strážnické koleje vést letopisy, které jsou tak nejstarší dochovanou knihou o dějinách piaristické koleje na našem území. V případě litomyšlské koleje začaly být její anály vedeny od roku 1696, kdy jejich neexistenci vytknul tamnímu rektorovi při své vizitaci generální představený řádu P. Iohannes Franciscus Foci a S. Petro.²⁶¹ Poslední ze starších řeholních domů, jež začal vést dodatečně anály byla v roce 1710 kolej v Kosmonosech.²⁶²

Historiografické knihy o událostech v jednotlivých řeholních domech můžeme rozdělit do několika kategorií. Nejpočetnějším druhem archivních pramenů jsou v případě piaristické historiografie anály (letopisy), které byly zaznamenávány v podobě ročních nebo měsíčních záznamů.²⁶³ Tyto rukopisy vizuálně vypadají obdobně. U piaristických análů je komplikované určit hranici mezi tím, kdy rukopis splňuje žánrové požadavky pro anály nebo deníky. Tento stav je zapříčiněn tím, že pro zapisovatele bylo důležité uchovat informace pro budoucí generace, a přitom mu nezáleželo na tom, jak často provádí zápisy do knihy o dějinách své komunity. Nejstarší anály se nacházejí právě ve fondu strážnických piaristů. Bohužel se nám nedochovaly první svazky análů kolejí v Kroměříži a Ostrově nad Ohří. Dalším smutným případem je ztráta análů mikulovské koleje, která byla z části zapříčiněna

²⁵⁹ SVITÁK, *Úvod do historické topografie*, s. 15.

²⁶⁰ BOMBERA, *Bernard Bartlicius*, s. 65.

²⁶¹ Tamtéž

²⁶² NA, ŘPi, kn. č. 387, *Liber I. Historia domus Cosmonosensis ab anno 1688*.

²⁶³ KUCHAROVÁ–OPPELTOVÁ–BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Historiografické a bibliografické prameny*, s. 208.

liknavostí archivních pracovníků po násilné likvidaci komunity komunistickým režimem v roce 1950. Ke všemu zbylé anály tohoto řeholního domu jsou od inventury Moravského zemského archivu v Brně pohřešovány jako nenalezené.²⁶⁴

První díl většiny svazků análů jednotlivých řeholních domů byl uveden první kapitolou (pamětním zápisem) o důvodech vzniku jednotlivých komunit a prvními léty působení řádu na daném místě. To bylo způsobeno tím, že při zakládání kolejí neměli jejich představení ani členové čas věnovat se psaní knihy, protože měli na starost zařídit kolej a řádových škol. V tomto je výjimkou příborská kolej, jejíž anály začal vést již několik měsíců po uvedení komunity do města v roce 1694 její představený řádový historiograf P. Bernardus Bartlicius a S. Philippo Nerio.²⁶⁵ Je však zvláštní, že Bartlicius nevedl anály ve svém předchozím rektorském působišti v Litomyšli a tamní kniha historie domu byla založena právě až v roce 1696.²⁶⁶ Úvodní kapitola prvních svazků letopisů často obsahuje i opisy fundačních listin a panovnických dekretů, které povolovaly založení dotyčného řádového domu.

Navazující svazky análů ve většině případů nemají žádnou úvodní kapitolu a rovnou začínaly analistickými zápisy. Z tohoto pravidla nejvíce vybočuje druhý díl análů starovodské koleje, jež má úvodní kapitolu, která je dokonce výtahem z předešlého svazku.²⁶⁷

Po úvodních kapitolách ve všech knihách následovaly již samotné analistické záznamy, které byly psány chronologicky v podobě měsíčních nebo ročních záznamů. Tyto dva způsoby vedení zápisů se často střídají i v rámci jedné knihy podle priorit jednotlivých analistů. Oproti jiným rukopisům anály byla jednotlivá léta v benešovských letopisech nadepisována obsahem informací, které každý roční záznam obsahuje.²⁶⁸ Pro lepší orientaci v knihách využívali někteří zapisovatelé letopisů marginálií.

²⁶⁴ ŠVÁBENSKÝ, Mojmir: *E53: Piaristé Mikulov 1629-1949*. Brno 1971, s. 11 (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

²⁶⁵ ZAO, fond Piaristé Příbor, mf 24, *Annales collegii Priboriensis Pauperum Matris Dei Scholarum piarum*.

²⁶⁶ BOMBERA, Bernard Bartlicius, s. 65-66.

²⁶⁷ ZAO-O, fond Metropolitní kapitula Olomouc, kn. č. 633, *Annales seu res notabiles domus S. Annensis ab anno 1719*.

²⁶⁸ SOkA Benešov, fond Gymnázium Benešov, K89a, *Annalium domus Beneschoviensis ad S. Annam tomus I*; K89b, *Annalium domus Beneschoviensis tomus II*; K89c, *Annalium domus Beneschoviensis tomus III*.

Po obsahové stránce naprostá většina letopisů obsahuje informace o řádu, samotné komunitě a jejich školách, přehled řádových novokněží či stavy kněží v dané komunitě. Stejně tak v nich nalezneme i údaje o dění ve státě a regionu. Obdobné informace obsahují i letopisy české provincie (později česko-moravsko-slezské), jež vedli řádoví provinciálové.²⁶⁹ Většina rektorů podle charakteru jejich zápisů brala anály jako administrativní záležitost, proto se v nich moc nerozepisovali. Opakem k tomu byl způsob vedení análů pražské koleje P. Gelasii Dobnerem a S. Catharina, který za 15 let svého rektorského působení popsal téměř polovinu knihy. Ve svých zápisech si všímal navíc oproti jiným letopiscům poměrů mezi jednotlivými řády v hlavním městě, mezinárodní situaci či epidemiím.²⁷⁰

Piaristické anály postrádají jakoukoliv obrazovou výzdobu. Z toho se vymyká jen náčrt čerpadla a kolejni studny v prvním svazku benešovských análů.²⁷¹ Brandýští analisté na konce každého roku uváděli přehled dobrodinců řeholního domu.²⁷² Jinou zajímavostí je existence písemností v archivu hustopečské rezidence, které mohly sloužit jako koncept pro sepsání análů tohoto řeholního domu.²⁷³ Podobně tomu je i u kosmonoských piaristů. Ti si vedli knihu poznámek, již mohli použít jako podklad pro zápisy do análů.²⁷⁴

Piaristické koleje, jež nevedly anály nebo pamětní knihy v období od svého založení do konsolidace řádu po období krize Řádu zbožných škol se snažily popsat své dějiny i v období před založením tohoto typu rukopisu. Tato skutečnost se stala podnětem pro založení samostatné kroniky, historie domu nebo se tyto údaje stručně zapsaly do pamětního zápisu na počátku letopisů či pamětní knihy. Toto je případ análů kolejí v Kosmonosech a Slaném.²⁷⁵ Jedinou knihou historie domu v pravém slova smyslu, kterou jsem měl k dispozici, byl první svazek knihy o dějinách

²⁶⁹ BARTUŠEK, *Nad kronikou Česko-moravsko-slezské piaristické provincie*, s. 10.

²⁷⁰ NA, ŘPi, kn. č. 137, *Annales Domus Pragensis, 1753-1827*; BARTUŠEK, *Gelasius Dobner*, s. 117–125.

²⁷¹ SOKA Benešov, fond Gymnázium Benešov, K89a, *Annalium domus Beneschoviensis ad S. Annam tomus I.*

²⁷² SOKA Praha–východ se sídlem v Přemyšlení, fond Piaristická kolej Brandýs nad Labem, sign. II, inv. č. 1310, *Historia domus. Tomus I.*

²⁷³ MZA Brno, fond E 53 Piaristé Mikulov inv. č. 218, sign. Ca3, kart. 40, *Annotaciones pro libro memorabilium residentiae Auspiciensis.*

²⁷⁴ Viz MZA Brno, fond E 53 Piaristé Mikulov, inv. č. 199, sign. C1, kart. 36, *Historia domus Auspiciensis coepta 1763.*

²⁷⁵ NA, ŘPi, kn. č. 387, *Liber I. Historia domus Cosmonosensis ab anno 1688*; kn. č. 556, *Historia domus Slanensis.*

litomyšlské koleje. Manuskript byl napsán po roce 1696 a zahrnuje období 1640–1656.²⁷⁶ Kniha je dělena chronologicky podle kapitol a plynule navazuje na ni další svazek, který byl také až do roku 1681 veden také jako kniha historie. Posléze byl patnáct let veden kronikářsky a od zápisů z roku 1696 byly údaje do knihy zaznamenávány analisticky.²⁷⁷

Zvláštním pozornost si zaslouží kronika, jež žánrově hraničí s gesty představeného řeholního domu, o působení kroměřížského rektora P. Augustina a S. Monica. Ten byl rektorem této koleje v letech 1712–1715. Kniha byla řazena podle významných událostí za jeho působení a dle své formální úpravy byla sepsána až po konci působení představeného.²⁷⁸

Pamětní knihy byly řazeny tematicky do oddílů s pevně vyhrazeným počtem stran v knize podle věcného rozdělení. V těchto rukopisech nalezneme například samostatnou kapitolu seznamů přijatých členů do řádu, seznamy noviců, opisy papežských bul či kolejních análů.²⁷⁹ Tyto oddíly byly limitovány počtem stran, jež byl jednotlivým problematikám vyhrazen. Po zaplnění daného prostoru v oddílu se začala vést nová pamětní kniha. Její obsah byl sestaven podle toho, v jakém pořadí bylo vyčerpáno místo pro jednotlivé oddíly v předchozí knize.

Kvůli lepší přehlednosti byla kapitola kolejních análů pamětní knihy transformována do podoby samostatné knihy v rámci souboru pamětních knih piaristických kolejí v Rychnově nad Kněžnou a ve Strážnici.²⁸⁰ Právě strážnická kolej byla jedinou, která souvisle od zavedení své pamětní knihy v roce 1687.²⁸¹

²⁷⁶ SOkA Sy–Li, fond Gymnázium Litomyšl I, kn. č. 1, A. *Annotationes domesticae ab anno 1640, seu ab incunabulis foundationis usque ad annum 1696.*

²⁷⁷ SOkA Sy–Li, fond Gymnázium Litomyšl I, kn. 2, B. *Annotationes domesticae ab anno Domini 1656 usque ad Annum 1714.*

²⁷⁸ NA, ŘPi, kart. č. 72, kn. č. 225, *Acta quaedam memorabilia sub rectoratu P. Augustini a S. Monica ab anno 1712 usque ad annum 1715.*

²⁷⁹ KUCHAROVÁ–OPPELTOVÁ–BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Historiografické a bibliografické prameny*, s. 208.

²⁸⁰ Správa kolovratského zámku v Rychnově nad Kněžnou, inv. č. 1508, kn. č. 2, *Tomus I. rerum religionis, et residentia Richnoviensis*; inv. č. 1508, kn. č. 3, *Historia residentiae Richnoviensis. Pars II.*

²⁸¹ MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 10, kart. 2, *Liber I. historiae domus Strasniciensis Scholarum piarum*; inv. č. 11, kart. 3, *Historiae domus Strasniciensis Scholarum Piarum liber II*; *Liber III. Historia domus Strasniciensis Scholarum piarum*; inv. č. 13, kart. 4, *Annales domus Strasniciensis incipiunt ab anno 1750*; inv. č. 14, kart. 5, *Liber I., cui inscripta sunt*; inv. č. 15, kart 15, *Liber II., cui inscripta sunt.*

Ostatní řeholní domy, které se pokoušely vést pamětní knihy od tohoto záměru po nějaké době upustily nebo se nám jejich soubor pamětních knih v celistvosti nedochoval, jak je tomu v případě lipnických piaristů.²⁸² Zvláště si počínali s popisem svých dějin piaristé v Příboře, kteří ji začali zaznamenávat prvně v knize letopisů. Navazující svazek vedli jako pamětní knihu, ale třetím svazek zase vedli jako anály.²⁸³

Jediným biografickým pramenem z piaristických fondů je deník z cest příborského piaristy P. Adolpha Hanáka a S. Georgio. Ten podnikl misijní cesty do Polska a Horních Uher, v letech 1666–1699. Deník, který má rysy pamětní knihy, autor sepsal mezi léty 1694–1699 a tako kniha dokonce obsahuje i několik ilustrací.²⁸⁴

Další vývoj bádání v případě Řádu zbožných škol má značné pole působnosti, protože historie značné části kolejí není řádně zpracována. Obdobným případem jsou i významní představitelé řádu. O piaristovi P. Gelasiovi Dobnerovi a S. Catharina bylo sice nepsáno několik odborných publikací, ale všechny jsou zastaralé a některé z nich jsou i značně ideologicky tendenční. Svou monografii by si určitě zasloužil i P. Adauctus Josephus Calasanctius Voigt a S. Germano nebo P. Jaroslaus Schaller a S. Josepho. Stejně tak by si pozornost zasloužilo i porovnání provincie Germánie či české (případně česko-moravsko-slezské) provincie s ostatními působišti řádu. V budoucí době by se mohl znovu zhodnotit přínos nejstarší záalpské provincie řádu, jak pro piaristy samotné, tak i pro jednotlivé země, které zahrnovala.

²⁸² NA, ŘPi, kn. č. 337, E. Liber V. *Annales collegium Lipniciensis 1634-1765*.

²⁸³ ZAO, fond Piaristé Příbor, sing. mf 23, sign. N I. Lit A. *Annales collegii Priboriensis Pauperum Matris Dei Scholarum piarum conscribi caepti 1694 in Junio*; mf 24, *Annales collegii Priboriensis Pauperum Matris Dei Scholarum piarum*; mf 25, *Continuatio historiae domus*

²⁸⁴ ZAO, fond Piaristé Příbor, mf 28, *Annalium collegij Freybergensis Scholarum piarum ad mandatum reverendissimi Patris praepositi generali Adoplphi a S. Georgio, anno 1726 die 14. Februarii confectum et in suos titulos divisum atque digestam*.

Použitá literatura

BARTUŠEK, Václav: *Gelasius Dobner a jeho vztah k piaristické knihovně v Kronice pražské piaristické koleje*. In: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: paměti – způsob zobrazení skutečnosti*, sv. 10, (Praha) 2001, s. 117–125.

BARTUŠEK, Václav: *Nad kronikou Česko-moravsko-slezské piaristické provincie*. In: *Malovaný kraj*, 1, 2010, s. 10-11.

BARTUŠEK, Václav: *Osmý div světa: Fenomén gymnázia v Rychnově nad Kněžnou od založení do reforem Marie Terezie s přesahy na začátek 19. století*. Ústí nad Orlicí 2014, 206 s.

BARTUŠEK Václav: *Piaristická kolej ve Slaném*. Středočeský sborník historický, sv. 36, (Praha) 2010, s. 44-67.

BARTUŠEK, Václav: *Piaristické školství, jeho vývoj a tradice vzdělání*. Benešov 1995, 115 s.

BARTUŠEK, Václav: *Piaristické školství, jeho vývoj a tradice vzdělání*. In: BARTUŠEK, Václav a kol.: *Piaristé: Tradice benešovské vzdělanosti a kultury*. Benešov 1995, s. 72–86.

BARTUŠEK, Václav: *Snahy o založení piaristické koleje v Praze v 17. a v I. polovině 18. století*. *Paginae historiae*, sv. 10, (Praha) 2002, s. 40–71.

BENEŠ, Josef: *Ač zemřeli ještě mluví: Medailony katolických vlasteneckých kněží*. Praha 1964, 449. s.

BOMBERA, Jan: *Bernard Bartlicus (1646–1716): Příspěvek k barokní analistice*. *Jižní Morava*, 21, 1985, č. 24, s. 65–74.

BOMBERA, Jan: *Dějiny piaristické koleje v Lipníku 1634-1884*. Lipník nad Bečvou 1950 (nepublikovaná monografie).

BOŠTÍK, Martin: *Monstrproces „Stříteský a spol.“: Historická studie o síle a slabost poválečného člověka*. Litomyšl 2004, 83 s.

BUBEN, Milan M.: *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích III. díl, III. svazek: Řeholní klerikové*. Praha 2008, 183 s.

BURDOVÁ, Pavla: *Řád piaristů 1597–1949*. Praha 1965, 199 s. (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

ČERNÝ, Jiří: *Dobner, Gelasius (Job Felix)*. In: ČERNÝ, Jiří – Jan Holeš a kol.: *Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky*. Praha 2008, s. 122.

ČORNEJOVÁ, Ivana: *Náboženská situace v Čechách v době příchodu piaristů. Světský klérus a církevní řády*. In: PŘIBYLOVÁ, Dana – PŘIBYL, Pavel: *Piaristé: historie, osobnosti, literatura, umění: Slánské rozhovory 2008*. Slaný 2009, s. 7-11.

ČORNEJOVÁ, Ivana: *Pedagogické systémy jezuitů a piaristů: Zpátečnictví a pokrok?* In: *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, sv. 43, (Benešov) 2005, s. 25-35.

FOLTÝN, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, 878 s.

HÁSKOVÁ, Jarmila: *Mikuláš Adaukt Voigt – historik a buditel*. In: SEJBAL, Jiří (ed.): *Mikuláš Adaukt Voigt zakladatel české vědecké numizmatiky: Sborník prací ze symposia ke 250. výročí narození M. A. Voigta*. Brno 1988, s. 37–42.

HAUBELT, Josef: *Dějepisectví Gelasia Dobnera*. Praha 1979, 151 s.

FIKRLÉ, Jaroslav: *Schaller*. In: KOLEKTIV AUTORŮ: *Ottův slovník naučný 22. díl: Rozkošný – Schloppe*. Praha 1904, s. 950.

KUBÍČEK, Tomáš a kol.: *Vlastivěda moravská země a lid: Literární Morava*. Brno 2002, 321 s.

KUDĚLKA, Milan: *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*. Praha 1964, 78 s.

KUCHAŘOVÁ, Hedvika – Jana OPPELTOVÁ – Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ: *Historiografické a bibliografické prameny v prostředí českých, moravských a slezských řeholních domů raného novověku: K formám zpřístupňování rukopisů a metodám jejich formálního a obsahového popisu*. *Folia historica Bohemica*, 30/1, s. 197–216.

KUTNAR, František: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: Od počátků národní kultury až po vyznění obrodného úkolu dějepisectví v druhé polovině 19. století*. Praha 1973, 274 s.

KUTNAR, František – Jaroslav MAREK: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: Od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha 1997, 1065 s.

LANGER, Karl: Příspěvky k dějinám piaristického gymnázia v Bílé Vodě. Svatováclavské mezinárodní setkání v Jeseníku, sv. 13, (Jeseník) 2013, s. 8–16.

NEUMANN, Augustin Alois: *Piaristé a český barok*. Přerov 1933, 166 s.

NOVOTNÝ, Miroslav: *Českobudějovické piaristické gymnázium a utváření vrstvy moderní inteligence na jihu Čech (1762-1848)*. In: KOLEKTIV AUTORŮ: *Město a intelektuálové: od středověku do roku 1848*. Praha 2008, s. 935-958.

PETRŮ, Maxmilián: *72 jmen české historie*. Praha 2010, 150 s.

RADIMSKÝ, Jiří: *E 54: Piaristé ve Strážnici 1635–1949*. Praha 1965, 199 s. (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

SEJBAL, Jiří (ed.): *Mikuláš Adaukt Voigt zakladatel české vědecké numizmatiky: Sborník prací ze symposia ke 250. výročí narození M. A. Voigta*. Brno 1988, 153 s.

SKŘIVÁNEK, Milan: *Gymnázium v Litomyšli část I.: Do roku 1873*. Litomyšl 1977, 331 s. (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

SKŘIVÁNEK, Milan: *K osvícenskému pojetí a výuce dějepisu ve světle rukopisů piaristické koleje v Litomyšli*. Pardubice 2008, 155 s.

SVÁTEK, Josef: *Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy: Zvláštní příloha k Sborníku archivních prací XX, 1970, číslo 2*. Praha 1970, s. 505–624.

SVITÁK, Zbyněk: *Úvod do historické topografie českých zemí*. Brno 2014, 105 s.

ŠVÁBENSKÝ, Mojmír: *E53: Piaristé Mikulov 1629-1949*. Brno 1971, 11 s. (Nepublikovaný inventář archivního fondu).

VLČEK, Pavel – Petr SOMMER – Dušan Foltýn: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 1997, 782 s.

ZEMEK, Metoděj – Jan BOMBERA – Aleš Filip: *Piaristé v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1631–1950*. Prievidza 1992, 328 s.

ZUBER, Rudolf: *Osudy moravské církve v 18. století II. díl.* Olomouc 2003, 605 s.

Internetové zdroje

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Gymnázium Benešov (1751–2005)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=221201010610#221201010610>
[cit. 1. 4. 2017].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Gymnázium F. M. Pelcla Rychnov nad Kněžnou (1748–2014)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=2251040101169#2251040101169>
[cit. 1. 4. 2017].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Gymnázium Mladá Boleslav (1688–2001)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=221207010273#221207010273>
[cit. 1. 4. 2017].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristická kolej Brandýs nad Labem (1757–1917)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=221209010439#221209010439>
[cit. 1. 4. 2017].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristické gymnásium humanitní Slaný (1667–1865)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=9&id=221203010221#221203010221>
[cit. 1. 4. 2017].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristické gymnázium Kroměříž (1726–1873)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=226301010672#226301010672>
[cit. 1. 4. 2017].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristé Ostrov (1666–1876)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=213000010128#213000010128>
[cit. 1. 4. 2017].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristé Stará Voda (1690–1783)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=2170000101971#2170000101971> [cit. 1. 4. 2017].

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY: *Piaristé Strážnice (1630–1949)*. In: <http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/VysledkyHLEDANI.aspx?stranka=1&id=216000010242#216000010242> [cit. 1. 4. 2017].

PETŘÍK, Maxmilián a kol.: *Zasvěcení: Piaristé*. In: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10213629490-zasveceni/210562213000001-piariste/> [cit. 1. 2. 2017].

ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST PANNY MARIE STRÁŽNICE –
ŘÍMSKOKATOLICKÁ FARNOST SVATÉHO MARTINA STRÁŽNICE:
Kontakty. In: <http://straznice.farnost.cz/kontakty.html> [cit. 1. 2. 2017].

ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY: *GA14-05167 S – Zdroje, formy a funkce monastické historiografie raného novověku v českých zemích (2014-2016, GA0/GA)*. In: <https://www.rvvi.cz/cep?s=jednoduche-vyhledavani&ss=detail&n=0&h=GA14-05167S> [cit. 1. 2. 2017].

ZEMSKÝ ARCHIV V OPAVĚ – Rudolf ZUBER: *Piaristé Bílá Voda*. In: http://vademecum.archives.cz/vademecum/AppMenu.action?activ=FOUND_RECORDS [cit. 29. 3. 2017].

ZEMSKÝ ARCHIV V OPAVĚ – Miroslav KLOS: *Piaristé v Bruntále 1731–1904*. In: <http://vademecum.archives.cz/vademecum/InterView.action?showRelated=> [cit. 29. 3. 2017].

ZEMSKÝ ARCHIV V OPAVĚ – Miroslav KLOS: *Piaristé v Příboře (1583) 1694-1874*. In: [http://vademecum.archives.cz/vademecum/AjaxBook.action?showBook=&bookVolumeRef=\(%5En\)\(\(localArchiv%2C%5En%2Chot_\)\(unidata\)\)\(3279\)\)&pageOffset=32](http://vademecum.archives.cz/vademecum/AjaxBook.action?showBook=&bookVolumeRef=(%5En)((localArchiv%2C%5En%2Chot_)(unidata))(3279))&pageOffset=32) [cit. 29. 3. 2017].

Přehled pramenů

Moravský zemský archiv v Brně

MZA Brno, fond E 53 Piaristé Mikulov, inv. č. 199, sign. C1, kart. 36, *Historia domus Auspiciensis coepta 1763.*

MZA Brno, fond E 53 Piaristé Mikulov, inv. č. 218, sign. Ca3, kart. 40, *Annotationes pro libro memorabilium residentiae Auspiciensis.*

MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 10, kart. 2, *Liber I. historiae domus Strasniciensis Scholarum piarum.*

MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 11, kart. 3, *Historiae domus Strasniciensis Scholarum Piarum liber II.*

MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 12, kart. 4, *Liber III. Historia domus Strasniciensis Scholarum piarum.*

MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 13, kart. 4, *Annales domus Strasniciensis incipiunt ab anno 1750.*

MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 14, kart. 5, *Liber I., cui inscripta sunt.*

MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 15, kart 15, *Liber II., cui inscripta sunt.*

MZA Brno, fond E 54 Piaristé Strážnice, inv. č. 5, kart. 1, *Liber antiquus continens diarum consuetudinum ecclesiae nostrae ab anno 1677 usque ad annum 1686.*

Národní archiv v Praze, fond Řád piaristů (ŘPi)

NA, ŘPi, kn. č. 7, *Ephemerides provinciae Bohemiae Scholarum piarum inchoatae anno 1758.*

NA, ŘPi, kn. č. 137, *Annales domus Pragensis, 1753-1827.*

NA, ŘPi, kn. č. 292, *Annales ab anno Domini MDCCLXXIII. (Beroun)*

NA, ŘPi, kn. č. 302, *Historia domus Scholarum piarum Bohemo Budvicensis. Tomus I. 1755–1860.*

NA, ŘPi, kn. č. 306, *Domus Duppauensis ab anno ingressus 1774 K.*

NA, ŘPi, kn. č. 325, *Annales domus Cremsiriensis 1725-1873*.

NA, ŘPi, kn. č. 337, *E. Liber V. Annales collegium Lipniciensis 1634-1765*.

NA, ŘPi, kn. č. 338, *Historia domus ab anno 1754 usque ad anno 1769*.

NA, ŘPi, kn. č. 339, *Annales colegii Lipniciensis 1769-1849*.

NA, ŘPi, kn. č. 387, *Liber I. Historia domus Cosmonosensis ab anno 1688*.

NA, ŘPi, kn. č. 387, *Liber II. Historia domus Cosmonosensis ab anno 1742*.

NA, ŘPi, kn. č. 388, *Liber III. Historia domus Cosmonosensis ab anno 1760*.

NA, ŘPi, kn. č. 390, *Diarum domus Cosmonosensis anno Domini 1688 a 19 Augusti 1688*.

NA, ŘPi, kn. č. 509, *Annales residentiae Moravo-Triboviensis Scholarum piarum*.

NA, ŘPi, kn. č. 512, *Annales domus Pontensis Scholarum piarum inchoati anno Christi 1769, qui ab ingressu nostro fuit annus I. scholasticus*.

NA, ŘPi, kn. č. 539, *Historia residentiae Haydensis inchoata anno aera Christianae MDCCLXIII*.

NA, ŘPi, kn. 544 a, *Continuatio annalium domesticorum sub provincialatu admodum reverendi ac eximii P. Inocentii a Sancto Clemente et rectoratu P. Joannis a S. Christophoro a Mense Majo MDCCXVI incolatus vero nostri LI*.

NA, ŘPi, kn. 544 b, *Annalium domesticorum Slacoverdensis tomus III*.

NA, ŘPi, kn. č. 556, *Historia domus Slanensis*.

NA, ŘPi, kart. č. 72, kn. č. 225, *Acta quaedam memorabilia sub rectoratu P. Augustini a S. Monica ab anno 1712 usque ad annum 1715*.

Správa kolovratského zámku v Rychnově nad Kněžnou

Správa kolovratského zámku v Rychnově nad Kněžnou, inv. č. 1508, kn. č. 2, *Tomus I. rerum religionis, et residentia Richnoviensis*

Správa kolowratského zámku v Rychnově nad Kněžnou, inv. č. 1508, kn. č. 3, *Historia residentiae Richnoviensis. Pars II*.

Státní okresní archiv Benešov

SOKA Benešov, fond Gymnázium Benešov, K89a, *Annalium domus Beneschoviensis ad S. Annam tomus I*.

SOkA Benešov, fond Gymnázium Benešov, K89b, *Annalium domus Beneschoviensis tomus II.*

SOkA Benešov, fond Gymnázium Benešov, K89c, *Annalium domus Beneschoviensis tomus III.*

Státní okresní archiv Praha-východ se sídlem v Přemyšlení

SOkA Praha-východ se sídlem v Přemyšlení, fond Piaristická kolej Brandýs nad Labem, sign. II, inv. č. 1310, *Historia domus. Tomus I.*

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli

SOkA Sy–Li, fond Gymnázium Litomyšl I, kn. č. 1, A. *Annotationes domesticae ab anno 1640, seu ab incunabulis foundationis usque ad annum 1696.*

SOkA Sy–Li, fond Gymnázium Litomyšl I, kn. 2, B. *Annotationes domesticae ab anno Domini 1656 usque ad Annum 1714.*

SOkA Sy–Li, fond Gymnázium Litomyšl I, kn. č. 3, C *Annotationes domesticae ab anno Domini 1714, usque ad annum Domini 1745.*

SOkA Sy–Li, fond Gymnázium Litomyšl I, kn. č. 4, *Annotationes domesticae ab anno 1746, usque ad annum 1785 inclusive – D.*

Vlastivědné muzeum Kyjov

Vlastivědné muzeum Kyjov, fond F1, bez inv. čísla, *Historia domus Gajensis ab anno introductionis religionis Clericorum regularium Scholarum piarum in civitatem regiam Gajensem 1760, die 24. Novembris.*

Zemský archiv v Opavě

ZAO, fond Piaristé Bílá Voda, bez inv. č., *Annales domus Albo-Aquensis, SchP. Tomus I.= Annales domus Scholarum piarum Albo-Aquensis fundatae a reverendissimo ac illustrissimo domino, domino Iacobo Ernesto Sacri Romani imperii comite de Liechtenstein, L. B. in Castelnorn, haereditario Domino in Schona, Corneith, Hertvviqswaldau, Pohorelitz etc. et ecclesiae metropolitanae Salisburgensis, et cathedralis Olomucensis canonici capitulari etc. .*

ZAO, fond Piaristé Bílá Voda, bez inv. č., *Annales domus Albo-Aquensis SchP. Tomus II.*

ZAO, fond Piaristé Bruntál, kn. č. 9, *Annales domus Freudenthalensis Scholarum piarum. Tomus I.*

ZAO, fond Piaristé Příbor, sing. mf 23, sign. N I. Lit A. *Annales collegii Priboriensis Pauperum Matris Dei Scholarum piarum conscribi caepti 1694 in Junio.*

ZAO, fond Piaristé Příbor, mf 24, *Annales collegii Priboriensis Pauperum Matris Dei Scholarum piarum.*

ZAO, fond Piaristé Příbor, mf 25, *Continuatio historiae domus.*

ZAO, fond Piaristé Příbor, mf 28, *Annalium collegij Freybergensis Scholarum piarum ad mandatum reverendissimi Patris praepositi generali Adoplphi a S. Georgio, anno 1726 die 14. Februarii confectum et in suos titulos divisum atque digestam.*

Zemský archiv v Opavě-pobočka Olomouc

ZAO-O, fond Metropolitní kapitula Olomouc, kn. č. 632, *Tomus I. annales seu res notabiles ... usque ad annum 1719. mensem Augustii.*

ZAO-O, fond Metropolitní kapitula Olomouc, kn. č. 633, *Annales seu res notabiles domus S. Annensis ab anno 1719.*

Seznam použitých zkratk

Moravský zemský archiv v Brně (MZA Brno)

Národní archiv (NA)

Řád piaristů (ŘPi)

Státní okresní archiv (SOkA)

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli (SOkA Sy-Ly)

Zemský archiv v Opavě (ZAO)

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (ZAO-O)

Anotace

Příjmení a jméno autora: Faltičko Josef

Vysoká škola: Univerzita Palackého v Olomouci

Název fakulty a katedry: Filosofická fakulta, Katedra historie

Název diplomové práce: Historiografické a biografické prameny piaristických kolejí Čech, Moravy a Slezska v 17. a 18. století

Školitel: Mgr. Jana Oppeltová, Ph.D.

Počet stran: 113

Počet znaků: 240 369

Počet titulů použité literatury: 39

Počet použitých internetových zdrojů: 15

Počet použitých pramenů: 49

Klíčová slova: anály, církevní školství v 17. a 18. století, deníky, Gelasius Dobner a S. Catharina, kroniky, piaristé, Řád zbožných škol řeholní historiografie v 17. a 18. století

Tato bakalářská diplomová práce se věnuje historiografickým a bibliografickým pramenům řádu piaristů od příchodu řádu na území českých zemí v 30. letech 17. století až po období reforem císaře Josefa II. v 80. letech 18. století. Přibližuje významné osobnosti historiků z řad piaristů. Též obsahuje klasifikaci řádových historiografických a bibliografických pramenů. Součástí práce jsou i medailony jednotlivých řádových domů, které byly v provozu ve vymezeném období.

This thesis focuses on the historiographical and bibliographical sources of the Piarist Order since their arrival to the territory of the Czech lands in the third decade of 17th century to the reform period of the Austrian emperor Josef II in the eight decade of 18th century. This thesis approaches important historians from the Piarist Order. This work includes the clasification of order's historiographical and bibliographical sources too. One of the chapter also includes the medailons of Piarist's houses, which were active in the defined period.